

ГАЛМАМАТОВ АТАБЕК

ИСЛАМ АКЫЙДАСЫ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

УДК
ББК
А

Ош мамлекеттик университети
Арашан гуманитардык институту
Дин таануу факультети

Рецензенттер:

Себетов Ж.Б. – теология илиминин доктору (PhD), окутуучу.
Жусупов М.Г. – теология илиминин доктору (PhD), окутуучу.

Галмаматов Атабек Акпаралиевич

Ислам акыйдасы: Бишкек: 2021. – 176 б.

Бул китепте ислам ишеним негиздери, ага тиешелүү принциптер жана аларды окуп үйрөнүүнүн тартиби тууралуу маалымат берилет. Бул китеп окутуучуларга, илимий кызматкерлерге, студенттерге жана жалпы окурмандарга сунушталат.

© Галмаматов Атабек Акпаралиевич, Бишкек 2021

📍 Аламүдүн району, Арашан айылы, Чыңгыш Баатыр көчөсү 36

🌐 www.arashan.edu.kg

✉ arashan.edu.kg@gmail.com

📷 [arashan_edu_kg](https://www.instagram.com/arashan_edu_kg)

📘 [arashan.theology.faculty](https://www.facebook.com/arashan.theology.faculty)

ГАЛМАМАТОВ АТАБЕК

ИСЛАМ АКЫЙДАСЫ

Бишкек - 2021

МАЗМУНУ

Киришүү.....	9
--------------	---

БӨЛҮМ I

ЫЙМАН ЖАНА КУФУР

1. Акыйда Илими	13
1.1. Акыйда илиминин аныктамасы жана темасы	13
1.2. Акыйда илиминин максаты	13
1.3. Акыйда илиминин методу	13
1.4. Акыйда илиминин ислам илимдеринин арасындагы орду	14
2. Ыйман Жана Куфур (Ишенимсиздик).....	15
2.1. Ыйман деген эмне?	15
2.1.1. Ыймандын сөздүк жана терминдик маанилери	15
2.1.2. Ыйман келтирүүдө тастыктоонун орду	15
2.1.4. Кайыпка ишенүү (ыйман)	18
2.2. Ижмалый жана тафсилий ыйман	20
2.2.1. Ижмалый ыйман	20
2.2.2. Тафсилий ыйман	21
2.3. Таклидий жана тахкикий ыйман	22
2.4. Ыйман менен амалдын байланышы.....	22
2.4.1. Амал ыймандын бир бөлүгү эмес.....	23
2.4.2. Амалдын керектүүлүгү жана ыйман менен байланышы	24
2.4.3. Ыймандын көбөйүп, азайуу маселеси (Ахлу сүннөттүн көз карашы) ..	24
2.4.4. Чоң күнөө.....	25
2.4.5. Ыймандын сахих (туура) болуусунун шарттары	27
2.5. Ыйман менен куфурдун арасындагы сызык	28
2.6. Ыйман жана ислам.....	28
2.7. Ыйман жана инкар (четке кагуу) маселесинде адамдардын абалы	29
2.7.1. Куфур жана ширк терминдери	30
2.7.2. Куфурга түшүргөн ишеним, сөз жана амалдар	31
2.8. Азыркы учурда адашкан кээ бир агымдар.....	31
2.8.1. Деизм.....	31
2.8.2. Атеизм	32
2.8.3. Политеизм	32
2.8.4. Агностицизм.....	33
2.9. Такфир жана анын коркунучтары	33

БӨЛҮМ II

АЛЛАГА БЙМАН КЕЛТИРҮҮ

1. Аллага Бйман Келтирүү	43
1.1. Аллага ишенүү ар бир адамга милдет	44
1.2. Аллага бйман келтирүү адамга бул жашоодо кандай пайда алып келет?	44
2. Алланын Бар Жана Бир Экендиги	45
2.1. Алланын бар экендигин тастыктаган аклий далилдер.....	46
2.2. Куранда Алла Тааланын бар экенин тастыктаган далилдер.....	49
2.3. Алланын бар экендигине ишарат кылган хадистер.....	51
2.4. Алла Тааланы сүйүү	52
3. Алла Тааланын Ысым Жана Сыпаттары	53
3.1. “Аллах” ысымы.....	53
3.2. Иسمу Аъзам (Алланын эң улуу ысымы).....	53
3.3. Асмаул-хусна (Алланын эң жакшы ысымдары)	54
3.4. Алла Тааланын Сыпаттары.....	62
3.4.1. Затий сыпаттар	63
3.4.2. Субутий сыпаттар	63
5. Алла Тааланын Фиълий (Кылуучу) Сыпаттары	64

БӨЛҮМ III

ПЕРИШТЕЛЕРГЕ БЙМАН КЕЛТИРҮҮ

1. Периштелерге Бйман Келтирүү.....	73
2. Периштелердин Өзгөчөлүктөрү	74
2.1. Периштелер нурдан жаратылган, руханий макулуктар	74
2.2. Периштелер каршы чыгышпайт.	75
2.3. Периштелер дайыма Аллага гана ибадат кылышат.	75
2.4. Периштелер канаттуу, өтө тездик менен кыймылдаган күчтүү жандыктар.	75
2.5. Алла Тааланын буйругу жана уруксаты менен ар кандай формаларга кире алышат.....	76
2.6. Периштелерди көз менен көрүү мүмкүн эмес.	76
3. Периштелердин Түрлөрү Жана Милдеттери.....	76
4. Периштелерге Бйман Келтирүүнүн Пайдалары	80
5. Периштелердин Куран Жана Сүннөт Аркылуу Далилдениши Жана Акылдын Кабыл Кылышы.	81
6. Көзгө Көрүнбөгөн Башка Макулуктар.....	82
6.1. Жиндер.....	82
6.2. Шайтан.....	83

БӨЛҮМ IV

КИТЕПТЕРГЕ БЙМАН КЕЛТИРҮҮ

1. Китептерге Бйман Келтирүү	93
2. Самавий (Көктөн Жиберилген/Теңирий) Китеп Түшүнүгү	94

3. Самавий Китептердин Жиберилиш Себептери	94
4. Сухууф.....	96
5. Тоорат	96
6. Забур.....	97
7. Инжил.....	98
8. Куран Карим	100
8.1. Курандын түшүрүлүшү	100
8.2. Курандын китеп абалына келтирилүүсү, жыйналышы жана көбөйтүлүүсү...	101
8.3. Курандын мазмуну.....	102
8.3.1. Ыйман	102
8.3.2. Ибадат	103
8.3.3. Ахлак.....	103
8.3.4. Жаратылгандар жана алардын жаралышы тууралуу темалар	104
8.3.5. Адамдык мамилелерди оңдогон өкүмдөр.....	105
8.3.6. Пайгамбарлар жана самавий китептер	106
8.3.7. Окуялар (Курандагы кыссалар/болуп өткөн окуялар).....	106
8.3.8. Дуба жана дуба аяттары	107
8.3.9. Курандын өзгөчөлүктөрү.....	108
8.3.10. Куран – эң чоң мужиза (Теңдешсиз)	108
8.3.11. Курандагы мужизалардан мисалдар.....	109
8.3.12. Куранды окуу жана угуу.....	112

БӨЛҮМ V

ПАЙГАМБАРЛАРГА ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

1. Пайгамбарларга Ыйман Келтирүү.....	119
2. Пайгамбарларга Болгон Муктаждык.....	121
3. Пайгамбарлык Жана Вахий	122
3.1. Вахийдин түрлөрү.....	122
4. Пайгамбарлардын Сыпаттары	123
4.1. Сыдк.....	123
4.2. Аманат	123
4.3. Исмат	124
4.4. Фатанат	124
4.5. Таблиг	125
5. Акыркы Пайгамбар Азирети Мухаммеддин (Саллаллаху Алейхи Васаллам) Башка Сыпаттары.....	126
6. Пайгамбарлар Да Инсан Жана Алланын Алдында Жоопкер	126
7. Пайгамбарлардын Милдеттери.....	127
8. Мужиза Жана Башка Кереметтүү Окуялар.....	128
9. Пайгамбарлардын Мужизалары	128
10. Пайгамбарлар Таблиг Кылган Диндердеги Бирдиктүү Негиздер	130

11. Куранда Аты Өткөн Пайгамбарлар	130
12. Азирети Мухаммеддин (Саллаллаху Алейхи Васаллам) Акыркы Пайгамбар Болушу Жана Өзгөчөлүктөрү.....	131
13. Азирети Мухаммеддин (Саллаллаху Алейхи Васаллам) Мужизалары	132

БӨЛҮМ VI

АКЫРЕТКЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

1. Акыретке Ыйман Келтирүү.....	137
2. Акырет Жашоосунун Бар Экенинин Далили	138
3. Акыретке Ишенүүнүн Пайдалары.....	140
4. Кыямат Жана Абалы	140
4.1. Кыяматтын убактысы	141
4.2. Кыямат алааматтары.....	141
5. Кайрадан Тирилүү Кандай Болот Жана Далилдери	143
6. Акырет Жашоосунун Этаптары	145
7. Сыйлык Жана Жаза.....	151
7.1. Бейиш (Жаннат)	151
7.2. Тозок.....	152
7.3. Аъраф.....	153
7.4. Хавз	153
8. Акыретке Ыйман Келтирүүнүн Пайдалары	154

БӨЛҮМ VII

ТАГДЫР ЖАНА КЫРСЫКА ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

1. Тагдыр Жана Кырсыка (Кадар Жана Казага) Ыйман Келтирүү	161
2. Тагдырга Ишенүүнүн Пайдалары.....	162
3. Тагдыр Жана Кырсык Тууралуу Аят Жана Хадистер	162
4. Эрк-Каалоо	164
4.1. Алланын жана инсандын каалоосу	164
4.2. Инсандын каалоосу жана кыймыл-аракетиндеги ролу.....	164
5. Тагдыр Жана Кырсык Тууралуу Көз Караштар	165
6. Тагдыр Жана Кырсык Маселесине Байланышкан Терминдер	166
6.1. Тобокел деген эмне?	166
6.2. Эмгектенүүнүн мааниси.....	167
6.3. Ырыскы.....	167
6.4. Ажал.....	167

КИРИШҮҮ

Бүтүндөй ааламды жаратып, аларга түрдүү жакшылыктарын тартуулаган Улуу Алла Таалага шүгүр жана анын элчиси азирети Мухаммед Мустафага (*саллаллаху алейхи васаллам*) салам жана салават!

Элибиз акыркы жүз жылдын ичинде руханий дөөлөттөрүнөн ажыроо жагынан кыйын кезеңдерди башынан өткөрдү. Ошентсе да, кудайга шүгүр, бүгүнкү күндө кыргыз эли үчүн кайрадан ислам дини менен жакындан таанышууга көптөгөн мүмкүнчүлүктөр жаралды. Биз үчүн кубанычтуу көрүнүш.

Ислам дининин негизги максатынын түпкүрүндө адамды эки дүйнөдө бактылуу кылуу жатат. Ислам, адамга бактылуулуктун чыныгы жарык жолун көрсөтүп, жоопкерчиликтерибизди жана милдеттерибизди белгилеп берген. Ал эми, бактылуулукка жетүү үчүн исламды туура жана жетиштүү деңгээлде жакындан таануу керек. Анткени, исламдын алгачкы буйругу да “оку!” менен башталат. “Билбейм” деп айтуу бизди эч бир жоопкерчиликтен куткарбайт. Ошондуктан илим алуу ар бир мусулманга парз.

Диний милдеттерибиздин башында ишенүү (акыйда), андан соң ишенимдин зарылчылыгында аткаруу керек болгон ибадаттар келет. Диний буйруктарды аткаруу биз үчүн милдет болгон сыңары эле арам жолдон, Алланын тыюларынан алыс болуу да милдетибиз болуп саналат. Мусулман катары эң биринчи эмнеге, эмне себептен ишенүү керек жана эмнеге ишенбөө керек, эмненин туура, эмненин ката ишеним экенин билүү шарт. Ушул себептен, колуңздагы бул эмгек алгачкы милдетибиз болгон ишеним негиздери тууралуу жазылган.

Китеп 7 бөлүмдөн турат. Биринчи бөлүмдө ыйман, ишеним, куфур (четке кагуу) тууралуу жалпы маалымат берилген. Терминдерге түшүндүрмөлөр менен бирге таблица иретинде да ачыкталган маселелер да орун алган. Экинчи бөлүмдөн тартып жетинчи бөлүмгө чейин, ислам илимдеринин башаты болгон акыйда илиминде ыймандын шарттары ар бир бөлүмдө каралган. Алар: Аллага, периштелерине, китептерине, пайгамбарларына, акырет күнүнө жана тагдырга ыйман келтирүү. Ар бир ыймандын шарты үчүн бир бөлүм бөлүнгөн. Натыйжада жети бөлүмдөн турган бул эмгек, кыргызстандагы теологиялык колледждердин студенттери үчүн ишеним окуусу предметинен окуу куралы катары колдонууга ылайыкташтырылган.

Бул эмгегибиз, Орто Азия элдери ханафий-матуридий мазхабында экендигине байланыштуу Имам Абу Ханифа жана Имам Матуридинин акыйда жаатындагы көз караштарынын негизинде даярдалган.

**Галмаматов
Атабек**

Арашан, 2021

БӨЛҮМ

ЫЙМАН ЖАНА КУФУР

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ:

АКЫЙДА ИЛИМИ

ЫЙМАН ЖАНА КУФУР

1. АКЫЙДА ИЛИМИ

1.1. Акыйда илиминин аныктамасы жана темасы

Акыйда илими – ислам дининин ишеним негиздерин жана аларга тиешелүү өкүмдөрдү үйрөтөт.

Бул илим эң башта Алланын бар жана бир экендиги, сыпаттары, кудурети, жаратуучу катары кандай зат экендигине токтолот. Андан соң периштелерге ыйман темасы, Алла Таала тарабынан жөнөтүлгөн пайгамбарлар жана алар аркылуу адамзатка жиберилген самавий (көктөн жиберилген/теңирий) китептер тууралуу баяндайт. Ошондой эле, акырет жана инсандын акыреттеги абалы, тагдырга ыйман келтирүү да акыйда илиминин маанилүү темаларынын катарында. Натыйжада акыйда илими, ислам дининин негизги ишеним принциптерин жана ушул принциптерге тиешелүү болгон башка маселелерди да ачыктап, түшүндүрүп берген ислам илимдеринин өзөгү болуп саналат.

1.2. Акыйда илиминин максаты

Акыйда илиминин максаты – мусулмандарга ислам дининин ишеним принциптерин жана ыймандын акыйкатын үйрөтүү менен эки дүйнөдө бактылуулик тартуулоо.

Акыйда илими бул максатын ишке ашыруу менен төмөнкү милдеттерин да орундаткан болот:

1. Ыйман шарттарынын далили, аныктамасы жана түшүндүрмөсүн анык көрсөтүү;
2. Таклидий ыймандан тахкикий ыйман даражасына жетүүнүн жолдорун көрсөтүү;
3. Туура жолду жана акыйкатты издегендерге жол көрсөтүү;
4. Туура эмес жолго түшкөндөрдүн исламга болгон каршы пикирлерин жана терс көз караштарын жокко чыгаруу;
5. Алладан башка кудайдын жок экендигин көңүлдөргө орнотуп, момун-мусулмандардын ыклас менен Алла жолунда кабыл болгон амалдарды кылуусуна жардам берүү.

1.3. Акыйда илиминин методу

Акыйда илими адамдарга ислам дининин ишеним принциптерин үйрөтүп-таанытууда Куран аяттары жана хадистерди булак катары көрсөтүү менен бирге табияттык-гуманитардык илимдердин жана акылдын көрсөтмөлөрүн да колдонуп келет. Демек, ыймандын шарттарын түшүндүрүүдө башка илимдерден да жардам алып, акылдын көрсөтмөлөрүн пайдаланат десек туура болот. Ошондуктан акыйда илиминин булактары

тууралуу сөз болгондо наклий (Куран жана хадис) далилдери менен бирге аклий далилдердин да колдонулгандыгын айта кетишибиз керек.

Акыйда илиминде да Куран жана хадисте көрсөтүлгөндөй, угуп жаткан кишини ыйманга келтирүү, ага туура жолго багыт берүүдө сүйүнчүлөө жана сүйүндүрүп айтуу негизги принцип катары каралган.

1.4. Акыйда илиминин ислам илимдеринин арасындагы орду

Акыйда илими негизги исламий илимдердин арасында маанилүү орунга ээ. Жада калса, акыйда илиминин мартабасы эң жогорку илим экендиги баса белгиленип келет. Анткени, бардык нерсеге күчү жеткен, адамбаласына пайгамбарларды жана китептерди жиберген улуу Жаратуучу Заттын бар экендигин кабыл кылбаган, ишенбеген кишиге тафсир, хадис, фыхх, жана тасаввуф сыяктуу илимдерди сөз кылуунун пайдасы жок.

Эгерде биз, ислам илимдерин бир имаратка салыштыра турган болсок, анда диндин ыйман принциптерин үйрөткөн акыйда илими имараттын пайдубалы, ал эми берики ислам илимдери имараттын кабаттары жана бөлмөлөрү сыяктуу. Пайдубалсыз имаратты элестетүү мүмкүн болбогону сыяктуу эле, ислам илимдерин акыйдасыз элестетүү да мүмкүн эмес.

Ошондуктан ыйман шарттарын кабыл кылбай туруп намаз, орозо, зекет жана ажылык сыяктуу ибадаттарды, соода, дыйканчылык, колу-коңшу менен болгон мамилелерди камтыган фыххий өкүмдөр жана адеп-ахлактык принциптерди үйрөткөн тасаввуфтан сөз кылуу орунсуз болуп калат.

1.5. Акыйда илиминин булактары

Ислам акыйдасынын эң негизги булагы катары Ыйык Куран китеби, андан соң сахих хадистер кабыл алынат. Ислам акыйдасынын негиздери Куран Каримде жана хадистерде ачык-айкын айтылган. Куранда Алла Таала, пайгамбарлар, периштелер, китептер, акырет жана тагдырга байланыштуу бир топ аяттарды көрүүгө болот. Ошондой эле, хадис китептеринин ыйман, пайгамбарлар, тавхид, бейиш-тозок, тагдыр жана кыямат сыяктуу бөлүмдөрүндө ишеним принциптери тууралуу көптөгөн маалыматтарды кездештирүүгө болот.

Акыйда илиминде философия жана табияттык-гуманитардык илимдердин негизги куралы катары кабыл алынган акыл жана беш туюм (сезүү) органдары тарабынан билинген, кабыл алынган маалыматтар да булак катары колдонулуп келет.

Бирок, диний принциптер жана ыймандын шарттары сыяктуу маселелерде адамдын акылы менен чыгарылган натыйжалар негизги булак болуп саналбайт.

Мутаватир хадис – жалган айтуусу мүмкүн болбогон бир топ (жамаат) адамдын өзгөртүүсүз айткан риваяттарына берилген аталыш.

Вахий – ыйман шарттарын аныктоодо жападан жалгыз булак катары эсептелет. Тагыраак айтканда, Куран аяттары жана мутаватир хадистер. Акыл жана сезүү органдарынын таасири аят жана хадистердин көрсөткөн маалыматын туура жеткирүү, түшүндүрүү, далилдөө жана чечмелөөдө гана өзүн көрсөтөт.

Акыйда – ар бир мусулман адамдын эң алгач окуп-үйрөнүүсү керек болгон илим. Анткени мусулман адамдын Аллага карата кулдук милдеттерин так орундатуусу үчүн ишенимине, амалдарына, ибадатына жана адеп-ахлагына багыт көрсөтүүчү ыймандын шарттарын мыкты деңгээлде билиши жана жүрөгү менен тастыктап, сезиши шарт.

2. ЫЙМАН ЖАНА КУФУР (ИШЕНИМСИЗДИК)

2.1. Ыйман деген эмне?

2.1.1. Ыймандын сөздүк жана терминдик маанилери

Ыймандын сөздүк мааниси “бирөөнүн айткан сөзүн тастыктоо жана тууралоо, айткан сөзүн чын көңүлдөн кабыл кылуу, башка бирөөгө ишеним тартуулоо, ишенимде болуу, шекке жол бербегидей жүрөктөн ишенүү” деген маанилерди түшүндүрөт.

Ал эми терминдик мааниси, *“Азирети пайгамбардын (саллаллаху алейхи васаллам) Алла Тааладан алып келген өкүмдөрүн тастыктоо, шек-күмөнсүз кабыл кылуу жана ал өкүмдөрдүн чындык экенине ишенүү”* дегенди билдирет.

Азирети пайгамбарга (саллаллаху алейхи васаллам) Алла тарабынан жиберилген анык өкүмдөр Куран жана мутаватир хадистер аркылуу билдирилген өкүмдөр. Куран менен мутаватир хадис аркылуу билдирилген өкүмдөрдүн далили бекем болгондуктан аларды четке кагуу адамды динден чыгарат. Динибизде бул өкүмдөргө ишенүү мажбур болгондуктан *“зарурату-динийя”* деп аталып келет.

2.1.2. Ыйман келтирүүдө тастыктоонун орду

Ыйман – Азирети пайгамбар (саллаллаху алейхи васаллам) алып келген дин жана андан бизге чейин мутаватир жол аркылуу жетип келген маалыматтарга өз каалоосу жана тандоосу менен чын көңүлдөн ишенүү. Демек, ыйман жүрөктүн темасы. Ыйман – бул көз менен көрүп, кол менен кармай турган нерсе эмес. Бирок, ар бир ишенген киши эмнеге ишенип жатканын билет. “Ыйман келтирди” деп айтуу үчүн ыйман келтирген кишинин чын көңүлү, өз эрки менен моюн сунуп, тастыктоосу керек. Ыйык Куран бизге христиан жана иудейлердин Азирети пайгамбардын (саллаллаху алейхи васаллам) акыйкат пайгамбар экендигине анык ишенип турушса да, кызганычтан улам анын пайгамбар экендигин кабыл кылбагандыктарын айтат.¹ Мындан, ыйман келтирүүнүн билип койуу менен гана чектелбесин, акыл-эс, эрк, эркин каалоо менен кабыл кылынган нерсе

1. Бакара 2/146, Анъам 6/20.

экенин түшүнсөк болот. Ыймандын жүрөк жана тастыктоо экенин ачык айткан аят жана хадистер бар. Алла Таала мунафык (эки жүздүүлөр) адамдар тууралуу: “Эй Аллахтын элчиси! Каапырчылыкта жарышкандар жана тил учунан: “ыйман келтирдик” – деп жүрөктөрү ишенбегендер сени кайгыга салбасын” (Мааида 5/41) – деп айтуу менен ыймандын жүрөктүн тастыктоосу менен гана болооруна басым жасаган. Ошондой эле бейиште түбөлүк калуучулар тууралуу да мындай деген:

أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُم بِرُوحٍ مِنْهُ

“...Аллах мына ушулардын жүрөгүнө ыйманды жазып койгон жана аларды Өзүнөн болгон нур менен кубаттаган” (Мужаадала 58/22).

Азирети пайгамбардын (саллаллаху алейхи васаллам) ар убак төмөнкү дубаны окуп жүрүүсү да ыйман келтирүүдө жүрөктүн маанилүүлүгүн көрсөтүп турат:

يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ

“Оо жүрөктөрдү каалагандай калчаган Раббим! Менин жүрөгүмдү диниңде бекем кыл!” (Тирмизий, Кадар 7; Ибн Маажжа, Мукаддима 13)

Демек, ыймандын өзү жүрөктүн тастык кылуусунда жатат. Кимдир бирөө тили менен ишенгенин айтып, бирок жүрөгү буга жакындабай жатса, анда ал момун (ыйман келтирген) болуп саналбайт. Ал эми кимдир бирөө жүрөгү менен ишенип, аны тастыктап, бирок тили менен айтпай жатса, анда ал киши акыретте момун мусулман катары кабыл алынат. Ошол сыңары, ишенген нерсесин жүрөгү менен тастыктап, бирок дудуктуктан улам тили менен айта албаган киши да ыйман келтирген болуп саналат. Өлүм коркуусунан улам каапыр экендигин айтса да, жүрөгүндө ыйман келтирип, тастыктап турган киши момун катары эсептелет. Төмөнкү окуяны буга мисал кылсак болот:

Азирети Аммар муширикттердин зулум жана кордуктарына карабастан ыйманында бекем турган чыдамдуу жана сабырдуу мусулмандардын бири эле. Курайш муширикттери бир күнү Аммарды кайрадан кармап алышып, анын башын кудукка салып тумчуктурганга аракет кылып жатышкан:

“ – Мухаммедке акарат кылып, Лат жана Уззаны мактамайынча сени бир кадам жылдырбайбыз!” дешти. Ошентип, Лат жана Уззага ыйман келтиргенин айтканга чейин ага кордук көрсөтүштү.

Алланын элчисине (саллаллаху алейхи васаллам) “Аммар каапыр болуптур” деген кабар жетти. Ал эми Азирети пайгамбар (саллаллаху алейхи васаллам): “Жок, Аммардын ичи-тышы ыйманга толгон! Ыйман анын ар бир кан тамырына чейин сиңген!” – деди.

Ошол учурда Аммар ыйлаган абалда пайгамбарыбыздын (саллаллаху алейхи васаллам) жанына келди. Азирети пайгамбар (саллаллаху алейхи васаллам) анын көз жааштарын аарчып жатып: “Сага эмне болду?” – деп сурады.

Аммар (радияллаху анху): “Оо Алланын элчиси (саллаллаху алейхи васаллам)! Мени сага акарат кылмайынча, алар сыйынган буттардын сенин диниңден жогору экендигин айтмайынча койуп жиберешкен жок!” – деди.

Алланын элчиси (саллаллаху алейхи васаллам): “Сен бул сөздөрдү айтып жаткан учурда жүрөгүңдөн эмнелер өттү?” – деп сурады.

Анда, Аммар: “Жүрөгүмдө Аллага жана анын элчисине болгон ыйман толкуп, диниме болгон ишенимим темирден катуу эле!” – деп жооп берди.

Бул сөздөн соң Расулуттаа (саллаллаху алейхи васаллам) бир колу менен Аммардын көз жааштарын аарчып жатып: “Оо Аммар! Эгерде алар сени дагы бир жолу айткан сөздөрүн кайталанткысы келип сени мажбурлашса, сен кайталап айтабер” – деди.

Ушул окуядан кийин төмөнкү аят түшүрүлгөн эле:

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيْمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ
صَدْرًا فَعَلَيْنَهُمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Жүрөгү ыйман уялагандан кийин зомбулукка учураган адамдан башка бирөө – ыйман келтирип, анан кийин (кайра) Аллахка каршы чыкса ошентип, дилин ыймансыздыкка берсе, ага Аллахтын ачуусу келет жана аларга катуу азап бар” (Нахл 16/106).

2.1.3. Ыйман келтирүүдө икраз (тил менен айтуу)

Икраз – бул жүрөк тастыктаган ыймандын тилге чыгуусу. Адамдын жүрөгүндө, дилинде эмне сакталып турганы билинбегендиктен, ыйманын икраз кылуусу, тили менен айтуусуна карап ага мусулман же башка ишенимдеги адам катары мамиле кылынат. Антпесе, ал кишиге бул жашоодо же көзү өткөндөн кийин да каапыр же мусулман катары мамиле кылуу керектиги белгисиз бойдон калат. Ошол себептен, икраз (тил менен айтуу, кайталоо) ыймандын бир бөлүгү эмес, шарты болуп саналат.

Дилде сакталган нерселердин баарын бир гана Жараткан Алла билет. Биз, кимдир бирөөнүн мусулман экенин анын өз оозунан угуу менен, же болбосо жамаат менен намаз кылуу сыяктуу белгилүү амалдары аркылуу гана билебиз. Ошондо ал киши мусулман экендигин көрсөтөт жана чөйрөсү ага мусулман катары мамиле жасайт. Мисалы, бир кишинин мусулман экендиги анык болгон соң гана мусулман бир аял менен турмуш кура алат, же болбосо ал сойгон малдын этин жегенге болот. Ошол эле учурда, ал киши зекет жана үшүр сыяктуу ибадаттардан жооптуу болот. Ал өлгөн учурда жаназа намазы окулат жана мусулмандар жаткан көрүстөнгө коюлат. Эгерде кимдир бирөө ыйман келтиргендигин тили менен айтпаса, анда ал кишиге жогоруда айтылып өткөн мусулманга карата жасалуучу мамилелер аткарылбайт.

Ыйман келтирүүдө икраздын маанилүүлүгү тууралуу Азирети пайгамбар (саллаллаху алейхи васаллам) төмөнкү хадисинде мындай дейт: “Жүрөгүңдө буудайдын данынчалык да болсо ыйманы бар жана “*лаа илааха иллаллах Мухаммадур расуулуттаа*” деп айткан адам тозок отунан куткарылат.” (Бухари, Ыйман 33; Тирмизи, Тозок 9; Ибн Маажжа, Зухд 37)

Тил менен кайталоонун маанилүүлүгүнөн улам көпчүлүк жерде ыймандын аныктамасы “*дил/жүрөк менен тастык, тил менен икрар*” деп келет. Бирок, бул аныктамага таянып жүрөгүндө ыйманы жок, бирок, тили менен ыйман келтирдим дегендин баарын мусулман деп айтууга болбойт. Ушул темага байланышкан Куран аяттарынын биринде мындай баяндалат: **“Элдердин арасында кээ бирөөлөр: “Биз Аллага жана Кыямат күнүнө ишенебиз”, - дешет. Бирок, алар ишенишпейт”** (Бакара, 2/8).

Жүрөктөн ишенбей туруп тили менен ыйман келтиргендигин айткан кишиге, анын дилиндеги нерселер билинбегендиктен бул дүйнөдө ага мусулман катары мамиле кылуу мүмкүн. Бирок, акыретте мунафыктыгы билингендиктен түбөлүк тозоко ташталат.

Бул айтылгандардын натыйжасында дилиң менен тастык кылуу гана ыймандын негизги, өзгөрбөс шарты экендигин билүүгө болот. Ал эми тил менен кайталоо, ыйманыңды сыртка билдирүүнүн шарты болуп саналат.

2.1.4. Кайыпка ишенүү (ыйман)

Кайып – бул көзгө көрүнбөгөн, элеске да келбеген сырдуу нерселер. Кайып ааламындагы бардык нерселерди эки бөлүп кароого болот. Көзгө көрүнгөн, сезүү органдары менен билинген “шахадат (көрүнгөн) аалам” жана көзгө көрүнбөгөн, сезүү органдары менен да билинбеген “кайып ааламы”. Бул эки аалам, акылы жана сезимдеринин мүмкүнчүлүктөрү чектелүү болгон жаратылгандарга гана таандык. Ал эми Алла Тааланын алдында кайып эч нерсе жок. Анткени, Ал баарын көрүп, билип турат.

Кайып ааламына таандык макулуктар эки топко бөлүнөт:

1. Биринчи топто, барлыгы бир гана Аллага маалым болгон, алар жөнүндө Алладан башка эч бир зат билбеген нерселер. Мисалы: Алла Тааланын илими, тагдыр маселеси сыяктуулар. Куранда айтылган төмөнкү аят, ушул темага байланыштуу: **“Кайыптын ачыкчытары Анда гана...”** (Анъаам 6/59).

2. Экинчи топтогуларды адам акылы андап, толук түшүнө албаса да, алар тууралуу айтылган кабарлардан улам элестетүү мүмкүн болгон нерселер. Мисалы: Алла Тааланын бар экендиги, Анын сыпаттары, периштелер, бейиш жана тозок сыяктуу темалар. Төмөнкү аятты да мисал кылсак болот: **“Алар кайыпка ишенишет...”** (Бакара 2/3). Тагыраак айтканда мусулмандар көрбөгөн абалда наклий (Куран жана хадис аркылуу) жана аклий далилдер менен Аллага, периштелерине, акыретке, бейиш жана тозоко ишенишет. Кайыпка ишенүү маселесинде бизге далил болгон окуялардын дагы бири “Жибрил хадиси” деген аталыш менен таанымал, Азирети Умар (радияллаху анху) тарабынан риваят кылынган төмөнкү хадис:

“Мен Алланын элчисинин (саллаллаху алейхи васаллам) жанында отурган элем. Ошол учурда, чачы капкара болгон, актай кийинген бир адам сырттан кире келди. Сырткы абалынан кийимдери таза, мусапырга окшобой турган. Арабыздан ал кишини тааныган эч ким чыкпады. Жай кадамдары менен басып келип, Азирети пайгамбарыбыздын (саллаллаху алейхи васаллам) бет маңдайына отурду. Тизеси тизесине тийгенчелик жакын отурду. Эки колун тизесине койуп, сурай баштады:

- Оо Мухаммад (саллаллаху алейхи васаллам)! Мага ислам тууралуу айтып бер!

Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам) айтып берди: Ислам Алладан башка жаратуучунун жоктугуна, Мухаммед Анын кулу жана элчиси экендигине күбөлүк берүү, намаз окуу, зекет берүү, рамазан айында орозо кармоо, алың жетсе Аллахтын үйүн зыярат кылуу (ажыга баруу).

- *Туура айттың, - деп тастыктады.*

Биз болсо, анын суроо сурап кайра тастыктап турганына таң калдык.

Кайра суроо узатты:

- *Мага ыйман тууралуу айтып бер.*

Анда, пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам): Алла Таалага, периштелерине, китептерине, пайгамбарларына, акырет күнүнө ишенүү. Тагдырга да, тагыраак айтканда жакшылык жана жамандыктын Алладан экенине ишенүү, - деп жооп берди.

Мусапыр кайрадан:

- *Туура айттың, - деди.*

Артынан дагы суроо узатты:

- *Мага ихсан тууралуу кеп кыл.*

Азирети пайгамбар (саллаллаху алейхи васаллам) мындай деп жооп берди: Ихсан – бул Алла Тааланы көрүп тургандай ибадат кылуу. Сен Аны көрбөсөң да Ал сени көрүп турат.

Мусапыр кайра суроо узатты:

- *Мага кыяматтын качан болоору жөнүндө айтып бер.*

Азирети пайгамбар (саллаллаху алейхи васаллам) бул суроого: Кыямат тууралуу суралган кишиде сураган киши билгенден ашыгы жок, - деп жооп берди.

Мусапыр:

- *Андай болсо кыяматтын алааматтарынан кабар бер, - деди.*

Азирети пайгамбар (саллаллаху алейхи васаллам) мындай деди: Күң аялдардын өз кожоюндарын төрөгөнүн, жылаңайлак, үстүндө кийими жок мал кайтарган чабандардын асман тиреген имараттарды курууда жарышканын көрүү.

Ушул сөздөн кийин сырттан келген жолоочу ордуна туруп кетти. Мен кыйла убакыт отуруп калдым. Ошондо пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам): Оо Умар! Суроо сураган кишинин ким экенин билдиңби? – деди.

Мен: Алланын элчиси (саллаллаху алейхи васаллам) менден жакшы билет! – дедим. Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам): Бул, Жабраил (aleyхиссалам) болчу. Силерге диниңерди үйрөткөнү келди, - деп жооп берди.” (Муслим, Ыйман 1).

Кайыпка ишенүү башкача айтканда, көрбөй туруп ыйман келтирүү – чыныгы ыйман болуп саналат. Сахабалардын да пайгамбарыбыздан (саллаллаху алейхи васаллам) уккан кайып ааламынын кабарларына шек-күмөнсүз ишенүүсү, алардын ыйманынын бекемдигинен.

Анткени, мираж окуясын уккан мушриктер дароо жалганга чыгарышып, ушак таратып жиберишкен. Жада калса, мусулмандарды ыймандан чыгаруу үчүн бир мүмкүнчүлүк катары колдонушуп, Азирети Абу Бакрга (радияллаху анху) чейин жетип барышкан. Бирок, Абу Бакр пайгамбарыбыз Мухаммедке (*саллаллаху алейхи васаллам*) болгон бекем ыйманы менен аларга мындайча жооп берген: “Ал эмне деп айтса – туура! Себеби, ал эч качан жалган айткан эмес, жалган айтуусуна себеп да жок! Мен ал айткан нерселерге дароо ишенемин...”

Мушриктер:

“Сен ошондо, анын бир түндө Байтул Макдиске барып келгенине ишенесиңби”, - дешти.

Абу Бакр:

“Ооба! Таң кала турган эмне бар? Аллага ант, ал мага күндүз же түндө болсун, кайсы убакта болбосун, Алла Тааладан аян келгенин айтат, мен шек-күмөнсүз, сураксыз ишенип келем,” – деди.

Мушриктерге жообун берген соң Абу Бакр Каабага келип, болгон окуянын чоо-жайын пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) өз оозунан укту да, “Оо Алланын элчиси (*саллаллаху алейхи васаллам*)! Айткандарыңдын баары туура,” – деди. Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) Абу Бакрдын бул абалын көрүп, ага карап жылмайып, ыраазы болгон абалда: “Оо Абу Бакр, сен “Сыддыксын!” (Сыддык= тастыктоочу) – деди.” (Ибн Хишам, 2-том/5)

2.2. Ижмалий жана тафсилий ыйман

2.2.1. Ижмалий ыйман

Жалпы мааниде ыйман келтирүү. Эң кыска жана нуска ыйман келтирүү болуп аталган ижмалий ыйман тавхид жана шахадат келмелеринде камтылган.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ

Тавхид келмеси: “Лаа илааха иллаллаах Мухаммадур Расуулуллах”

Мааниси: “Алладан башка кудай жок. Мухаммад анын элчиси”.

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

Шахадат келмеси: “Ашхаду анлаа илааха иллаллаах ва ашхаду анна Мухаммадан абдуху ва расуулуху.”

Мааниси: “Алладан башка кудайдын жоктугуна, Мухаммаддын (*саллаллаху алейхи васаллам*) Анын кулу жана элчиси экендигине күбөлүк келтиремин.”

Ыймандын алгачкы даражасы, диндин башаты ижмалий ыйман менен башталат. Негизи, Алланын жалгыздыгына жана элчиси Азирети Мухаммедке (*саллаллаху алейхи*

васаллам) ыйман келтирген ар бир мусулман, ыймандын калган шарттарын да жалпы кабыл кылган болот. Анткени, ыймандын бардык шарттары пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) аркылуу бизге жетип келген. Демек, Алланын элчисине ыйман келтирүү, анын айткандарын, жеткиргендерин да кабыл кылуу дегендик.

Тавхид жана шахадат келмесин келтирген кишинин ыйманына, ыймандын шарттарынын ар-бири толук айтылбагандыктан “ижмалий ыйман” (жалпы ыйман) деп атайбыз. Мусулман деп эсептелүүсү үчүн ижмалий ыйман жетиштүү, бирок, ал киши ыймандын калган шарттары менен бирге диний өкүмдөрдү да окуп-үйрөнүшү, аларга да ыйман келтирши керек.

2.2.2. Тафсилий ыйман

Жалпы ыйман келтирүүдөн (ижмалий ыймандан) айырмаланып, ишенүү шарт болгон шарттардын ар бирине ачык-айкын ишеним көрсөтүү, ыйман келтирүү. Тафсилий ыйман үч даражада каралат:

Биринчи даража: Алла Таалага, Азирети Мухаммеддин (*саллаллаху алейхи васаллам*) Анын элчиси экендигине жана акырет күнүнө күмөнсүз ишенүү. Мында, ижмалий ыйманга салыштырмалуу ачык жана кененирээк. Анткени, акыретке ыйман келтирүү да камтылган.

Кээ бир аяттарда Аллага жана акырет күнүнө ыйман келтирүүгө чогуу басым жасалган: Мисалы:

وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا

“Аллахка жана Кыямат күнүнө ишенүүчүлөрүнө Биз жакында зор сыйлыктарды ыйгарабыз!” (Ниса 4/162)

Экинчи даража: Аллага, периштелерине, китептерине, пайгамбарларына, акыретке, өлгөндөн кийин кайра тирилүүгө, бейиш жана тозоко, сооп жана күнөөнүн бар экендигине, кырсыкка (тагдырга жазылган нерсенин ишке ашуусу) жана тагдырга, ар бирине өз-өзүнчө ыйман келтирүү. Бул даражада айтылган шарттардын көпчүлүгү төмөнкү аятта чогуу келет:

وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ

“...Жакшылык бул – Аллахка, Кыямат күнүнө, периштелерге, китептерге, пайгамбарларга ыйман келтирүү.” (Бакара 2/177)

Үчүнчү даража: Азирети Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*) тарабынан Алла Тааладан бизге берилгендер, ошондой эле жалган айтуусу мүмкүн болбогон бир коомчулук (сахабалар) аркылуу бизге чейин жетип келген (мутавафир) хадистерди жана шарият өкүмдөрүн тастыктоо. Тактап айта турган болсок, мааниси ачык-айкын көрүнүп турган өкүм аяттары жана мутавафир жол менен жетип келген хадистер аркылуу далилденген диний өкүмдөргө Алла Таала жана Анын элчиси бизге билдиргендей, өзгөртүүсүз, шек-күмөнсүз ыйман келтирүү. Мисалы намаз, орозо, зекет, ажылык жана башка парз ибадаттар

да ушуларга кошулат. Адал жана арам болгон нерселерди үйрөнүп, алардын парз, адал же арам экенине чын дил менен тастыктоо тафсилий ыймандын үчүнчү даражасы болот.

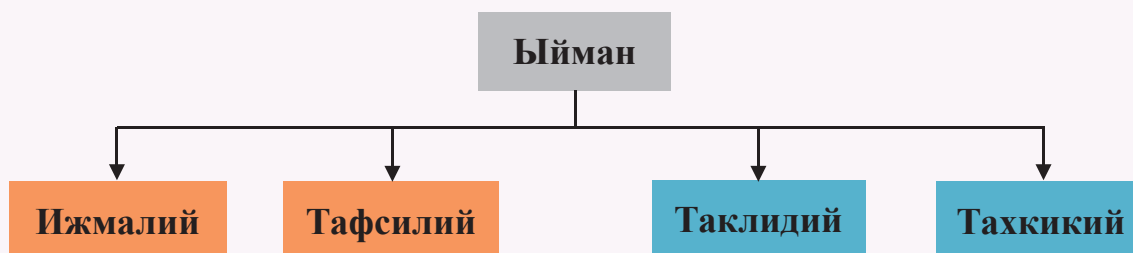
Мусулман эмес бирөө ижмалий ыйман менен ислам дининин босогосун аттап кирет, тагыраагы мусулман аталат. Ал эми, тафсилий ыйман аркылуу мусулмандын ыйманы күчөйөт, бекемделет. Ар бир мусулман Алла Тааладан келген буйрукту чын жүрөгү менен тастыктаган соң, пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) парз деп айткандарын парз, арам деп көрсөткөн нерселерин арам, адал деп көрсөткөндөрүн адал деп кабыл алышы жана тастыкташы керек. Корутундалап айта кетсек, тафсилий ыймандын үчүнчү даражасында ишенүү шарт коюлган ыйман, ибадат жана өкүмдөргө кандай болсо ошондой ишенүү маселеси каралган.

2.3. Таклидий жана тахкикий ыйман

Таклидий ыйман бул – далилдерге таянбастан, ата-энеден же чөйрөсүндөгү адамдардан көрүп, угуп үйрөнгөндөрүнө ыйман келтирүү. Кыскача, исламий чөйрөдө төрөлгөн, чоңойгон адамдын ыйман келтирүүсү деп айтсак да болот. Ислам аалымдарынын көпчүлүгүнүн көз карашында таклидий ыйман кабыл болот. Бирок, таклидий ыйман келтирген мусулман ыймандын шарттары менен кененирээк таанышып ыйманын бекемдемейин, мойнундагы жүктөн кутулбайт. Себеби, таклидий ыйманы менен жүргөн адам жолдон адашкан бирөөнүн далилдерине таянып өз жолун жоготуп койушу мүмкүн.

Ал эми, тахкикий ыйман далилдерге, билимге, изилдөөгө жана аң-сезимге таянган бекем ыйман. Таклидий ыйманга салыштырмалуу даражасы бийик ыйман десек болот. Мусулман адам далилдерге кайрылуу менен шектенген нерселерин жана кээ бир адашкан ой-пикирлерин жеңип, ыйманын дагы да кубаттандыра алат. Ошол себептен, ар бир мусулман өз ыйманын аклий жана диний далилдерге умтулуу аркылуу, аларды окуп-үйрөнүү менен “таклид” даражасынан “тахкик” даражасына көтөрө алат. Адамзатынын негизги максаты да таклидий эмес тахкикий ыйманга жетүү. Адам эмнеге, эмне себептен жана кандайча ыйман келтиргенин сезип билиши керек.

2.4. Ыйман менен амалдын байланышы

Амал бул – кишинин өз эрки менен жасаган сооп же күнөө болобу, кыймыл-аракетинин натыйжасында келип чыккан иш. Намаз окуу, орозо кармоо, ата-энеге кызмат кылуу,

муктаждарга жардам берүү, Куран окуу сыяктуу амалдар сооптуу иштердин катарында мисал боло алат. Ыйман менен амал өз алдынча, бири-биринен айрылган эки түшүнүк болсо да, ортосунда тыгыз байланыш бар.

Ахлу Сүннөт: Пайгамбарыбыз Азирети Мухаммеддин (саллаллаху алейхи васаллам) айткан сөзү жана амалдарына ачык жана бекем далилдер менен моюн сунуп аткарган сахабалар жана алардын артынан ээрчиген жамаатка, мусулман кишилердин тобуна айтылат.

2.4.1. Амал ыймандын бир бөлүгү эмес

Ахлу сүннөт аалымдарынын пикиринде амал ыймандын бир бөлүгү же шарты эмес. Ошондуктан, ыймандын шарттарын, шарият негиздерин чын дили менен кабыл кылып ыйман келтирген, бирок, кандайдыр бир себептерден улам амал кыла албаган, аткара албаган киши күнөөкөр болсо да мусулман катары кабыл алынат. Эгерде ал киши кылган күнөөлөрүн адал деп айтпаса... Амал менен ыймандын бир эместигине төмөнкү аяттарды мисал келтирсек болот:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ...

“Ыйман кылгандар жана жакшы амал аткаргандар...” (Бакара 2/277; Юнус 10/9; Худ 11/23; Анкабут 29/7,9; Лукман 31/8; Фаатыр 35/7 ж.б. аяттар), - деп башталган бир канча аяттарды кароого болот. Бул аяттардын баарында ыйман келтиргендер менен жакшы амал кылгандар өз-өзүнчө айтылган. Эгерде амалды да ыймандын бир бөлүгү катары карай турган болсок, анда “ыйман келтиргендер” деп эле айтылуусу жетиштүү болмок. Анткени, “Али келди” деп айтылганда анын бир колу, буту же башка бир органы келди деген мааниде эмес, “Али, анын колдору, буттары, башы, бүткүл денеси менен өзү келди” дегенди билдирет.

Кээ бир аяттарда ыйман, амалдын кабыл болушунун шарты катары көрсөтүлгөн. Мисалы: **“Ал эми ким ыйман келтирген боюнча жакшы иштерди жасаган болсо, ошондо ал жамандыктарынын артышынан, жакшылыктарынын кемишинен коркпойт”** (Таха 20/112). Мында, ыйман амалдын шарты катары каралган. Эгерде ыйман менен амал бир болгондо же амал ыймандын бөлүгү болгондо, ыйман менен амал аяттарда өзүнчө келмек эмес.

Ал эми кээ бир аяттарда чоң күнөөлөр ыйман менен бирге айтылган: Мисалы төмөнкү аятта чоң күнөөлөрдүн бири болгон адам өлтүрүү ишин аткаргандарга “ыймандуулар” деп кайрылган.

“Ыймандуулардан эки коом бири-бири менен согуша турган болсо, алардын ортосун түзөгүлө...” (Хужурат 49/9). Эгерде амал менен ыйман бир дей турган болсок, анда бул аятта айтылган мусулмандар чоң күнөө иш кылгандыктан ыймандан чыгып, каапыр аталышмак. Аларга “ыймандуулар” деп айтылмак эмес.

Пайгамбарыбыздын (саллаллаху алейхи васаллам) доорунан бери, дилиндеги ыйманын тили менен айткан бирок, жакшы амалдарды аткара албаган же аткарбаган, тыюу салынган нерселерди жасаган, ошентсе да, кылган жаман иштерин адал деп айтпаган ар бир киши

ислам аалымдарынын көз карашында күнөөкөр мусулман катары кабыл алынган. Алар менен мамилени үзүү же каапырдай мамиле кылуу сунушталган эмес. Күнөөкөр мусулман деп гана айтылган.

2.4.2. Амалдын керектүүлүгү жана ыйман менен байланышы

Ыйман менен амалдын ортосунда маани жана маңыз жагынан эки башка түшүнүк болсо да, эт менен тырмак сымал бири-бирине байланышкан.

Кандайдыр бир себептен улам ибадаттардын жана адеп ахлак принциптеринин анча-мынчасын аткарбай калуу, дегеле жакшы амал аткарбоо адамды динден чыгарбайт. Бирок, бекем ыйманга жетүү, аны жогорку даражага чыгаруу жана Алла Тааланын убада кылган нээматтарына жетүү үчүн көп-көп ибадат жана жакшы амалдарды аткаруу шарт. Жүрөктүн түпкүрүндө калган, сыртка чыкпаган, жакшы амалдарды аткара албаган ыйман, мөмөсүз дарак сымал. Жүрөктө жанган ыймандын нуру, эч качан өчпөй, ар дайым жарык чачып, айланасына жарык берип туруусу үчүн жакшы амал менен адеп-ахлак шарт. Эгерде адам жүрөгүндөгү ыйман менен гана чектелип, Жараткандын буйруктарын, элчисинин насааттарын аткарбаса, анын Аллага болгон сүйүүсү, байланышы күн өткөн сайын алсыздайт. Бара-бара ыйман нуру өчөт. Жакшы амал жана адеп-ахлак ыйманды күчтөндүрөт, ээсин эки дүйнөдө бактылуу кылат.

Намаз, орозо сыяктуу ибадаттардын парз экенин билип, спирттик ичимдиктин, адам өлтүрүү ж.б. тыюу салынган иштердин арам экендигин анык кабыл кылып туруп деле парздарды аткарбай, арам иштерден арылалбай жаткан киши ыймандан чыкпаса да, ыйманы алсыздайт. Бутактары кыркылса да дарак – дарак бойдон калат. Бирок, бир күн келип кургап калышы толук ыктымал. Амалсыз адамдын абалы да ушул дарактын абалындай. “Ыйманды сактап калуу, ыйман келтирүүдөн оор” деген сөз бекеринен айтылып келбейт.

Ыйман күйүп турган от болсо, амал айланасын коргоп турган айнек сымал. Оттун бороон-шамал болгон кезде өчүп калбашы үчүн айнектин бекемдүүлүгү рол ойнойт. Ошол сыңары, адамдын ибадат кылып адал менен алек болуусу, арам иштерден алыстатып, күнөөгө батуудан коргойт. Эч бир мусулмандын ыйманы менен бул дүйнөдөн өтөөрү белгисиз. Демек, мусулман адам бул дүйнөдөн ыймансыз өтүүдөн коркуп жашоосу керек болгондой эле, Алланын алдына ыйманы менен чыгууну дуба кылып үмүт менен да жашоосу керек. Юсуф алейхиссаламдын бул дубасы ар дайым эстеп жүрөлү:

تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَالْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ

“Менин жанымды сага моюн сунган абалда алып, жакшы иштерди жасоочуларга ээрчите көр!” (Йусуф 12/101)

2.4.3. Ыймандын көбөйүп, азайуу маселеси (Ахлу сүннөттүн көз карашы)

Ыймандын көбөйүп же азайуу маселесине эки тараптан кароо мүмкүн:

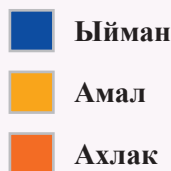
А. Ыйман – ишеним шарттары жагынан көбөйүп же азайбайт. Себеби, ыйман шарттарынын баарын кабыл кылып, периштелерге ишенбесе же болбосо намаздын парз экендигине, зынаанын арам кылынгандыгына ишенбесе, ыйман келтирди деп айтылбайт.

Мусулман болуу үчүн ыйман шарттарынын баарына ынанып, кабыл кылган болушу керек. Ыйман келтирүүдө аял менен эркектин, аалым менен карапайымдын, пайгамбар менен пайгамбар эместин ортосунда эч кандай айырма жок. Имам Абу Ханифанын төмөнкү сөзү маселени ачыктап турат: “Ыйман көбөйүп азайбайт. Ыймандын көбөйүшү куфурдун азайышы менен мүмкүн болот. Бир кишинин бир учурда ыймандуу да ыймансыз да болушу мүмкүн эмес.”²

Б. Ыймандын көбөйүшү же азайышы анын сапаты жагынан гана болушу мүмкүн. Кимдир бирөөнүн ыйманы кубаттуу, кимдир бирөөнүкү алсыз. Адамдын ыйманы “илмал-йакин” (угуу жана ойлонууга байланыштуу ыйман) же болбосо “айнал-йакин” (көрүүгө байланыштуу ыйман) же “хаккал-йакин” (жашап көрүүгө, көңүлдөн сезүүгө байланыштуу) даражасында болушу мүмкүн. Ыймандын даражаларындагы көбөйүү-азайуу айырмачылыктары тууралуу аят жана хадистерде да айтылган. Мисал келтире турган болсок, Ибрахим алейхиссаламдын Алла Тааладан өлгөндөрдү кантип кайра тирилткенин көрсөтүүсүн сураганда, Алла Тааланын “ишенбей турасынбы?” деген суроосуна “Албетте, ишенем, бирок жүрөгүмдүн мутмаын (тынч, толук болушу) болуусу үчүн көргүм келди”, - деп жооп берген.³ Алланын өлгөндөрдү кайра кантип тирилтээрин көргөн соң Ибрахим алейхиссаламдын ыйманы эскисинден дагы да бекемделген. Ыйык Куранда айтылган:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا

“Чынында момундар, Аллах(тын аты) эскерилгенде жүрөктөрү корккондор, аларга Анын аяттары окулганда, ыйманы күчөйт жана өздөрүнүн Эгесине гана тобокел кылышат” (Анфал 8/2) деген аят менен бирге ыймандын көбөйүп жана азайгандыгы тууралуу башка аят жана хадистер, ыймандын саны же көлөмү жагынан эмес сапаты жагынан кубаттанып же алсыздаганын көрсөтөт.

2.4.4. Чоң күнөө

Арап тилинде “кабиира” (көптүк түрү кабаир) сөзү чоң күнөөнү түшүндүргөн бузукулукка себеп болгон, ал тууралуу аят жана хадистер менен тыюу салынган күнөөлөр үчүн айтылат. Чоң күнөө кылган кишинин акыретте ала турган жазасынын жанында бул дүйнөдө да жазаландырылышы керек.

2. Али аль-Каарий, Шарху фикх аль-Акбар, 79-б.

3. Бакара 2/260.

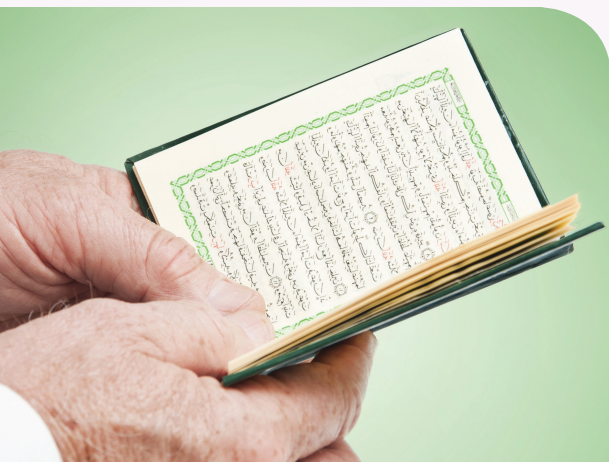
Чоң күнөөлөрдүн ичинен эң чоңу Аллага ширк (шерик) кошуу жана Алланы четке кагуу (куфур) болуп саналат. Пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) бир хадисинде: “Чоң күнөөлөрдүн ичинен эң чоңун силерге айтайынбы? Алар: Аллага шерик кошуу, ата-энеге каршы чыгуу жана жалгандан күбөлүк берүү”⁴, - деп айтылган. Башка хадистеринде “сыйкыр кылуу, адам өлтүрүү, жетимдин малын жегендик, сүткордук, согуштан качуу, абийирдүү жана ыймандуу аялга жалгандан зынакор жалаасын жабуу”, - деп жети чоң күнөө тууралуу айтылган.⁵ Ошондой эле, башка бир хадисинде чоң күнөөлөрдүн саны тогузга жеткен, анда “ата-энеге каршы чыгуу жана Масжидул-Харамда тыюу салынган ишти аткаруу” деген да кошулган. Дили менен ишенип, тили менен ыйман келтиргенин айтып турса да, ар кандай себептерден улам ибадаттарын аткарбай, чоң күнөөлөрдөн ширк жана ишенимсиздиктен башкаларын кылган адам, кылган ишин туура, адал көрмөйүнчө мусулман деп билинет. Аны каапыр деп айталбайбыз. Албетте, чоң күнөө кылгандыгы үчүн жазасын тартат. Чоң күнөө кылган адам үчүн тообо эшиги ар дайым ачык. Алла Таала бул кишини кааласа кечирет, кааласа кылган иши үчүн жазасын берет. Натыйжада мусулман болгондугу үчүн бейишине кабыл кылат.⁶

Аллага ширк келтирип жана ага ишенбегендерден башка чоң күнөөлөрдү кылган кишинин каапыр аталбай, мусулман катары кабыл кылынышы тууралуу аят жана хадистер төмөнкүчө:

- “Ыймандуулардан эки коом бири-бири менен согуша турган болсо, алардын ортосун түзөгүлө...” (Хужурат 49/8), - деп айтылган бул аятта, согушкан эки мусулман коом бири-бирин өлтүрсө да “ыймандуу” деп саналган.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا

“Эй, ыймандуулар! Аллахка чындап тообо кылгыла!...” (Тахрим 66/8) Маалым болгондой эле, чоң күнөөлөр үчүн да тообо кылууга болот. Бул аятта, күнөө кылган мусулмандар үчүн, кылган күнөөлөрүнө тообо кылуу керектигин эскертип жатып, “Эй ыймандуулар!” –деп кайрылганын көрүүгө болот.

- Сахаба Абу Зар аль-Гыфаринин айтымында пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) “Алладан башка кудай жок, - деп айтып жана ошол ишениминен тайбай бул дүйнөдөн өтсө, ал бейишке кирет”, -деп айткан. Абу Зар: -Эгерде ал киши зынаа кылса да, уурулук кылса да ошондойбу? -деп сураган экен. Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*): Ооба, өмүрүндө зынаа кылса да, уурулук кылса да бейишке кирет, - деп жооп бериптир. Абу Зар ушул эле суроосун үч жолу кайталап сурап, төртүнчү жолу да сураганда, Алланын элчиси аны карап: - Бул Абу Зарга жакпаса да ал киши бейишке кирет деген.⁷

4. Бухарий, Адеп 6; Муслим, Ыйман 38; Тирмизий, Тафсир 5.

5. Ахмад бин Ханбал, II, 201, 214; Муслим, Ыйман 143-146.

6. Бухарий, Васая 23; Муслим, Ыйман 8; Абу Давуд, Васая 10.

7. Бухарий, Тавхид 33, Рикак 16; Муслим, Ыйман 40; Тирмизий, Ыйман 18.

Чындыгында адамбаласы канчалык сактанбасын, бул өмүр жашоосунда күнөөдөн алыс боло албайт. Бирок, мусулман адам күнөөгө батса да, кылган күнөөлөрүнө тообо кылышы керек. Эгерде адам күнөөсүн көзгө илбесе, бара-бара кайталанып жатып ошол эле күнөөнүн оордугу баштапкыдан көп болушу мүмкүн. Аалымдарыбыз бул жөнүндө мындай дешкен:

“Кылган күнөөңдүн кичүүлүгүнө карабай, сен буйругуна каршы келип жаткан Заттын улуулугуна кара!”

Ошондой төмөнкү сөздү да накыл кеп катары колдонуп келишет:

لَا صَغِيرَةَ مَعَ الْأَضْرَارِ وَلَا كَبِيرَةَ مَعَ الْإِسْتِعْفَارِ

Мааниси: “Күнөөнү кайталап кыла берсең, чоңойо берет, тообо менен кечирилбес чоң күнөө жок.”

2.4.5. Ыймандын сахих (туура) болуусунун шарттары

Ыймандын сахих болушу жана акыретте ээсин тозок отунан куткара билүүсү үчүн төмөнкү шарттарга ээ болуусу керек:

- Үмүтсүз абалда ыйман келтирбөө керек. Мисалы, мусулман эмес бир киши акыркы деминде коркуудан улам ыйман келтирсе, өтүмдүү болбойт. Бул дүйнөдөн ыймансыз өтөт. Анткени дин – кайыпка ишенимге негизделген. Аятта мындай деп айтылат: **“Алар күч-кубатыбызды көргөндө: “Биз бир Аллахка ишендик жана Ага шерик кошуп жүргөндөрүбүздөн баш тарттык”, - дешти. Бирок, Биздин күч-кубатыбызды көргөн кезде алардын ишене калганы, Аллахтын пенделерине байланыштуу келе жаткан жолу боюнча, аларга эч жарам кылбады. Каапырлар мында зыянга учурашат.”** (Гаафир, 40/84-85)

- Ыймандуу адам ишенбестикке жетелеген жана динге жалаа жапканга алып бара турган нерселерден алыс болушу керек. Мисалы, Алла Таалага жана бардык пайгамбарларга ишенип, пайгамбарыбыз Азирети Мухаммедке (*саллаллаху алейхи васаллам*) ишенбей койуу, парз же арам экендиги анык далилденген бир өкүмдү (намаздын парзы, арагтын арамдыгы сыяктуу) өз каалоосу менен четке кагуу, бутка, крестке ж.б. сыйынуу сыяктуу иштерди кылган адамга ыймандуу деп айта албайбыз. Ислам өкүмдөрүнүн баарын бирдей көрүп, аларды аткаруудан тартынбоо керек. Эгерде кимдир бирөө Алла Тааланын бардык буйруктарын кабыл кылып, бирок, намаз же ороzonу жактырбай жерий турган болсо, ал адамдын ыйманы кетет. Мусулман деп аталбайт. Ошондой эле, өзгөчө Алла Таала буйургандыгы үчүн ибадаттарды аткарбай, арам жолго кирсе, ал да ыйман жолунан чыгат.

- Чыныгы момун киши, эч качан Алла Тааланын ырайымынан үмүт үзүп же каарынан коркпой койбойт. Ар дайым, каарынан коркуу жана ырайымын үмүт кылуу менен жашап өтүшү керек. Мусулман кишинин “мен ыйман келтирдим, сөссүз бейишке киремин” деген ой менен Алланын каарын унутуп койуп же “күнөөм аябай көп, мен барибир тозоко ташталамын” деген үмүтсүздүк менен Алланын ырайымын унутуп койушу, анын ыйманын жоготуп алышына себепчи болушу мүмкүн. Улуу Жараткан Ыйык Куранда мындай дейт:

“Аллахтын ырайымынан күдөр үзбөгүлө! Анткени Аллахтын ырайымынан каапыр болгон коом гана үмүт үзөт” (Юсуф, 12/87), “Эмне, Алар Аллахтын (аларды жазалоо тууралуу) амалынан өздөрүн тынч сезиштиби? Кыйратылган коомдон башкалары эч кимиси өзүн Аллахтын амалынан тынчмын деп санай албайт!” (Аъраф, 7/99).

2.5. Ыйман менен куфурдун арасындагы сызык

Өзүн мусулманмын деп айткан ар бир киши бул дүйнөдө ыймандуулар менен бирдей мамилеге татыктуу болушу керек жана мусулман коомунан ажыратылбасын. Себеби, бул дүйнөдө адамдардын ортосундагы мамиле сырттан көрүнүшүнө, анын айткан сөзүнө карап жасалат. Ал эми анын дилиндеги ыйманын текшерүү акыретте Алла Таалага калган иш. Бул тууралуу төмөнкү аят бизге мындай дейт:

“...Силер менен саламдашкандарга бул дүйнө жашоосундагы ырахатты талап кылып: “сен мусулман эмессиң”, -деп айтпагыла!..” (Ниса, 4/94). Азирети пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) тавхид келмесин айткан кишинин мусулман экендигине ишаарат кылып мындай деген: *“Адамдар, “Алладан башка кудай жок. Мухаммед (саллаллаху алейхи васаллам) Анын элчиси”, - деп айтканга дейре алар менен согушуу буйругун алдым. Качан гана тавхид келмесин айтканда гана менден өз жандарын жана малдарын сактап калышат. Бирок, шарияттын белгиленген жазалары өзүнчө жана ички дүйнөсүнүн сурагы Аллага гана таандык.”*⁸

Жүрөктөн ыйман келтирип же келтирбегендиги билинбеген мунафык үчүн да бул дүйнөдө мусулмандай мамиле жасалат.

Натыйжада, ыйман бул - ишенген нерсенин жүрөк менен тастыкталышы. Ал эми куфур, аны жүрөктүн четке кагуусу. Адамдарга, дилиндеги нерсенин икрарына (тилге келүүсүнө) жана амалына карап баа берилгендиктен, ыйман келтиргендигин айтса мусулман, четке кагып, кабыл кылбагандыгын айтса каапыр деп айтабыз.

2.6. Ыйман жана ислам

Ислам сөзү “итаат кылуу, моюн сунуу, байлануу, бир нерсеге баш ийүү, саламатта болуу” деген маанилерди түшүндүрөт. Терминологияда “Улуу Жаратканга моюн сунуу, Азирети пайгамбардын (*саллаллаху алейхи васаллам*) бизге жеткирген ислам негиздерин чын дили менен кабыл кылып, ишенгениндей жашоо” деген мааниге келет.

Куранда ыйман жана ислам терминдери кээде окшош маанилерде колдонулса, кээ бир жерлерде эки башка мааниде колдонулуп келген. Ыйман жана ислам бир мааниде колдонула турган болсо, ислам шарт койгон өкүмдөрдү дин катары кабыл алуу керек болот. Демек, ислам бул – дин. Ислам – өтө чоң маанилерди камтыган бир түшүнүк жана жалпы мааниде “моюн сунуу” деп билинет. Таслим болуу (моюн сунуу) үч түрдүү болот: жүрөк менен болгону бул – анык ыйман, тил менен икран жана иш аркылуу көрсөтүү бул – амал. Исламдын үч түрдүү формасынын бири болгон жүрөк менен моюн сунуу, таслим болууга ыйман деп аталат. Төмөнкү аятта ыйман менен ислам бир мааниде колдонулган:

8. Бухарий, Жихад 102; Муслим, Ыйман 8; Абу Давуд, Жихад 104.

إِنْ تُسْمِعْ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ

“...Сен биздин аяттарга ишенгендерге гана угуза аласың. Мына ошолор моюн сунгандар.” (Намл, 27/81)

Эгерде ыйман жана ислам бирдей мааниде колдонулса, тагыраак айтканда ислам өкүмдөрү адамдар тарабынан тастыкталган бир дин катары кабыл алына турган болсо, анда мусулман адамга момун (ыймандуу) жана ыймандуу адамга мусулман деп айта алабыз. Эгерде ыйман менен ислам эки башка түшүнүк катары каралса, анда ыймандуу адамга мусулман деп айтып, мусулманмын дегендин баарына ыймандуу деп айта албайбыз. Себеби, бул мааниде колдонулганда ислам жүрөктүн баш ийүүсүн эмес, тилдин жана башка органдардын баш ийүүсү, белгилүү амалдардын аткарылышы дегенди түшүндүрүп калат. Демек, ислам ыйманга караганда жалпы маанини камтыган түшүнүк. Мисалы, мунафык киши Алланын буйруктарын аткарып, өзүнүн мусулман экендигин айтышы мүмкүн, бирок, дили менен ишенбейт.

Мунафыктар жүрөктөн ыйман келтиришпесе да бул дүйнөдө мусулман болуп көрүнүшөт. Төмөнкү аятта ыйман менен ислам түшүнүктөрү эки башка мааниде колдонулган:

Араб көчмөндөрү айтышты: “Биз ыйман келтирдик”. (Сен): “Силер ыйман келтиргениңер жок. Андан көрө “Биз Аллахтын эркине баш ийдик”, - дегиле. “Бирок, азырынча силердин жүрөгүңөргө ыйман (толук) кире элек”, - деп айткын.” (Хужурат 49/14)

2.7. Ыйман жана инкар (четке кагуу) маселесинде адамдардын абалы

Адамдар ыйман жана инкар (четке кагуу) маселесинде үч топко бөлүнүшөт: Момун, каапыр жана мунафык.

Момун: Алла Тааланын бар жана бир экендигине, Азирети Мухаммеддин (*саллаллаху алейхи васаллам*) Анын кулу жана элчиси экендигине, элчиси кабар берген нерселерге жүрөктөн ынанып, баарын кабыл кылган жана тастык кылган адамга момун мусулман деп айтылат. Момун мусулмандар бул дүйнөдөн ыйманы менен өтсө, акыретте бейишке киришет. Бейиштин нээматтарынан пайдаланышат. Эгерде күнөө кылган болсо, акыретте Алла Таала кааласа кечирет, кааласа кылган күнөөсүнүн көлөмүнө жараша жазаландырып, андан соң бейишине алат. Эч бир момун мусулман тозокто түбөлүк калбайт.

Каапыр: “Куфур” сөзү жалпы мааниде ыймандын антоними катары колдонулуп, каапыр бул Алла Тааланы жана пайгамбарын (*саллаллаху алейхи васаллам*) кабыл кылбаган, четке каккан адам болуп саналат. Кененирээк айта турган болсок, ислам дининин негизги принциптерине ишенбеген, Азирети пайгамбардан (*саллаллаху алейхи васаллам*) бизге чейин мутаватир жол менен келген өкүмдөрдүн (зарурату-динийя) бир же бир канчасын кабыл кылбаган адамды каапыр деп айтабыз. Мисалы, Азирети пайгамбарды (*саллаллаху алейхи васаллам*), намаз окуунун парз, арак сыяктуу ичимдиктердин арам экенин четке каккан, периштелердин жана жиндердин бар экенине ишенбеген адамды каапыр дейбиз. Каапырлар түбөлүк тозокто калышат, алар эч качан бейишти көрө алышпайт.

Мушрик: Алла Таалага жана андан башка да кудайлардын бар экендигине ишенген адам. Алла Таалага ишенүү менен эле бирге ар кандай буттарга же Алланын аялы, уулу, кызы бар деп айткан адамдарды мушрик деп айтабыз. Мушриктер да тозокто түбөлүк калуучулардын катарына кирет.

Мунафык: Алланын бар экенине жана бир экенине, Анын элчиси Азирети Мухаммеддин (*саллаллаху алейхи васаллам*) пайгамбар экендигине жана анын Алладан алып келген буйрук жана өкүмдөрүн кабыл кылып, ыйман келтиргендигин айтып мусулман көрүнгөнү менен чындыгында, жүрөктөн ыйман келтирбеген адамга мунафык деп айтабыз. Мунафык адамдын ичи башка, тышы башка. Сөзүнө өзү окшобогон эки жүздүү болот. Мунафыктардын, чындыгында каапыр экендигин билдирген аят төмөнкүчө:

“Элдердин арасында кээ бирөөлөр: “Биз Аллахка жана Кыямат Күнүнө ишенебиз”, - дешет. Бирок алар ишенишпейт.” (Бакара, 2/8)

Ушул эле аяттын уландысында мунафыктардын оор азапка кабыла турганы баяндалган. Мунафыктар каапырлардан өткөн коркунучтуу адамдар. Анткени, алардын сырты мусулман көрүнгөнү менен ички дүйнөсүн көрүү, билүү мүмкүн эмес. Ал эми, пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) өз учурунда кимдердин мунафык экенин вахий аркылуу билгендиктен, аларга маанилүү милдеттерди берген эмес. Пайгамбардан (*саллаллаху алейхи васаллам*) кийинки доордо, вахий жолу аркылуу маалымат алуу токтогон жана кимдин мунафык экени билинбегендиктен, аларга бул дүйнөдө мусулман катары мамиле жасалат, бирок, акыретте түбөлүк азапка тартылышат. Куранда айтылган аятка таянсак, азаптын эң ооруна дуушар болуучулар да мунафыктар:

“Акыйкатта, эки жүздүүлөр Тозок отунун төмөнкү катмарында болушат. Сен алар үчүн жардам кылуучуну таппайсың.” (Ниса, 4/145)

2.7.1. Куфур жана ширк терминдери

Куфурдун сөздүк мааниси “бир нерсенин үстүн жабуу” дегенди түшүндүрөт. Терминологиялык мааниси: Алла Тааланы, Азирети пайгамбарды (*саллаллаху алейхи васаллам*) жана анын Алладан алган буйруктарын жалганга чыгарып, диний негиздердин бирин же бир канчасын четке кагуу дегенди билдирет.

Сөздүктө “шерик кабыл кылуу” деген мааниге келген “ширктин” терминологиялык мааниси Алла Тааланын улуулугу, ысым жана сыпаттарында шериги жана теңдеши бар экендигин кабыл кылуу дегенди билдирет. Мушриктер Алланын бар экенин четке кагышпайт. Бирок, Алладан башка түрдүү кудайларга ишенип, сыйынышат.

Ширк менен куфур бири-бирине жакын эки термин. Экөөнүн айырмасы куфурдун ширкке караганда кенен маанини камтышында. Демек, ширк келтирүү куфурга кирет, бирок, куфур ширкке кирбейт. Тактап айтканда, мушрик каапыр болот, каапыр мушрик боло албайт. Анткени ширк, Аллага, ысымдарына жана сыпаттарына шерик кошкондо гана болот. Ал эми, куфур алааматтарын ташыган ишенимдердин бирин же бир канчасын кабыл кылуу – куфурдун белгиси болуп саналат. Аллага шерик кошуу да куфур алааматтарынын бири катары билинет. Мисалы, мажусилердин ишеними сыяктуу эки жаратуучуга ишенүү

ширк болгондой эле куфур болуп да саналса, акырет күнүнө ишенбестик куфур, бирок, ширк эмес.

Аллага ширк кошуу күнөөлөрдүн эң чоңу. Ширк менен куфурдан башка күнөөлөрдүн Алла Таала тарабынан, эгер кааласа, кечириши тууралуу төмөнкү аятта баяндалат:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ* وَ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا.

“Акыйкатта, Аллах Өзүнө шерик кошкондорду кечирбейт, бирок андан башка күнөө кылгандарды эгер кааласа кечирет. Ким Аллахка шерик кошсо, ал аныгында узак адашууда болот.” (Ниса, 4/116)

2.7.2. Куфурга түшүргөн ишеним, сөз жана амалдар

- Алла Таала адилетсиздик кылды деп айтуу;
- Алланын заты, сыпаттары, ысымдары, буйрук жана тыюулары менен, тамаша иретинде болсо да, кемсинткен сөздөрдү колдонуу;
- Периштелерди шылдыңга алуу, кемсинтүү жана сөгүү;
- Пайгамбарларды кемсинтүү, сынга алуу жана шылдыңдоо;
- Куран аяттарын жана мутаватир хадистерди (бирөөсүн болсо да) четке кагуу, ишенбөө;
- Алланын ырайымынан үмүт үзүү жана азабынан коркпоо;
- Каапыр болууга ыраазы болуу;
- “Алланын буйругу болсо, аткарбаймын!” – деп айтуу.
- Танасухка (рухтардын көчүүсүнө) ишенүү.

2.8. Азыркы учурда адашкан кээ бир агымдар

2.8.1. Деизм

Деизм бул - дин эмес. Диндердин баарын четке каккан, бир гана Жаратуучунун бар экенине ишенген агым. Динди кабыл кылбаган соң, аны менен бирге пайгамбарлар, ыйык китептер, өлүмдөн кийинки жашоо (бейиш жана тозок), периште жин-шайтан сыяктуу түшүнүктөрдүн эч бирине деизмде орун берилген эмес. Жөн гана ааламды жаратып, табияттын мыйзамдарын орноткон соң, адамбаласына жана табиятка эч кийлигишпеген Жаратуучу түшүнүгүн кабыл кылышат. Деизм ишениминде Жаратуучу бүтүндөй ааламды жаратып, андан ары аралашкан эмес. Баарын өз ойуна койгон. Ошондуктан, биздеги тагдыр түшүнүгү деизмде жок. Деизмдеги мындай түшүнүктүн башаты адамбаласынын түзүлүшү жана табиятка болгон таң калуу сезиминин натыйжасында пайда болгон “бул

нерселердин бир жаратуучусу сөссүз болушу керек” деген логикага таянган ишеним. Ошондой эле, деизмде эч кандай ибадат же башка диний ритуалдарды орундатуу түшүнүгү болбогондуктан, Жаратуучуну кабыл кылбаган бул дүйнөдөн атеисттерден айырмасы жоктой эле жашап өтүшөт. Натыйжада, деисттер да каапыр деп кабыл алынат.

2.8.2. Атеизм

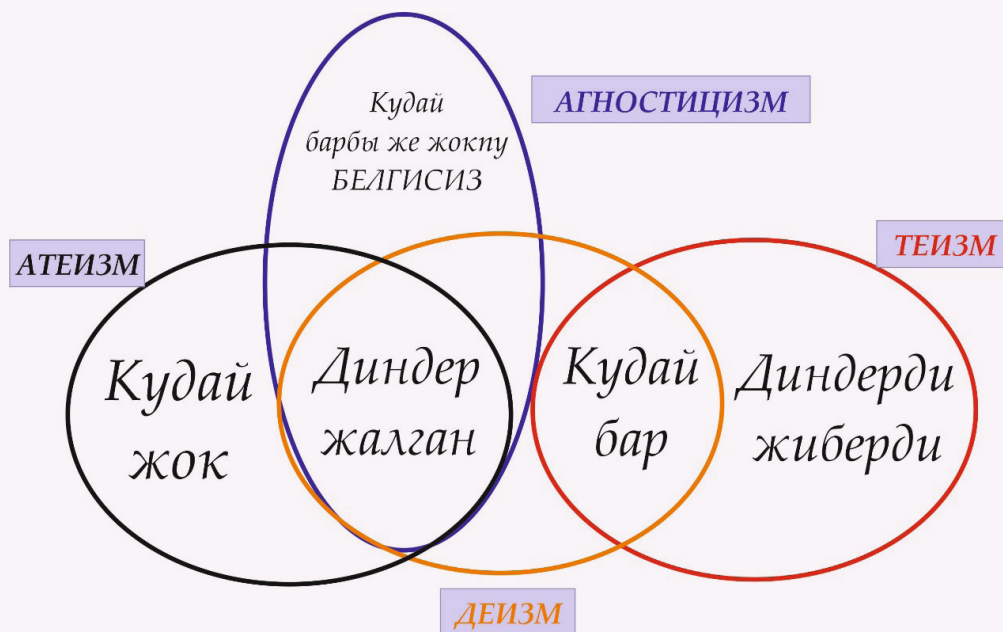
Атеисттер булар – Алланы жокко чыгарышат. Ага ишенишпейт. Алардын арам ойунда ааламдын эч кандай жаратуучусу жок. Периште, бейиш, тозок, тагдыр, кыямат сыяктуу диний ишеним негиздерин түзгөн маселелерди, аны менен бирге пайгамбарларды жана ыйык китептерди да кабыл кылышпайт. Кыскача айтканда, атеисттердин түшүнүгүндө көзгө көрүнбөгөн жана акылга сыйбаган нерселердин эч бири акыйкат эмес, чындыкка жатпайт. Демек, алар үчүн жалгыз чындык – материалдык аалам. Өздөрү да кабыл кылгандай эле, атеисттер да каапыр болуп саналат.

2.8.3. Политеизм

Политеисттер – бирден көп кудайга ишенишет. Буга мисал катары, исламга чейинки араптардын ишенимин жана учурдагы Африка материгинде орун алган кээ бир коомдор ишенип келген диндерди айтсак болот. Политеизмде табияттагы ар кандай кубулуш жана башка нерселерди башкарган бир канча кудай бар. Жердин кудайы, көктүн кудайы, берекет кудайы, сүйүүнүн кудайы, аба-ырайын башкарган кудай ж.б. кудайлар. Политеизмде да теңирий дин, пайгамбар жана Алладан келген ыйык китеп сыяктуу ишенимдерге орун жок.

2.8.4. Агностицизм

Агностиктер жаратуучунун бар же жок экендигин адамдын акылы же сезимдери аркылуу билүү мүмкүн эмес деп айтышат. Алардын ойу боюнча эч бир дин жараткан

тарабынан жиберилген эмес. Учурда жашап жаткан диндердин да эч биринин Жаратуучу тарабынан жиберилгенин далилдеп берүү мүмкүн эмес. Ансыз деле, жаратуучунун бар же жок экендигин аныктоо да мүмкүн эмес, мындан кийин да билүү мүмкүн болбойт. Ушул себептен улам, Алланын бар экендигине бекем ишенген теизмге да ишенбеген атеизмге да окшошпойт. Өздөрүн экөөнөн тең өзгөчө орунда көрүшөт. Бирок, бул дүйнөдө атеисттерден айырмасы жоктой эле жашап өтүшөт. Аллага, пайгамбарларына, акыретке ишеними болбогондуктан, аларды да каапыр деп эсептейбиз.

2.9. Такфир жана анын коркунучтары

Такфир – бирөөнү каапырга чыгаруу. Адам ыйман чегинен кайсы убактарда чыгып кетээрин акыйда-калам аалымдарыбыз аныктап, белгилеп кетишкен. Мусулман болуп туруп кылган иши же айткан сөзүнөн улам куфурга түшкөндүгү белгилүү болгон адамга тиешелүү өкүмдөр фикх илиминин маселелерине кирет. Ошондуктан кимдир бирөөнүн куфурга түшкөндүгүн (динден чыккандыгын) аныктай турган киши акыйда-калам илиминин жанында фикх жана фикх усулу илимин да толук өздөштүргөн, талаш-маселелерди терең өздөштүргөн, жоопкерчиликтүү аалым болушу керек. Азирети пайгамбардын (*саллаллаху алейхи васаллам*) жашоосун карап чыга турган болсок, Мекке доорунда бир канчасын такфир кылганын көрүүгө болот. Ошондой эле Мадина доорунда да мусулмандардын арасында мунафыктардын аралашып жашаганы ачуу чындык. Мунафыктар Курандын көп жеринде каапырлар жана мушриктер менен бирге эскерилет жана алар менен бирдей азапка тартылаары тууралуу айтылат. Вахий аркылуу илимге, маалыматка ээ болуп турган учурда пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) кимдин момун, кимдин каапыр, кимдин мунафык экенин билип турса да, адамдарды же жамааттарды такфир кылуудан сактанып, колунан келишинче мусулмандаштырууга аракет кылган. Пайгамбарыбыз Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*), “мен мусулманмын” деп айткандарды да чындыгында мунафык болуп турганына карабастан, ислам коомунан ажыратып салуу алардын саламаттыгы үчүн туура келбестигин баса белгилеген.

Ислам тарыхында алгачкы такфир кыймылы харижилер менен башталган. Азирети Али менен Азирети Муавиянын ортосунда чыккан согуштан кийин пайда болгон харижилер, Азирети Али жана Азирети Муавия баш болуп, согушка катышкандардын баарын каапырдыкка чыгарышкан. Кийинчерээк, амал менен ыйманды бир деп кабыл кылгандыгы үчүн чоң күнөө кылган бардык мусулмандарды такфир кылып баштаган харижийя агымы, ислам дүйнөсүндө анархиянын жана терроризмдин үрөнүн сепкен алгачкы топ болушкан.

Мутазила агымы чоң күнөө маселесинде харижийлерге салыштырмалуу толеранттуу мамиле жасап, чоң күнөө кылган кишини ыймандан чыкса да, каапыр болбойт деп айтышат. Мындай абалда калган киши ыйман менен куфурдун арасында бир жерде тураарын айтышат.

Ахлу сүннөт акыйда-калам аалымдары чоң күнөө кылгандын каапыр эмес, бирок, күнөөкөр мусулман болоорун айтып келишет. Такфир маселесинде өтө кылдат мамиле кылышкан. Убакыт өткөн сайын итикадий агымдардын ичинен радикалдашкандар өздөрүнөн башканы каапырга чыгара башташкан. Бирок, Азирети пайгамбардын

(*саллаллаху алейхи васаллам*) такфир тууралуу айткан насааттарына басым жасаган ахлу сүннөт аалымдары “ахлу кибладан” болуп күнөө иш кылса, мусулман коомчулугунун биримдигин сактап калууну көздөшкөндүктөн аны дароо каапырдыкка чыгарбоону ахлу сүннөттүн негизги принциптеринин катарына алышкан.

Ахлу кибла: Намазды Каабага карап окуунун парз экендигине ишенген мусулмандар үчүн жалпы колдонулган термин. Тагыраак айтканда, Аллага, пайгамбарына жана башка ыйман негиздерине ишенип, намаздын парз экендигин кабыл кылганы менен окубаса жана күнөөгө батса да каапыр деп айтылбайт. Аалымдарыбыз акыйда китептеринде кыскача кылып: “Ахлу кибла такфир кылынбайт!” – деп айтып келишет.

Мусулман экендиги анык билинген кишини каапыр деп айтуу, жеке адам үчүн да, коомчулуктун алдында да айыккыс жаранын пайда болуусуна жана биримдиктин ыдырашына, бөлүнүп-жарылууга себеп болот. Ошондуктан улуу ислам аалымы Имам Газзали (ө. 505/1111) “тавхид келмесине бекем ынанып, ошол ишенимине каршы келген нерселерден алыс турса, кайсы мазхап же фиркада (агым) болбосун мусулмандарга тил узатуудан жана мазхаптарды каапырдыкка чыгаруудан өзүн сактасын”, - деп айткан.

Ахлу сүннөт фикх аалымдары адамдарды жок жерден каапырга чыгаруунун натыйжасында пайда болуучу коркунучтарына басым жасаган. “Кимдир бирөөнүн каапыр экенидигине токсон тогуз далил, ал эми анын мусулман экенидигине бир гана далил турса да, анын мусулман экенидигине далил болгон нерсеге карап амал кылуусу керек”⁹ деген сөз аалымдарыбыздын арасында кеңири тараган. Ханафий аалымдарынан Ибн Абидин өз эмгектеринде такфир маселесине толеранттуу мамиле жасап, “...эгерде ал кишинин мусулман экендиги билинсе, айткан сөзүнөн дароо каапырга чыгарбастан таъвил (жоромол) кылынышы керек”¹⁰, - деп айткан. Аалымдардын такфир маселесинде өтө кылдаттык менен мамиле жасоосуна түрткү болгон нерсе ыйман менен куфурду айырмалоонун оордугу жана мусулман бирөөнү каапырга чыгарган учурда анын жан жана мал-мүлк коопсуздугунан ажыроосу болуп саналат. Ошондой эле каапыр делинген адамдын саламына алик алынбайт, ага салам берилбейт жана ал сойгон малдын этинен жегенге да болбойт. Жана да, мусулман аял менен үйлөнүүсүнө да уруксат берилбейт, өлсө жаназа окулбайт, мусулмандар жаткан мүрзөгө сөөгү коюлбайт, акыретте түбөлүк тозокто калат. Динден четтетилген адамдын коом тарабынан кысымга алынышы, четке чыгарылышы сыяктуу мамилелерди эске алсак, такфир маселесинде чечим чыгарууда шашпоо керек.

Бирөөнү каапырдык менен айыптап, жалаа жабуунун туура эместиги тууралуу Азирети пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) хадистеринде мусулмандарга эскертүү катары көп жерде кезигет. Мисалы:

“Биз менен бир кыбыланы (Меккени) караган, намаз окуган, биз сойгон малдын этинен жеген адам Алла Тааланын жана элчисинин карамагына алынат. Ошондуктан, Алланын

9. Ибну Абидин, Мажмуатур-Расаил, I, 367

10. Ибну Абидин, Мажмуатур-Расаил, I, 342

коргоосун жана антын бузбагыла.”¹¹ “Ким бир адамга “каапыр, Алланын душманы” деп кайрылса, чындыгында ал киши каапыр эмес болсо, айткан сөзү өзүнө кайтат.”¹²

“Мусулман болуп туруп башканы каапыр деп айтса, чындыгында ал киши каапыр эмес болсо, анда өзү каапыр болот.”¹³

Темага тиешелүү сахабалардан Усама бин Зайддин башынан өткөн бир окуяны эстей турган болсок, төмөнкүчө:

“Азирети пайгамбар (саллаллаху алейхи васаллам) бизди бир топ аскер менен бирге согушка жиберген эле. Таң эрте чабуул жасаганбыз. Мен душмандардан бирөөнү кармап алгам. Аны, “Аладан башка кудай жок”, - деп айтканына карабай өлтүрдүм. Бул окуя менин мээмди жеп туруп алды. Согуштан кайтканда окуянын чоо-жайын пайгамбарыбызга (саллаллаху алейхи васаллам) айттым. Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам):

Кыямат күнү ал айткан “лаа илааха иллаллах” сөзүнөн сени ким куткарат?” – дегенде, “ал кылычтан коркконунан айтты” – дедим. Алланын элчиси (саллаллаху алейхи васаллам) мени карап, “сен анын жүрөгүн жарып карадыңбы? Шахадат келмесин чын жүрөктөн айттыбы же коркконунан айттыбы, кайдан билдиң?” – деп ачууланды. Алланын элчиси (саллаллаху алейхи васаллам) бул сөзүн көп жолу кайталады. Ушунчалык көп кайталагандыктан, ичимден “аттиң, ушул окуядан кийин мусулман болсом болмок, бул окуяга эч туш болбогонумда,” – деп өкүнгөнгө чейин жеткирди.”¹⁴

Азирети пайгамбардын (саллаллаху алейхи васаллам) изинен ээрчиген ахлу сүннөт аалымдарынын үгүт-насааттарына карабастан кээ бир мусулман жамааттар башка мусулман эле жамааттарды каапырдыкка чыгарып келишет. Адамдарды жок жерден такфирге чыгарууга жетелеген негизги себептер: сабатсыздык, караңгылык, радикалдуулук, ичи тардык жана мансапкордук болуп саналат.

11. Бухарий, Салаат 28; Абу Давуд, Жихад 95.

12. Бухарий, Фараиз 29; Муслим, Ыйман 27.

13. Абу Давуд, Сүннөт 15.

14. Муслим, Ыйман 41; Абу Давуд, Жихад 95; Ибн Мааж, Фитан 1.

БӨЛҮМДҮ ЖЫЙЫНТЫКТОО

ТЕКШЕРҮҮҮҮЧҮН СУРООЛОР:

1. Акыйда илиминин максаттары тууралуу айтып бергиле.
.....
2. Акыйда илиминин ислам илимдеринин арасындагы орду.
.....
3. Акыйда илиминин булактары кайсылар?
.....
4. Ыймандын сөздүк жана терминдик маанилери кандай?
.....
5. Ыйманда тастыктоонун маанилүүлүгүн далилдеген бир аят жана хадис айткыла.
.....
6. Ижмали ыйман менен тафсилий ыймандын ортосунда кандай айырма бар?
.....
7. Тафсилий ыймандын даражалары тууралуу айтып бергиле.
.....
8. Ыймандын негизги шарттарын айтып бергиле.
.....
9. Момун, мунафык жана каапыр терминдерин ачыктагыла.
.....
10. Куфур жана ширк деген эмне?
.....
11. “Деист” деп кимди айтабыз?
.....
12. Агностик көз караштагы адамга каапыр деп айтуу туурабы?
.....
13. Такфир деген эмне?
.....
14. Бирөөнү каапырдык менен күнөөлөөдө мусулмандын этият болуусу керек болгон жагдайлар.
.....

ТӨМӨНКҮ СУРООЛОРДУН ТУУРА ЖООПТОРУН ТАПКЫЛА

1. Төмөнкүлөрдүн кайсыны акыйда илиминин темаларынан бири эмес?
А) Алла Тааланын бар жана бир экендиги
Б) Пайгамбарлардын өзгөчөлүктөрү
В) Ибадаттардын түрлөрү
Г) Теңирий китептер
2. Кайсылары акыйда илими пайдаланган булактарга кирбейт?
I. Куран аяттары
II. Көзү ачыктык
III. Хадистер
IV. Акыл
V. Түш
А) I, II
Б) II, V
В) II, III, IV
Г) I, II, III
3. Төмөнкүлөрдүн кайсы бири акыйда илиминин максаты?
А) Намаз окууну үйрөтүү
Б) Мусулмандардын адеп-ахлагын оңдоо
В) Алланын бар экендигине аклий далилдерди келтирүү
Г) Пайгамбардын (саллаллаху алейхи васаллам) өрнөк жашоосун окутуу
4. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы ыйман сөзүнүн сөздүк маанилеринен эмес?
А) Чын дилден кабыл алуу
Б) Моюн сунуу
В) Жүрөктөн ишенүү
Г) Ишенимге кирүү
5. Таклидий ыймандын аклий жана наклий (диний) далилдер менен тастыкталып, бекемделген абалына эмне деп атайбыз?
А) Тахкикий ыйман
Б) Ижмалий ыйман
В) Тафсилий ыйман
Г) Толук ыйман
6. “Ахлу сүннөт ишениминде ыйман _____ жагынан алып караганда көбөйбөйт жана азайбайт, бирок, _____ жагынан караганда көбөйүп азайышы мүмкүн.” Боштуктарга кайсы сөздөр туура келиши мүмкүн?
А) Сапат / Тастык
Б) Ыйман шарттары / Сапаты
В) Адам / ыйман шарттары
Г) Ыйман шарттары / адам

7. Төмөнкүлөрдүн кайсы бири хадистерде чоң күнөөлөрдөн эсептелген?

- I. Ата-энеге каршы чыгуу
- II. Жалгандан күбө болуу
- III. Сыйкыр кылуу
- IV. Сүткордук
- V. Жетимдин акысына кирүү
- VI. Намазда ары-бери карануу

- А) I, II, III, IV
- Б) I, II, III, IV, V
- В) II, III, IV, V
- Г) II, III, IV, VI

8. Момун мусулман адам Алланын алдында _____ жана _____ ортосунда болушу керек.

- А) кедейлик / байлык
- Б) итаат / таслим
- В) коркуу / үмүт
- Г) жоомарттык / сараңдык

9. Мунафык деп кимди айтабыз?

- А) Адамдарды алдап, башын айланткан жалганчы
- Б) Алла Тааланы жана элчисине (саллаллаху алейхи васаллам) ыйман келтирбесе да ишенемин деп айткан адам
- В) Жалганчы сыпаты менен таанылган адам
- Г) Дайыма мусулмандар менен согушкан адам

10. Төмөнкү варианттардын кайсынысы ислам дүйнөсүндө такфирдин кесепеттери болуп саналат?

- I) Ислам коомунда такфир кеңири тараган учурда биримдик жоголот.
- II) Христиандарды каапыр катары көрүү, мусулмандардын экономикалык зыянга учурашына алып келиши мүмкүн.
- III) Такфирге кабылган чындыгында мусулман болуп чыга турган болсо, айткан кишинин каапыр болуу коркунучу бар.

- А) I, III
- Б) I, II
- В) бир гана I
- Г) I, II, III

БӨЛҮМ

АЛЛАГА БЙМАН КЕЛТИРҮҮ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ:

АЛЛАГА БЙМАН КЕЛТИРҮҮ

АЛЛАНЫН БАР ЖАНА БИР ЭКЕНДИГИ

АЛЛАНЫН ЫСЫМ ЖАНА СЫПАТТАРЫ

АЛЛАНЫН ФИЪЛИЙ (КЫЛУУ) СЫПАТТАРЫ

1. АЛЛАГА ҪЫМАН КЕЛТИРҮҮ

Бүткүл ааламды жараткан, аны көзөмөлдөгөн, Өзүнө гана ибадат кылынган жалгыз жана Улуу Жаратканга ишенүү ыймандын биринчи шарты жана эң негизгиси. Теңирий диндердин баарында Аллага ишенүү жана Анын жалгыздыгы ыйман шарттарынын алгачкысы жана негизгиси болуп саналат.

Алла Таала Куранда мындай дейт: **“Бул – адамдарга жеткирүү. Бул аркылуу сестенишсин, Аллахтын жалгыз Кудай экенин билишсин. Акыл калчагандар насаат алышсын!”** (Ибрахим, 14/52)

“Аллах” сөзүнүн Ага ибадат кылынган Улуу Заттын ысымы экендигинде бир пикирге келген ислам аалымдары бул тууралуу төмөнкүдөй аныктама беришкен:

“Алла таала – Анын жоктугун элестетүү мүмкүн болбогон, мактоолордун баарына татыктуу Улуу Затка берилген ысым.” Бул аныктамадагы “жоктугун элестетүү мүмкүн болбогон” дегенди Алланын жоктугу ойго да келбеген, бар болуу үчүн башка бир затка же жаратуучуга муктаж болбогон, ошондуктан Анын ааламдын жалгыз жаратуучусу жана жетекчиси катары кабыл кылуу керектигин түшүндүрөт. Ал эми, “бардык мактоолорго татыктуу” дегени Анын улуулукта теңдешсиз экендигин түшүндүрүп турат. Исламий булактардын баарында “Аллах” сөзү акыйкат Улуу Жаратуучу заттын ысымы катары колдонулуп келет. Ошондуктан, арапчада да башка мусулман элдердин тилинде да бул ысымдын эч кандай көптүк түрү колдонулган эмес.

Аллага ыйман келтирүү, Анын бар жана бир экендигине жана бардык мыкты сапаттарга ээ болуп, ар кандай кемчилдиктерден аруу экендигине ишенүү.

Демек, мусулман адам Аллага төмөнкүчө ишениши керек:

- Улуу Зат болгон Алла бар жана жалгыз.
- Бүткүл ааламды, макулуктарды жараткан жана жашаткан Алла.
- Анын башталышы да, соңу да жок.
- Ал эч бир макулукка окшошпойт жана эч бир макулук да Ага окшобойт.
- Ал, эч кимге муктаж эмес.
- Эч кандай орган же себепчиге муктаж болбой туруп бардык нерсени билүүчү, угуучу жана көрүүчү.
- Мутлак (чексиз) жашоонун, өмүрдүн, күч-кудреттин, каалоо-тилектин ээси. Ал каалаганын жасайт. “Бол” деген нерсеси ошол заматта болот.
- Сүйлөө үчүн үн же тыбыштарга муктаж эмес. Элчилери аркылуу адамзатка китептерин жөнөткөн.

1.1. Аллага ишенүү ар бир адамга милдет

Эрезеге жетип, акыл-эси толгон ар бир эркек жана аял кишиге эң биринчи парз болгон нерсе – Алла Тааланы билүү жана Ага ишенүү. Абу Ханифа жана Имам Матуридий сыяктуу аалымдарыбыз, теңирий диндер келбей калган доорлордо жашап өткөн, же болбосо динден эч кабардар болбой өмүр сүрүп өткөн адамдар да акылы менен Алланын бар жана бир экендигин табууга милдеттүү деп айтышкан. Анткени, адамбаласынын табиятында өзүнөн улуу күчкө сыйынуу, ишенүү жана ааламдагы акылга сыйбаган табият мыйзамдарын, ар кандай кубулуштарды көзөмөлдөгөн жалгыз, теңдешсиз жана чексиз кудуретке ээ болгон жаратуучунун бар экендигине ынануусезими жатат.

Төмөнкү аятта мындай деп айтылат:

“(Ал) асмандар менен жердин жана алардын арасындагылардын Эгеси. Андыктан Ага гана сыйын, Ага ибадат кылууда сабырдуу бол. Ал сыяктуу аталыш бар экенин билесиңби?” (Мариям, 19/65)

1.2. Аллага ыйман келтирүү адамга бул жашоодо кандай пайда алып келет?

Аллага ыйман келтирүү адамдын кулк-мүнөзүнүн, руханий дүйнөсүнүн өнүгүүсүнө жана бакытка жетишине оң таасирин тийгизет. Кандай таасирлери болушу мүмкүн:

1. Аллага ишенүү, жакшы амалдарды аткарууга жана туура жолго багыттайт. Анткени, бул дүйнөдө кылган жакшы-жаман иштеринин сообун жана жазасын алаарын билет.

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ

“Ким Аллага ишенсе, Алла анын жүрөгүнө туура жолду салат...” (Тагаабун, 11)

2. Аллага ыйман келтирген адам, бардык нерсени көргөн, билген жана уккан Улуу Затты аң-сезими менен билип тургандыктан, жамандыктардан алыс болот. Алланын буйруктары жана тыюуларына баш ийет.

3. Аллага ишенген адам акчанын, адамдардын, атак-даңктын кулу болбойт.

4. Аллага ишенген адам ырыскы берүүчү жалгыз гана Алла Таала экенин билет. Ошондуктан сарандык, ач көздүк жана суктук сыяктуу жаман адаттардан алыс турат. Мал-мүлктүн чыныгы ээсинин Алла экендигин жан дили менен сезип, жоомарттык, берешендик жана кайрымдуулук сыяктуу жакшы адаттарга жанашат.

5. Аллага ишенүү адамга эр-жүрөктүүлүк, өлүмдөн коркпоо сыяктуу изгиликтерди алып келет. Шейит болуу, Аллага ишенген адам үчүн эң бийик мартаба (даража) болуп саналат.

6. Аллага ишенүү адамдын табиятындагы улуу жаратуучуга ишенүү муктаждыгын кетиргендиктен, руханий дүйнөсү тынч болот. Руханий дүйнөсү тынч адамдын сырткы дүйнөсү да тынч болот. Жашоосундагы

ар түрдүү проблеманы чече алат. Чече албаса да, кайгы-муңга кабылбайт. Маалым болгондой эле, азыркы учурда психологиялык жактан жабыркаган жада калса, өз өмүрүн кыйгандардын башатында ишенимсиздик жана ыймандын алсыздыгы жатат.

7. Аллага ишенген адам үчүн ырайымдуулук жана бир туугандык түшүнүгү жер жүзүндөгү жалпы адамзатын ичине камтыйт. Кайсы улут, раса же урууга таандык болбосун баары тең Алланын кулу.

Корутундулап айта турган болсок, Аллага чын көңүлдөн, толук түшүнгөн абалда ишенген адам, эң бактылуу, жоопкерчиликти жана ишенимди ташый алган, чынчыл жана башкаларга зыян келтирбеген ырайымдуу мусулман. Аллага ишенген адам өзү үчүн каалаган нерсени башкаларга да ыраа көрүп, алар үчүн да суранат. 13-кылымда жашап өткөн даанышман акын Юнус Эмре айтып кеткендей: “*жаратылганды карап, Жаратканды сүйүү*” аң-сезими менен жашайт.

2. АЛЛАНЫН БАР ЖАНА БИР ЭКЕНДИГИ

Адамбаласынын чөйрөсү кандай болбосун, туура эмес багытка өзгөртсө да, Аллага ишенүү адамдын табиятында жайгашкан сезим болгондуктан Анын бар экенине жана бир экенине ынануусу керек. Ошондуктан Ыйык Куран китебинде да Алла Таала тавхид тууралуу көп баяндайт. Өзгөчө Анын шериги жок жана жалгыз экендигине басым жасалат.

Ошентсе да, ар бир коомдо Аллага ишенбеген же күмөн санагандар кездешпей койбойт. Ушул сыяктуу адамдар үчүн Алланын барлыгы жана бирдиги акыл менен далилдениши керек. Акыл менен далилдөө Анын бирдиги, жалгыздыгы тууралуу аклий далилдерди окуп үйрөнүү менен ишке ашат. Аклий далилдердин негизги булагы Куран жана хадистер болуп саналат.

Ислам акыйдасында Алла бир жана жалгыз. Алланын бир болушу, сандык көрсөткүч жагынан эмес, Анын бар болушу, затынын жалгыздыгын көрсөтүү үчүн колдонулган. Анткени ар бир сан, бөлүнүп же көбөйүшү мүмкүн. Ал эми, Алла Таала бөлүнүп же көбөйүүдөн аруу Зат. Алланын бир жана жалгыздыгы Анын затында, сыпаттарында, ысымдарында жана улуулугунда да жалгыз болгондугунан улам, Анын окшошу же шериги жок. Ихлас сүрөсүндө Алла Тааланын жалгыз, эч нерсеге муктаж эмес, төрөбөйт жана төрөлгөн да эмес, эч бир тендешинин жоктугу айтылган:

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

Ошондой эле Каафирун сүрөсүндө бир гана Аллага ибадат кылуу керектиги, Азирети пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) каапырлар сыйынган буттарга мурда да сыйынбагандай эле, кийин да сыйынбагандыгы тууралуу ачык-айкын айтылган. Куран Каримдин көптөгөн сүрөлөрүндө Алланын жалгыз жана бир экендигине басым жасалган:

“Алланын элчилери: “Асмандар менен жердин жаратуучусу Аллахта шек барбы? Ал силердин күнөөңөрдү кечирүүгө жана белгиленген мөөнөткө чейин узартууга (кеңчилик кылууга) чакырат” – дешкен эле. (Алар, пайгамбарларына): “силер да биз сыяктуу эле адамсыңар. Бизди ата-бабаларыбыз сыйынган нерселерден тоскуңар келеби? (Анда) бизге ачык далилдерди келтиргиле” – дешти.”

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا...

Бул ааламдагы таң калтырган тартип, жаратылыштын мыйзамдары Алланын бир экендигине ачык далил болуп турат. Меккеде түшүрүлгөн көпчүлүк Куран аяттарынын бир бөлүгү түздөн-түз тавхид ишенимине басым жасайт. Алланын бир экендигине басым жасап, ар кандай шериктен, теңдештен алыс туткан тавхид ишеними – Ислам дининин эң негизги түркүгү. Ар кандай антропоморфиялык түшүнүктөн аруу болгон Алла ишеними, ислам динин бутпарастыктан, иудейлердин жана христиандардын убакыт өткөн сайын бурмаланган кудай түшүнүгүнөн жана да ар кандай жалган диндерден өзгөчөлөп турат.

2.1. Алланын бар экендигин тастыктаган аклий далилдер

Кээ бир ислам аалымдарынын айтымында адамбаласынын табиятында өзүнөн да, баарынан да күчтүү бир Жаратуучуга ишенүү муктаждыгы болгондуктан Алланын бар экендигин далилдөө үчүн эч кандай логикалык жана аклий далил издөөнүн кажети жок. Ички дүйнөсү булганбаган, табияты таза, чөйрөсүнөн таасир албаган ар бир адамзаты Алланын бар жана жалгыз экенин билет, сезет. Ал эми Алланын бар жана бир экендигин көрсөткөн ар кандай далилдер адамбаласын эскертүү жана анын аң-сезимин ойготуу максатында гана колдонулат. Магнит менен темир бири-бирине жакындаган учурда магнит темирди тарткандай эле... Себеби адамдын табиятында Аллага болгон ишеним сакталган.

Көпчүлүк ислам аалымдарынын пикиринде адамбаласы өзүнүн жаратылышы жана ааламдын жаратылышын карап ой жүгүртүү менен Жаратуучунун бар экенин акылы, аң сезими менен билүүгө кудурети жетет.

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ

“Аны көздөр көрө албайт. Ал эми Ал (Аллах) болсо бардык көздөрдү көрүп турат. Ал – Жумшак жана Кабардар!” (Анъаам 6/103) – деген Куран аяты Алла Тааланы адам акылы аңдап, сезе албасын далилдеп турат. Бирок, адамдын сезимдери Алланы таанып билүүчү акыл жана жүрөккө шарт түзүп берет. Шарттар – жаратылган заттардын баары болуп саналат. Бул тууралуу төмөнкү аятта:

سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ أَنَّهُ الْحَقُّ...

“Курандын толук чындык экендиги айкындалганга чейин ааламдагы жана өздөрүндөгү белгилерибизди толук көрсөтөбүз...” (Фуссилат 41/53) деп айтылган. Аалымдарыбыздын ааламды жана адамды изилдеп көрүп Алланын бар экендигин көрсөткөн төмөнкүдөй далилдерге токтолушкан:

а. Табият (Фытрат) далили: Табиятында өзгөрүүгө дуушар болбогон ар бири пенде чексиз кудрет ээси Алланын бар экендигин кабыл кылат. Жогоруда да айтылгандай, Аллага ишенүү адамдардын табиятына жайгашкан сезим. Натыйжада, Аллага болгон ишеним адамдын табиятындагы нерсе болгондуктан, оң жолдон адашпаган ар бир пендеденин жүрөгүндө туулган күндөн тартып эле ыйман нуру жайгашкан.

Табиятынан Аллага болгон ыйман тууралуу Куранда мындайча баяндалат:

فَاقْمْ وَّجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ
الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Эй, Мухаммед!) (Аллага) берилген, таза абалда жүзүндү динге түздө. Алла адамдарды ошого арнап жараткан. Алланын жараткан нерселеринде өзгөрүү болбойт. Ушу (Ислам дини) – туура, түз дин. Бирок, адамдардын көбү билишпейт” (Рум, 30/30).

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ
يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّ مَسَّهُ كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Качан инсанга кайгы жеткен кезде, ал жатып да, олтуруп да, туруп да Бизге жалына баштайт. Биз аны кайгыдан куткарганыбызда, ал Бизден жамандыктан куткарууну сурабаган өңдүү мурунку жолу менен кете берет. Ушундай болуп чектен ашкандардын иштери өздөрүнө көркөмдүү сезилет” (Йунус, 10/12)

б. Худус далили: Калам аалымдарынын негизги далилдеринин бири. Ааламдын жана ааламдагы жандуу заттардын кийин пайда болгону, жоктон жаратылганы анык болгондуктан, сөссүз түрдө өзүнө мурда бир жаратуучуга муктаж экендигин көрсөтүп турат жана оошол себептен, Алланын бар экендигин тастыктаган далил. Анткени ааламдагы ар бир зат жоктон жаратылган жана эч бири жаратылууну өзү тандаган же каалаган эмес. Бүткүл жандыктардын бир жерде жана белгилүү бир убакыт аралыгында жаралуусун каалаган бир Улуу Жаратуучу болушу керек. Ал – Алла Таала.

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكْ شَيْئًا.

“Инсан Биз аны мурун жаратканыбызды эстебейби? Ал такыр жок эмес беле?!” (Мариям, 19/67) – деген Куран аяты худус далилинин негизин көрсөтүп турат.

в. Имкан (Мүмкүн) далили: Бул, ислам аалымдарынын айтуусунда ааламдын бар болушу “важип” (өзүнөн өзү бар болгон) эмес, “мүмкүн” (бар болушу да жок болушу да мүмкүн) нерсе болгондуктан анын бар же жок болушу кандайдыр бир себепке байланыштуу экендигине таянуу менен Алланын бар экендигин аныктаган далил.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ.

“Алар Жаратуучусуз жаралышканбы, же өздөрү Жаратуучубу?!” (Тур, 52/35) – деген Куран аяты имкан далилине мисал боло алат.

г. Низам (тартип) далили: жаратылыш кубулуштарын карап, андагы эбегейсиз кооздук, тартип жана мыйзамдар аркылуу, баарын билген жана баарына кудурети жеткен улуу жаратуучунун эмгеги экендигин көрсөткөн далил. Бул далилге максат, хикмат (даанышмандык), иткан (жакындан билүү) жана инаят (жакшылык, лутуф) далили деп да айтылып келет.

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ * وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ *
وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ * وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ.

“Ырас эле алар төөнүн кандай жаратылганын карашпайбы?! Асмандын кандай көтөрүлүп турганын, тоолордун кандай кадалып койулганын, Жердин кандай төшөлгөнүн...” (Гаашийа, 88/17-20) – деген аяттарда низам далилинин мисалдарын көрүүгө болот.

Низам далили, ошол эле учурда Алла Тааланын шеригинин, Анын окшошунун, теңдешинин жоктугун жана Анын жалгыз экендигин да далилдеп турат.

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا...

“Эгерде асмандар менен жерде Алладан башка кудайлар болсо, анда (алар) бузулуп кетээр эле...” (Анбия, 21/22)

Аклий далилдерге мисалдар:

Азыркы учурда Алланын бар экенин айткан далилдер өзгөчө материализмдин “кокус-тук” теориясын жана эволюцияны четке кагууну көздөйт. Логиканын мыйзамдарынын чегинде бул ааламдын жаралуусу тууралуу үч түрдүү теорияны сунууга болот:

1. Аалам өзүнөн өзү жаралып, өзүн өзү жоктон бар кылган
2. Аалам кокустан жаралган
3. Бул ааламды жараткан жана андагы тартипти орноткон бир жаратуучу бар. Ал - Алла Таала.

Биз үчүнчү теорияны далилдешибиз керек. Ал үчүн, алгачкы эки теорияны жокко чыгаруу шарт.

Биринчи теория: Ааламдын жаралуусунда мындай теорияны жактоо акылга сыйбаган нерсе. Анткени, себеп-натыйжа мыйзамына карай турган болсок, ар бир натыйжанын бир себеби, ар бир эмгектин бир устасы жана жаратылган ар бир нерсенин бир жаратуучусу болушу керек. Ааламдын өзүнөн өзү жаралып калуусу, сүрөтчүсүз эле сүрөттүн тартылып калуусуна, эч бир уста же ишчисиз имараттардын курулуп калуусуна окшойт. Бул акылга жатпаган нерсе.

Бул ааламдын эч нерсеге таянбастан, жаратуучуга муктаж эместигин айтып жактоонун канчалык алсыз, акылга сыйбаган далил экендигин Куран аяттарында Алла Таала мындай баяндайт:

“Алар Жаратуучусуз жаралышканбы, же өздөрү Жаратуучубу? Асмандар менен жерди эмне, алар жаратышканбы? Жок! Алар ишенишпейт!” (Тур, 52/35,36)

Экинчи теория: Аалам кокустуктан жаралган деген теория да логиканын мыйзамдарына дал келбейт жана биринчи теория сыяктуу эле мунун да жарамдуулугу жок. Бүтүндөй ааламдын, адамдардын, жандуу-жансыздын баары кокустуктан жаралып калышы акылга сыйбаган түшүнүк. Миллиондогон жылдардан бери бир миллиметр да

өз огунан адашпай айланып келе жаткан планеталардын, алардын жер планетасына салыштырмалуу жүз эселеп чоңдугуна карабай белгиленген убакытта жана тездикте өз огунда, бири-бири менен кагышып же адашып кетпей дайыма бир кыймылда айлануусуна өзүнөн-өзү, кокустуктан болду деп айтуу мүмкүн эмес. Адамдын денесин түзүп турган саны триллиондогон клеткалар, денедеги органдар, органдардын адамдын кыймылдап, ойлонуп, дем алуусу үчүн кылган кызматтары, өз-ара байланыштары, нерв системасы жана башка системалар кантип кокустан жаралып калсын?!

Ыйык Куран кокустук теориясын четке кагып, кабыл кылбаганын төмөнкүчө баяндайт:

“Жер үстүндө катарлаш турган талаалар, жүзүм бактары, эгиндер, кошмок жана жалгыз курма дарактары бар. Баары бир суу менен сугарылат, бирок Биз алардын биринин даамын экинчисинен жакшы кылабыз. Акыйкатта, мында акыл калчаган адамдар үчүн белгилер бар.” (Раад, 13/4)

Үчүнчү теория: Алгачкы эки теориянын логиканын мыйзамдарына да туура келбеген теориялар экени маалым болгон соң, үчүнчү теорияны кабыл кылуудан башка жол жок. Үчүнчү теория болсо, бүткүл ааламды жараткан, андагы ар кандай тартип жана мыйзамдарды койгон, чексиз илим жана кудуреттин ээси болгон Улуу Жаратуучу Алла Тааланын бар экендигине ынануу, ыйман келтирүү. Аяттардын биринде мындайча айтылат:

...أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ...

“...Асмандар менен жердин жаратуучу Аллахта шек барбы?...” (Ибрахим, 14/10)

Акыйда жана калам аалымдары (ислам теологдору) ааламдын жаратуучусу болгон Улуу Алла Тааланын бир экендигин тастыктоо максатында көптөгөн катый (бекем) далилдерди колдонуп келишкен. Далилдердин бири төмөнкүчө:

Бир көз ирмем болсо да, чексиз каалоо жана кудуретке ээ эки жаратуучунун (теңирдин) бар экенин элестетели. Бул эки жаратуучунун ортосунда, бул ааламдын жаратылуусу тууралуу же бир келишимге же эки башка пикирге токтолушмак. Натыйжада, келише алышпаса, анда эки чоң күчтүн ортосунда пикир келишпестиктин айынан келишпестик келип чыкмак. Экөө тең ааламды жаратуу үчүн кийлигишип, же бул аалам жок болмок же эки башка аалам пайда болмок. Бирок, маалым болгондой эле бир чоң аалам бар. Эгерде эки жаратуучу болуп, алар бир келишимге келген болсо, анда эки тарап тең анча-мынча нерселерден мажбур артка чегинишмек. Ушул себептен улам экөө тең кемчилдиктүү жаратуучу болмок. Экөө тең өзү каалагандай ааламды жарата алышмак эмес. Ал эми, каалоосу чектелүү же кудурети чектелген жаратуучу, чексиз кудуретке ээ боло албайт. Анткени, жаратуучу улуу теңир деген чексиз күч-кудуретке, илимге ээ болгон зат болушу керек.

2.2. Куранда Алла Тааланын бар экенин тастыктаган далилдер

Куран Карим Алла Тааланын акыйкат экенин ачык-айкын айтып турат:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَى تُؤَفَّكُونَ

“Эй адамдар! Аллахтын силерге берген жакшылыгын эстегиле: силерге асмандардан, жерден ырыскы бере турган башка Жаратуучу барбы? Андан башка кудай жок! Кайда адашып бара жатасыңар.” (Фаатир, 35/3)

Башка бир Куран аятында мындайча айтылат:

...أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ...

“...Асмандар менен жердин жаратуучу Аллахта шек барбы?...” (Ибрахим, 14/10)

Куран Каримде Алланын барлыгы, бирлиги жана улууулугунун далилдерин сезип билүүсү үчүн адам баласын тафаккур (ой жүгүртүүсү) кылууга түрткөн кээ бир чындыктар төмөнкүчө:

1. Улуу күчтүн, илимдин натыйжасында пайда болгон адамдын жаратылышы, андагы акылдын алы жетпеген дене түзүлүшү, органдары, органдардын функцияларын эске ала турган болсок, булардын баарынын Улуу Жараткан Алла Тааланы көрсөтүп турганы анык. Бул багытта Куран аяттарында эки жерде төмөнкүчө баян кылынган:

“Биз инсанды тандалма чоподон жараттык. Андан соң аны тамчы түрүндө бекем орунга жайгаштырдык. Андан соң тамчыдан уйуган кан жараттык, уйуган кандан бир үзүм (бир чайнам) этти (жасап), бир үзүм эттен сөөк жасадык да, сөөктү эт менен каптадык. Андан соң Биз аны башка бир жаратылышта өстүрдүк. Жаратуучулардын эң мыктысы Алла улук болду!” (Муминуун, 23/12-14)

2. Эч бир кемчилдик же бузулууга учурабаган табияттагы тартиптүүлүк, тоолор жана океан-деңиздердин, көктүн жана жердин бири-бири менен уйкашкан жараталышы, байланышы Алла Тааланын бар экендигинин анык далили боло алат. Жер бетинин төрт мезгилде төрт башка түскө келиши, адамзатынын жашоосу үчүн ыңгайлуулугу, жер катмарын айланып курчап турган атмосферанын, жердеги жана көктөгү бардык жаратылган нерселердин адам баласынын кызматына сунулушу – Алла Тааланын бар жана Анын чексиз илимге, кудуретке ээ экендигинин далили. Темага байланыштуу Куран аяттарынын биринде төмөнкүчө айтылат:

“Ырас эле алар үстүлөрүндөгү асманга карашпайбы? Биз аны кандайча куруп кооздогонубузга жана анда (асманда) эч кандай жылчык жок экендигине карашпайбы? Биз жерди жайып кенен кылдык жана анда тоолорду орноттук. Анан анда түрдүү кооз өсүмдүктөрдү жуп-жубу менен өстүрдүк. Биз буларды бардык кайтуучу пенделерибизге эскертме жана үлгү үчүн жасадык.” (Каф, 50/6-8).

3. Болгон жандуу заттардын негизги бөлүгүн ээлеп турган суунун, суунун себепчиси болгон булуттарды ташуучу шамалдын, адам затынын негизги муктаждыгынын бири болгон оттун жана башкалардын да жаралышы Алланын бар экендигин айгинелеп турган далилдердин бири. Төмөнкү аяттарды буга далил катары көрсөтүүгө болот:

“Биз асмандан берекелүү жамгырды жаадырдык. Анан аны менен дарактарды жана орулуп, жыйналуучу дандарды өстүрдүк. Жыш мөмөлүү катарлаш өскөн, узун өскөн курма дарактарын – пенделерибиз ырысскылануу үчүн ...” (Каф, 50/9-10)

“Биз нөшөрлөгөн жаан куйабыз. Анан жерди көптүрүп, жарабыз. Анан анын үстүнө уруктарды өстүрөбүз, жүзүмдөрдү жана жашылча жемиштерди жана зайтун менен курма дарагын, жыш бактарды, жемиштерди жана жайыттарды, Силер жана силердин малыңар пайдалансын үчүн.” (Абаса, 80/25-32)

4. Ай, күн, жылдыз-планеталардын өзгөрбөгөн тартиби, адам баласы эмгектенүүсү үчүн күндүздүн, эс алып уктоосу үчүн түндүн жаратылышы, ошондой эле, булардын адамдарга жана башка жандууларга тийгизген таасири, пайдалары Алла Тааланын барлыгын көрсөтүп турган далилдерден болуп саналат. Куран аяттарында булар төмөнкүчө айтылган:

“Ал силер үчүн түндү - кийим, уйкуну – тынчтык жана күндүздү - жашоого кайтуу кылып койду.” (Фуркан, 25/47)

“Аларга бир белги – түн. Андан күндүздү ажыратабыз, анда алар караңгылыкта калат. Күн (да) өзү үчүн белгиленген орунда жүрөт. Бул үстөмдүк кылуучу, Билүүчүнүн өлчөгөнү. Айды куураган эски бутактай болгонго чейин орундарга¹⁵ өлчөп койдук. Күндүн Айга жетүүсү мүмкүн эмес, түн да күндүздөн илгерилебейт, ар бири көктө сүзөт.” (Ясин, 36/37-40)

Бул аяттар менен бирге дагы көптөгөн аяттарда адам баласынын текеберчилик жана көк беттик сыяктуу сыпаттардан алыстап, караңгылыктан, парасатсыздыктан кутулган учурларда сөссүз түрдө Аллага жалынып, Ага гана сыйынганы айтылат. Адамдагы бул өзгөчөлүктөн улам Куран Карим адамдарга эскертүү берип, аларга Алланы эстетип, туура жолго багыт берет.

2.3. Алланын бар экендигине ишарат кылган хадистер

Пайгамбарыбыздан (*саллаллаху алейхи васаллам*) Алла Тааланын бар жана бир экендиги тууралуу кийинки ислам аалымдарына имкан, хурус, максат жана тартип далилдерине илхам булагы болуп берген бир топ хадистер айтылган.

Азирети пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) бир түнү, таңга жакын сыртка чыгып төмөнкү аяттарды окуган:

“Асмандар менен жердин жаралуусунда жана түн менен күндүн алмашуусунда – акыл ээлери үчүн белгилер (бар). Алар Алланы турган абалда, отурган жана жамбаштаган абалда да эстешет жана асмандардын жана жердин жаралуусу жөнүндө ой жүгүртүшүп: “Оо, Эгемиз! Сен муну максатсыз эле жаратканың жок. Сен Аруусуң! Бизди Тозок азабынан сакта!” (– дешет).” (Алу Имран, 3/190-191). Артынан үйгө кирип, бир аз убакыттан соң кайрадан сыртка чыккан жана асманды карап ушул эле аяттарды окуган. Андан соң дааратын алып намазга турган эле.¹⁶

15. Ар бир айда жыйырма сегиз түндөгү кубулуш. Ай отуз күн болсо, анда эки түнү көрүнбөйт. Ал эми жыйырма тогуз күн болсо, анда бир түнү көрүнбөйт. Тафсир Ал-Жалаалайн.

16. Муслим, Даарат 15.

Йемен элинен келген бир коомчулук пайгамбарыбыздан (*саллаллаху алейхи васаллам*) “Оо Алланын элчиси! Шариятты сенден үйрөнүүгө жана ааламдын кандай жаратылганын сураганы келдик”, – дешкен. Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) аларга: “Бир гана Алла бар эле. Андан мурда эч ким жок болгон...”, – деп жообун берген.¹⁷

Бадр согушунан колго түшкөн туткундардын боштондукка чыгарылуусу маселесинде жолугушууга Мадинага келген курайш уруусунун улууларынан Жубайр бин Мутым, – али мусулман боло элек кезде – шам намазында пайгамбарыбыздан (*саллаллаху алейхи васаллам*) Тур сүрөсүнүн төмөнкү аяттарын угат: **“Алар Жаратуучусуз жаралышканбы, же өздөрү Жаратуучубу?! Асмандар менен жерди эмне, алар жаратышканбы?! Жок! Алар ишенишпейт!”** (Тур, 52/35-36). Аяттын маанисинен таасирленген Жубайр, ошол учурда жүрөгүм ордуна ойноп кете жаздады, – деп ичиндеги сезимдерин билдирген эле. Бул окуя анын исламга кирүүсүнө себепчи болгон алгачкы кадам болчу.¹⁹ Демек, пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) хадистеринен Алла Тааланын бар экендигинин көптөгөн далилдерин көрүүгө болот.

2.4. Алла Тааланы сүйүү

Чыныгы момун - Алла Тааланын улуулугун сезип-билген, Анын ырайымын, берекесин күткөн, Андан келген жакшылык жана нээматтардын баркын билип, кадырлаган адам. Ушул түшүнүккө ээ болгондор Алланы таанып, сүйүп, жүрөгү дайыма Алла Тааланы эстеп жашайт жана кыймыл-аракет, кылган амалдарында Анын ыраазычылыгына жетүүнү гана максат кылат.

Мусулман адам пайгамбарга (*саллаллаху алейхи васаллам*) жана анын бизге жеткирген динине ишенүү менен, Алла Тааланын буйруктарын аткарып, тыюуларынан алыс туруу менен Ага болгон сүйүүсүн көрсөтө алат. Чыныгы ыйман – Аллага болгон сүйүүсүн өз жанынан да артык көргөн мусулмандын ыйманы болуп саналат. Ошондо гана момун мусулмандын Аллага болгон сүйүүсү адамдын сөздөрүндө жана кылган иштеринде өзүн көрсөтөт. Улуу Жараткан Ыйык Куранда момундардын Аллага болгон сүйүүсү кандай болушу керектигин төмөнкүчө баяндап берген:

“Эгер атаңар, балдарыңар, бир туугандарыңар, жубайыңар, досторуңар, тапкан мал-мүлкүңөр, токтоп калуусунан корккон соодаларыңар жана жакшы көргөн үйлөрүңөр силер үчүн Алладан, анын элчисинен жана Анын жолунда согушуудан артыгыраак көрүнсө, анда Алланын амири келгенге чейин күткүлө!” – деп айт. Алла – бузуку коомду Туура Жолго баштабайт!” (Тавба 9/24)

Алла Таала өзү сүйгөн жана Аны сүйгөн момундар тууралуу мындай дейт: **“Эй, момундар! Силерден кимде-ким дининен чыкса (алардын ордуна) Алла жакшы көргөн, алар да Алланы жакшы көргөн коомду жаратат. Алар момундарга жумшак, каапырларга катуу (болушат). Алла жолунда согушуп, жемелөөчүлөрдүн²⁰ жемесине калуудан коркушпайт. Бул – Алланын жакшылыгы. Аны Өзү каалаганына берет. Алла – Кең Пейил, Билүүчү!”** (Мааида 5/54).

17. Бухари, Тавхид 22.

18. Аллага, Куранга, пайгамбарга ыйман келтире алышпайт. Анткени Биз алардын жүрөгүнө мөөр басып койгонбуз.

19. Бухари, Тафсир, Тур сүрөсү.

20. Каапырлардын, мунафыктардын, мушриктердин, бутпарастардын

Алла Тааланы сүйүү – момун мусулмандын эң маанилүү өзгөчөлүгү. Аллагы ашык болгон ар бир жүрөк, андан башка сүйүүнү издебейт. Ошондуктан пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам) мындай деп айткан:

“Кимде ушул үч нерсе болсо, ал ыймандын даамын таткан болот:

Алла Тааланы жана Анын элчисин бардык нерседен артык көрсө, башкаларды да Аллах үчүн гана сүйсө, каапыр болуудан оттон коркуп качкандай качса, жек көрсө.”²¹

Жыйынтыгында пайгамбарыбыз Мухаммед Мустафанын (саллаллаху алейхи васаллам) дубасын айта кетели:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَالْعَمَلَ الَّذِي يُبَلِّغُنِي حُبَّكَ

“Оо Жараткан! Сенден, Сени сүйүүнү, Сени сүйгөндөрдү сүйүүнү жана Сенин сүйүүңө жетелеген амалдарды сүйүүнү тилеймин.”²²

3. АЛЛА ТААЛАНЫН ЫСЫМ ЖАНА СЫПАТТАРЫ

Мусулман адамдын Жараткан Алланы таануусу үчүн теңирий затын сыпаттаган аталыштарга ысым жана сыпат деп айтабыз. Хай (тирүү), Аалим (билүүчү), Халик (жаратуучу) сыяктуу сыпат калыбында айтылган сөздөр ысым катары кабыл алынса, бул сөздөрдүн Алла Тааланын затына карата айтылган “тирилтүү”, “жаратуу”, “билүү” сыяктуу сөздөр сыпат катары билинип келет.

3.1. “Аллах” ысымы

Ислам аалымдарынын көпчүлүгү “Аллах” сөзүнүн (лафзатуллах) арап тилине таандык өзгөчө ысым болгондуктан эч кайсы сөздүн тамырынан келип чыкпагандыгын айтышат. “Аллах” сөзү арап тилинин грамматикасынын эрежелерине ылайык сөздүн аягына “танвин” (белгисиздик белгиси) кабыл кылбайт. Анын экилик (тасния – арап тилине таандык) жана көптүк түрү да жок.

3.2. Исму Аъзам (Алланын эң улуу ысымы)

Бул сөз, сөздүктөрдө эң улуу дегенди түшүндүрүп келет. Терминологияда болсо, Алла Тааланын эң жакшы ысымдарынын ичинен эң улуу ысымы үчүн колдонулат. Бирок, кайсы ысымы эң улуу (исму аъзам) экендиги ачык-айкын билдирилген эмес.

Ал эми, ислам аалымдарынын бир бөлүгү Алла Тааланын ысымдарынын баары тең улуу жана бийик экендигин айтышкан. Ошондой эле бир ысымынын экинчисинден айырмасы жоктугун, бирдей экендигин баса белгилешкен. Кээ бир аалымдарыбыз хадистерде айтылган риваяттарга таянуу менен Алла Тааланын кээ бир ысымдарынын башка ысымдарына салыштырмалуу улуу жана пазилеттүү деген көз карашты карманышкан.

21. Бухари, Ыйман 9,14.

22. Тирмизи, Даават 73, Тафсирул-Куран, 39

Анткени пайгамбарыбыздан (*саллаллаху алейхи васаллам*) келген риваяттарда исму аъзам менен кылынган дубалардын сөссүз кабыл болоору айтылган.²³ Бул хадистердин кээ биринде “Аллах”, кээ биринде “Рахман”, “Рахим”, “ал-Хаййул-Каййуум”, “зул-Жалал вал-Икрам” сыяктуу ысымдарынын Алла Тааланын эң улук жана мартабалуу (исму аъзам) ысымдарынан экендиги айтылган. Пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) Алла Тааланын эң улуу ысымын билсе да, үмөтүнө ачык айтып калтырбаганынын себеби, мусулмандардын бир ысымга токтолуп, калганын унуткарып коюшпасын үчүн болуш керек.

3.3. Асмаул-хусна (Алланын эң жакшы ысымдары)

“Асмаул-хусна” – Алла Тааланын бардык ысымдары үчүн колдонулган термин катары айтылып келет.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى

“Ал – Алла! Андан башка Кудай жок. Эң жакшы ысымдар – Ага таандык.” (Таха, 20/8)

“...Ал көркөм аттарга ээ. Аны асмандар менен Жердегилердин баары аруулап, даңазалайт. Ал – Ызааттуу, Даанышман!” (Хашр, 59/24).

Жогорудагы аяттарда да айтылып тургандай эле ысымдардын эң жакшылары Аллага гана таандык. Анткени, бардык нерсенин жеткен туу чокусунда Улуу Жаратуучу гана бар.

Алла Тааланын Куранда жана хадистерде өткөн бул ысымдарды таанып билүү менен адам баласы Алла Тааланы тааныйт. Аны жакшы көрөт жана Ага сыйынат. Аллага жакпаган жаман сапаттардан арылып, жакшы сапаттардын ээси болууга умтулат. Ыйык Куранда:

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا

“Алланын керемет ысымдары бар, Ага ошол ысымдар менен жалбаргыла...” (Аъраф, 7/180), - деп айтылган. Демек, бул аятта Аллага жалбарууда Анын эң кооз ысымдарын колдонуп дуба кылуу, сурануу керек экендиги буйрулган.

Асмаул-хуснанын бирден көптүгү, ысымдардын ээсинин да көптүгүнө ишарат кылбайт. Эң кооз ысымдардын баары бир гана Алла Таалага таандык.

قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْادْعُوا الرَّحْمَنَ * أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى.

“Аны Алла, же Рахман деп кандай гана ысымдар менен атабагын, эң мыкты(ал) аттар Ага гана жарашат”, – дегин.” (Исра, 17/110)

Пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) хадистеринде Алла Тааланын Куран жана хадистерде өткөн ысымдарынан башка да ысымдарынын бар экендиги айтылат: “(Оо

23. Темага байланышкан хадистерди көрүү үчүн: Абу Давуд, Витр 23; Тирмизи, Даават 64, 65, 100; Ибн Мааж, Дуба 9, 10.

Жараткан Аллах!) Сенин ысымыңдын урматына сенден гана суранам. Ал ысым менен Өзүңдү атадың. Ал ысымдарыңды ыйык китебиңде эскердиң. Балким, макулуктарыңдан бирине үйрөттүң. Балким, бизге маалым болбогон кайып илимиңде атап өттүң."²⁴

Алла Тааланын ысымдарынын булагы вахий болгондуктан, эч бир адам баласы Анын ысымдарын өзгөртө албайт. Аят жана хадистерде кандай өткөн болсо, ошондой аталышы шарт.

Куран аяттары жана хадистерде өткөн ысымдар төмөнкүлөр:

1- Аллах **اَللّٰهُ**

Алла Таала биз көргөн-көрбөгөн, билген-билбеген бүтүн ааламдардын ээси, баарынын жаратуучусу, мактоого татыктуу жана ибадат кылууга, сыйынууга ылайыктуу Улуу Зат Алла Тааланын эң улуу ысымы. Токсон тогуз ысымынын өзгөчөлүктөрүнүн баарын камтыган ысым.

2- ар-Рахман **اَلرَّحْمٰنُ**

Мээримдүү жана ырайымдуу, боорукер, кечиримдүү жана ихсан (жакшылык) маанилерин билдирет.

3- ар-Рахиим **اَلرَّحِيْمُ**

Өтө мээримдүү, берген ырыскысын туура колдонгондорго андан көп нээмат тартуулаган берешен, сүйүнткөн деген маанилерди түшүндүрөт.

4- аль-Малик **اَلْمَلِكُ**

Малик: көзгө көрүнгөн жана көрүнбөгөн бүткүл ааламдардын жападан жалгыз ээси, өкүмдары дегенди билдирет.

5- аль-Куддуус **اَلْقُدُّوْسُ**

Куддуус: Ар кандай катадан, караңгылыктан, алсыздыктан, кемчилдиктен алыс болгон, бардык мактоолордун жана мыкты сапаттардын ээси дегенди түшүндүрөт.

6- ас-Салаам **اَلسَّلَامُ**

Салаам: Ар кандай кемчилдиктен, жардылыктан, кусурдан, жаратылгандарга таандык болгон өзгөрүү жана жок болуу сыяктуу сыпаттардан аруу болуу; кулдарын ар кандай жамандыктан амандыкка чыгарган, куткарган жана бейиштеги кулдарына салам берген дегенди туюнтат.

7- аль-Муъмин **اَلْمُؤْمِنُ**

Муъмин: ишенимдүү, сөзүндө турган, сөзүнө ишенүүгө мүмкүн болгон, момундарды коркуудан алыс кылган, ыйман келтиргендердин ыйманын жанан ишеничин актаган, тастыктаган, мужизалар аркылуу элчилеринин (пайгамбарларынын) туура жолдо экендигин тастыктап көрсөткөн, Өзүнө таянып, сыйынып келгендерди коргогон, аларды тынчтандырган деген маанилерге келет.

8- аль-Мухаймин **اَلْمُهَيِّمِنُ**

24. Ахмад бин Ханбал, Муснад, I, 391.

Аль- Мухаймин: Ааламдагы бардык ишти көзөмөлдөп, башкарып турган, макулуктардын баарын көзөмөлдөп турган, коргогон жана ар кандай коркунучтардан сактаган дегенди билдирет.

9- аль-Азизُ الْغَزِيْزُ

Азиз: жеңилүүсү мүмкүн болбогон, ар дайым жеңүүчү, теңдешсиз даражада урматтуу, сыйлуу, күчтүү дегенди билдирет.

10- аль-Жаббаарُ الْجَبَّارُ

Жаббар: Каалаганын каалаган учурда, ар кандай абалда аткара алган, ошондой эле, каалаганын мажбурдуу түрдө болсо да ишке ашыра алган, жаратылгандардын абалын жакшырткан, бузулган, чачырап кеткен жана тарап кеткен нерсени өз калыбына келтире алган, бардык нерсени өз мүлкүнө алган дегенди билдирет.

11- аль-Мутакаббирُ الْمُتَكَبِّرُ

Мутакаббир: “Затынын жанан сыпаттарынын мааниси билинбей турган улуу, бардык нерседе жана бардык иште жогору болуучу зат”.

12- аль-Хааликُ الْخَالِقُ

Хаалик: Баарын жоктон жараткан дегенди билдирет.

13- аль-Баарийُ الْبَارِئُ

Үлгүсү жок нерсени жокто бар кылган жана эч бир үлгүгө карабастан бүтүндөй ааламдын ар бир нерсесин бирдей тартипте жана шайкештикте жараткан дегенди билдирет.

14- аль-Мусаввирُ الْمُصَوِّرُ

Мусаввир: жаратылган жандыктарды ар кандай формада жараткан, ар бир макулукка ар башка өзгөчөлүк жана форма берип жараткан дегенди түшүндүрөт.

15- аль-Гаффаарُ الْغَفَّارُ

Гаффар: дайыма кечирген, кулдарынын күнөөлөрүн жашырган, кемчилдиктерин жана уятсыздыктарын кечирген, кайталанган күнөөлөрүн да жаап-жашырган, кечириmdүүлүгү жана мээримдүүлүгү чексиз дегенди билдирет.

16- ал-Каххаарُ الْقَهَّارُ

Каххаар: жеңилбеген, жападан жалгыз жеңүүчү. Адилеттүүлүк ээси катары өкүм кылган, анын алдына эч ким чыга албаган деген маанилерге келет.

17- аль-Ваххаабُ الْوَهَّابُ

Ваххааб: Эч кандай жооп, каршылык күтпөстөн туруп ырыскы жана нээматты көп-көптөн берген, берешендикте теңдешсиз.

18- ар-Раззаакُ الرَّزَّاقُ

Раззаак: Дененин да рухтун да азыгын, бүтүндөй жаратылган жандыктардын ырыскысын берүүчү дегенди билдирет.

19- аль-Фаттаах **الْفَتْاحُ**

Фаттаах: жакшылык эшиктерин ачкан, момундарга жеңиш тартуулаган, адилеттүүлүк менен өкүм кылган, мазлумдарга (зулумдук көргөндөргө) жардам берген, ар бир дартка даба тапкан, жүрөктөрдүн эшигин ачкан дегенди билдирет.

20- аль-Алиим **الْعَلِيمُ**

Убакыт жана мейкиндикке көз каранды болбостон, ачык-жашыруун, чоң же кичүү, баарын билип турган дегенди билдирет.

21- аль-Каабиз **الْقَابِضُ**

Ырыскыны белгилүү өлчөмдө берген, жандуулардын рухун алган дегенди билдирет.

22- аль-Баасит **الْبَاسِطُ**

Ырыскыны кенен берген, жандуулардын рухун берген дегенди билдирет.

23- аль-Хаафиз **الْحَافِظُ**

Баалуулугун түшүргөн, төмөндөткөн, жогорудан ылдый түшүргөн дегенди билдирет.

24- ар-Раафиъ **الرَّافِعُ**

Жогору көтөргөн, баалуулугун жогорулаткан, атак-даңк, наам берген дегенди билдирет.

25- аль-Муъиз **الْمُعِزُّ**

Каалаганын жогору, бийик, атак-даңктуу кылган, мал-мүлктү каалаганына берген дегенди билдирет.

26- аль-Музилл **الْمُذِلُّ**

Каалаганын кор жана төмөн абалга түшүрүп, аны уят, шерменде кылган дегенди билдирет.

27- ас-Самииъ **السَّمِيعُ**

Ачык же жашыруун болгон бардык нерсени эч кандай тоскоолдуксуз уга билген, угуучу дегенди билдирет.

28- аль-Басиир **الْبَصِيرُ**

Чоң-кичүү, кыймылдаган жана кыймылдабаган бардык нерсени көрүүчү, бардык абалын көрүүчү дегенди билдирет.

29- аль-Хакам **الْحَكَمُ**

Билими жана адилеттүүлүгү менен эң туура чечимди чыгарган, өкүм кылган, башкарган дегенди билдирет.

30- аль-Адл **الْعَدْلُ**

Бардык нерсени ордуна койгон, адилеттүүлүк менен өкүм кылган, эч кандай зулумдукка барбаган дегенди билдирет.

31- аль-Латифُ اللَّطِيفُ

Купуя жана ачык болгон бардык нерсени жана жаратылгандардын бардык муктаждыктарын камсыздаган дегенди билдирет.

32- аль-Хабируُ الْخَبِيرُ

Баарын билүүчү, ар бир нерсенин ички жүзүн да билүүчү, кабардар болуп туруучу дегенди билдирет.

33- аль-Халимُ الْخَلِيمُ

Күнөөкөрдүн жазасын берүүгө күчү-кудрети жетип турса да кечиребилген, жумшак мамиле жасаган, жазалоону кечиктирген, ачууга бат алдырбаган дегенди түшүндүрөт.

34- аль-Азизимُ الْعَظِيمُ

Улуу, чоң, бийик, даражалуу, мартабалуу деген маанилерди билдирет.

35- аль-Гафуруُ الْغَفُورُ

Күнөөлөрдү кечирген, кечиримдүү дегенди билдирет.

36- аш-Шакуруُ الشَّكُورُ

Шүгүр кылуучу пенделерине көптөгөн соопторду берүүчү.

37- аль-Алиййуُ الْعَلِيُّ

Баарынан жогору туруучу улуктук ээси.

38- аль-Кабируُ الْكَبِيرُ

Улуулук ээси.

39- аль-Хафизُ الْحَفِيفُ

Бардык нерсени коргоп, көзөмөлдөп турган. Эч нерсе андан жашыруун калбайт дегенди билдирет.

40- аль-Мукиитُ الْمُقِيتُ

Ар түрдүү макулуктарга керектүү ырыскыларын берүүчү.

41- аль-Хасибُ الْحَسِيبُ

Кулдарынын бардык кыймыл-аракетинин эсеп кысабын алуучу.

42- аль-Жалилُ الْجَلِيلُ

Жаалдуу, Айбаттуу, бардык сыпаттары толук.

43- аль-Каримُ الْكَرِيمُ

Жоомарт, берешен. Берешендикте чексиз.

44- ар-Ракиибُ الرَّقِيبُ

Бардык неселерди көрүп-билип, көзөмөлдөп туруучу.

45- аль-Мужиибُ الْمُجِيبُ

Пенделеринин дубаларына жооп берүүчү, кабыл кылуучу.

46- аль-Ваасиъ الْوَاسِعُ

Илими жана ырайымы кенен дегенди билдирет.

47- аль-Хаким الْحَكِيمُ

Даанышман, бардык нерсени даанышмандык менен жасоочу. Жасаган ишин толук, кемчилдик жана ар бир нерсесин ылайыктуу кылып жасаган дегенди билдирет.

48- аль-Вадууд الْوَدُودُ

Сүйүүчү, жараткан макулуктарын аябай сүйгөн. Сүйүүгө татыктуу дегенди билдирет.

49- аль-Мажиид الْمَجِيدُ

Даңктуу, улуктугу менен өкүмдарлыгы чексиз.

50- аль-Бааъис الْبَاعِثُ

Пайгамбарларды жөнөтүү жана өлүктөрдү тирилтүүчү.

51- аш-Шахиид الشَّهِيدُ

Ар бир нерсеге күбө. Ар дайым ар жерде болгон. Эч нерсе Ага жашыруун эмес.

52- аль-Хакк الْحَقُّ

Акыйкат. Дайыма туруктуу жана эч өзгөрбөй туруучу. Анын кудай экендиги анык болгон.

53- аль-Вакиил الْوَكِيلُ

Бардык иштерди өз кепилдигине алуучу.

54- аль-Кавиййу الْقَوِيُّ

Чыныгы күч жана кудурет ээси.

55- аль-Матин (الْمَتِينُ):

Чексиз кудурет ээси. Өкүмдөрү бекем. Эч нерсе Анын өкүмдөрүн буза албайт.

56- аль-Валиййу الْوَلِيُّ

Момундардын досу жана жардамчысы дегенди билдирет.

57- аль-Хамиид الْحَمِيدُ

Мактоого татыктуу дегенди билдирет.

58- аль-Мухсий الْمُحْصِي

Бардык нерсенин санын, эсебин билүүчү.

59- аль-Мубди الْمُبْدِئُ

Алгачкы жолу жоктон бар кылуучу 'Mubdi'; yaratıkları maddesiz ve örneksiz olarak ilk baştan yaratan demektir.

60- аль-Муъиид الْمُعِيدُ

Жаратылган макулуктардын баарын өлтүргөн соң кайра тирилткен. Кайрадан жан берген.

61- аль-Мухйи الْمُحْيِي

Жан берүүчү, жашатуучу, кайра тиритүүчү дегенди билдирет.

62- аль-Муминит الْمُؤْمِنَاتُ

Жан алуучу, Жандуунун жанын алуучу, өмүрүн токтотуучу.

63- аль-Хаййу الْحَيُّ

Тирүү, жандуу, өлүмдөн аруу дегенди билдирет.

64- аль-Каййуум الْقَيُّومُ

Бардык нерсе бар болуу үчүн Ага муктаж жана Ага гана байланыштуу дегенди билдирет. Бүткүл ааламды башкарып туруучу.

65- аль-Ваажид الْوَاحِدُ

Эч нерсеге муктаж болбогон. Каалаган нерсесин каалаган убакта таба алган.

66- аль-Маажид الْمَاجِدُ

Наамы жана кадыры чоң. Барктуу жана берешен дегенди билдирет.

67- аль-Ваахид الْوَاحِدُ

Жалгыз. Затында, сыпаттарында, ысымдарында жана иштеринде эч бир окшошу, шериги, теңдеши болбогон, бир Өзү гана.

68- ас-Самед الصَّمَدُ

Баары Ага муктаж болуп, Ал эч бир нерсеге муктаж болбогон дегенди түшүндүрөт. Муктаждыгын кетирүү үчүн кайрыла турган жалгыз Зат.

69- аль-Каадир الْقَادِرُ

Бардык нерсеге күчү-кудурети жетүүчү. Кудрет ээси дегенди билдирет.

70- аль-Муктадир الْمُقْتَدِرُ

Толук күч-кудурет ээси. Бардык нерсеге күчү жеткен дегенди билдирет.

71- аль-Мукаддим الْمُقَدِّمُ

Каалаганын убагынан мурда аткара алган, алдыга өткөрө алган дегенди билдирет.

72- аль-Муаххир الْمُؤَخِّرُ

Каалаганын артта калтырган, артка калтырган, жылдырган дегенди билдирет.

73- аль-Аввал الْأَوَّلُ

Алгачкы, Затынын бар болушунун башталгычы болбогон. Эзелки.

74- аль-Ахир الْآخِرُ

Бар болуусунун чеги болбогон. Чексиз.

75- аз-Заахир الظَّاهِرُ

Анын барлыгы ачык-айкын.

76- аль-Баатин البَّاطِنُ

Затынын көрүнүүсү жана билиниши жашырылган дегенди билдирет.

77- аль-Ваалий الوَالِي

Ааламдын жалгыз ээси, башкаруучусу дегенди билдирет.

78- аль-Мутаалий الْمُتَعَالِي

Сый-урмат, ар-намыс жана өкүмдарлык жаатында эң улук зат дегенди билдирет.

79- аль-Баррُ الْبَرُّ

Жакшылыкка бай, убадасын аткарган дегенди билдирет.

80- ат-Тавваабُ الْتَّوَابُ

Тообо келтирген кулдарынын тообосун кабыл кылган жана келтирген тообосун натыйжалуу кылган.

81- аль-Мунтакимُ الْمُنتَقِمُ

Күнөөкөрлөргө адилеттүүлүк менен алардын жазасын берүүчү.

82- аль-Афуввُ الْغَفُورُ

Эч кандай жоопкерчилик калтырбастан күнөөлөрдү кечирген дегенди билдирет.

83- ар-Раууфُ الرَّؤُوفُ

Аябай мээримдүү жана боорукер.

84- Мааликул-Мүлкُ مَالِكُ الْمُلْكِ

Мүлк ээси. Бардык мал-мүлктүн чыныгы ээси. Бүткүл ааламдын жалгыз ээси.

85- Зул-Жалаали вал-Икраамُ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

Улуулук жана жоомарттык ээси дегенди билдирет.

86- аль-Мукситُ الْمُقْسِطُ

Адилеттүү, кылган иштерин татыктуу, бир-бирине төп келгендей кылып жасаган дегенди билдирет.

87- аль-Жаамийُ الْجَامِعُ

Каалаганын, каалаганындай кылып өзү каалаган учурда өзү каалаган жерге топтоочу дегенди билдирет.

88- аль-Ганийُ الْغَنِيُّ

Мал-мүлк ээси, бай, эч нерсеге мукта болбогон.

89- аль-Мугнийُ الْمُغْنِي

Каалаганын байыткан дегенди билдирет.

90- аль-Маанийُ الْمَانِعُ

Каалабаган нерсесине тоскоол болгон. Жамандыктардын алдын алган.

91- ад-Даарру الضار

Зыян келтирүүчү нерселерди жараткан.

92- ан-Наафиъ النَّافِعُ

Пайда берүүчү. Каалаган кулуна пайдалуу жана кайрымдуу болгон дегенди билдирет.

93- ан-Нуур النور

Нур берген. Жарыктын жана нурдун булагы. Өзү каалаган жүздөргө жана аң-сезимдерге нурун чачкан дегенди билдирет.

94- аль-Хаадий الْحَادِي

Хидаятты (туура жолду) жараткан. Каалаган кулун максатына жеткирген, жакшылык жолдо ийгиликке жеткирген дегенди билдирет.

95- аль-Бадиъ الْبَدِيعُ

Макулуктарын теңдешсиз, үлгүсү табылгыс деңгээлде жаратуучу дегенди билдирет.

96- аль-Баакый الْبَاقِي

Түбөлүк, чексиз, соңу келбеген деген маанини билдирет.

97- аль-Ваарис الْوَارِثُ

Анын затынын чеги болбогон, чексиз. Бардык макулуктарын жок кылган соң да Өзү жок болбогон. Бардык нерсенин ээси.

98- ар-Рашиид الرَّشِيدُ

Иршад (туура жолго багыттаган) кылган. Туура жолду көрөткөн дегенди билдирет.

99- ас-Сабуур الصَّبُورُ

Сабырдуу дегенди түшүндүрөт.

3.4. Алла Тааланын Сыпаттары

Алла Таалага ыйман келтирүү –Анын затий, субутий, фиълий сыяктуу бардык сыпаттарын билүү, кемчиликсиз экендигине ынанып, кабыл кылуу жана Алла Тааланы ар кандай кемчилдиктен, алсыздыктан аруу деп ишенүү деп айтабыз.

Алла Тааланын сыпаттары эзелки жана түбөлүк. Эч бир сыпатынын же ысымынын башталышы да соңу да жок. Анын сыпаттары макулуктардын сыпаттарына окшобойт.

Алла Таала сыпаттары менен билинет жана таанылат. Ыйык Куран Алла Тааланын сыпаттарын билдирген. Анткени Алла Тааланын өзүн түшүнүп андашыбыз мүмкүн эмес. Ансыз да, Алла таала бизди мындан жооптуу деп эсептеген эмес.

Алла тааланын сыпаттары затий жана субутий болуп экиге бөлүнөт. Булардын алтоо – затий сыпат, сегизи – субутий сыпат болуп, жалпысынан 14 сыпаты бар.

Затий (Алланын затына гана тиешелүү) **сыпаттар**: Вужуд, Кыдам, Бакаа, Вахданият, Мухалафатун лил-хаваадис, Кыям бинафсихи.

Субутий (Аллага жана чектелүү бир бөлүгү адамдарга таандык) **сыпаттар**: Хаят, Илим, Сами, Басар, Ирада, Кудурет, Калаам жана Таквин. Булардын кыскача маанилери төмөнкүчө:

3.4.1. Затий сыпаттар

Вужуд (тулку-бой, турпат): Бар болуу дегенди билдирет. Алла таала бар жана бар экендиги затынын зарылдыгы. Ушул себептен Улуу Жаратканга “*Важибу’л-вужуд*” деп айтылат. Алла таала бар болууда жана бар экендигин улантууда эч нерсеге муктаж эмес.

Кыдам (башталгычы болбогон): Алла таала түбөлүктүү, башкача айтканда бар болушунун башталгычы жок. Бул мезгилде жок болчу, андан кийин бар болду деп айтууга болбойт. Бар экендигинин башталгычы – бизбиз. Ал эми Алла таала али эч нерсе жок болгон учурда эле бар болчу.

Бакаа (түбөлүктүүлүк): Алла тааланын бар болушунун чеги жок. Мисалы, биз белгилүү бир мөөнөттөн кийин жок болобуз. Алла тааладан башка бардык нерсенин белгилүү бир мөөнөттөн кийин жашоосу аяктайт. Ал эми Алла таала эч качан өлбөйт жана дайыма бар болот. Ыйык Куранда да мындай деп буюрулган:

“Алланын өзүнөн башка бардык нерсе жок болот. Өкүм Аныкы жана силер Ага кайтарыласыңар.” (Касас сүрөсү, 88-аят)

Вахданият (теңирдин жалгыздыгы): Алла таала бирөө гана. Ыйык Курандын эң кыска сүрөлөрүнөн бири болгон Ихлас сүрөсүндө мындай деп буюрулган: “(Оо, Мухаммед!) **Айт: “Ал – Алла, бирөө гана.” Алла самат (бардык нерсе Ага муктаж, Ал эч нерсеге муктаж эмес). Андан бала болгон эмес (Эч кимдин атасы эмес). Өзү да туулган эмес (эч кимдин баласы эмес). Эч нерсе Ага тең жана окшош эмес**” (Ихлас сүрөсү, 1-4-аяттар).

Алла таала заты боюнча бирөө гана, үлүшү жана бөлүгү жок. Сыпаттары боюнча да бирөө гана, түспөлдөшү жана теңи жок. Иштери боюнча да бирөө гана, түгөйү жана шериктеши жок.

Мухалафатун лил-хаваадис (жаратылгандардын эч бирине окшобоо): Кийинчерээк жаратылган нерселерге окшобойт деген сөз. Алла таала жаратылгандардын эч бири менен түспөлдөш эмес. Ал бардык нерсеси боюнча теңдешсиз. Ыйык Куранда мындай деп буюрулган: “**Алла эч нерсеге окшобойт. Ал угат жана көрөт.**” (Шуура сүрөсү, 11-аят)

Кыям бинафсихи (бар болгону үчүн башка бирөөгө муктаж болбоо): Алла таала заты менен бар. Бар экендиги затынын зарылдыгы болуп, башкасынан эмес.

3.4.2. Субутий сыпаттар

Алла тааланын субутий сыпаттары да булар:

Хаят (өмүр): Алла таала чыныгы жана түбөлүктүү жашоосу менен тирүү. Ар бир жандууга Ал жашоо берет. Ыйык Куранда мындай деп буюрулган: “**Алла! Андан башка теңир жок, Ал – тирүү жана дайыма жараткандарын көрүп көзөмөлдөйт.**” (Бакара сүрөсү, 255-аят)

Илим: Билүү дегенди түшүндүрөт. Алла таала жерде жана көктө болгон бардык нерсени билет. Ал гана эмес адамдын көңүлүндө жашыргандарын да билет. Анын билбеген эч нерсеси жок. Аалам жана ааламда болгон бардык нерсе боло электе алардын баарын, кандайча жана качан боло турган болсо, ошондой билет.

Сами (угуу): Эшитүү деген сөз. Алла таала бардык нерсени, алыс жана жакын дебестен угат. Ал тургай ичибиздеги шыбырларды да угат. Угуу үчүн кулакка муктаж эмес.

Басар (көрүү): Көрүү дегенди билдирет. Алла таала бардык нерсени көрөт. Ал нерсенин алыста жана жакында болушу менен жабык-ачык, жарык жана караңгы, кичине жана чоң болушунун айырмасы жок. Биздин кай жерде жана эмне кылганыбыздын баарын көрөт. Көрүү үчүн биз сыяктуу көзгө муктаж эмес.

Ирада (эрк): Каалоо дегенди түшүндүрөт. Алла таала каалайт жана каалаганын кылат. Каалаган бардык нерсесин кылууда кыйынчылык тартпайт жана кандайдыр бир жардамчыга да муктаж болбойт. Бул тема менен байланыштуу ыйык Куранда мындай деп буюрулган: **“Алла бир нерсени каалаган мезгилде, Анын буйругу тек гана “бол” деп айтуу, дароо болот.”**

Кудурет: Күч жеткирүү деген сөз. Алла тааланын бардык нерсеге күчү жетет. Күчүн жеткире албай, кыйнала турган эч нерсеси жок.

Калаам (сөз): Айтуу дегенди билдирет. Алла таала тамга жана тыбышка муктаж болбостон сүйлөйт. Ыйык Куран жана башка теңирдик китептер – Анын сөзү. Алла таала пайгамбарларга жана периш-телерге каалаганын айткан жана угузган.

Таквин (жаратуу): Жаратуу деген сөз. Ааламды жана ааламдагы бардык заттарды жараткан, жашаткан жана багып чоңойткон – Ал. Андан башка жаратуучу жок. Мына ушулар Алла тааланын сыпаттары болуп, бул сыпаттары менен Алла таала билинет жана таанылат. Алла таалага ишенүү бул сыпаттардын Алла тааланын өзү менен дайыма бар экендигине ишенүү дегенди билдирет.

5. АЛЛА ТААЛАНЫН ФИЪЛИЙ (КЫЛУУЧУ) СЫПАТТАРЫ

Жаратуу: Алла Таала бардык нерсенин жаратуучусу. Акылыбызга келген бар болгон заттардын баарын жаратууга кудуреттүү зат. Кааласа жаратып, кааласа жаратпай да койо алат. Эч бир нерсени жаратууга же жаратпай койууга мажбур да эмес. Ал зат, жакшылыкты да жамандыкты да жаратат. Бирок, жакшылык тандасак ыраазы болот, жамандыкка малынсак нааразы болот. Ал жараткан жандуу-жансыздын баары Анын чексиз илиминин натыйжасы. Ал жараткан нерсенин ар биринде катылган сыр бар. Тилекке каршы адам баласынын акылы, анын баарын андап, сезип билүүгө жетишсиз.

Адам кайсы бир амалды аткарууну каалаган учурда Алла Таала ал ишти жаратат. Бирок, Ал жараткан ар бир иштин жоопкерчилиги кулга таандык. Анткени, адам ал ишти эмне максатта жана кандай таризде аткаргысы келсе, Алла Таала ошондой кылып жаратат.

Жалгыз жаратуучу Аллах гана. Анын эмнени жаратып, эмнени жаратпай коюусуна же качан, кантип жаратаарына тоскоол боло турган эч бир күч жок. Эч бир макулук Аллага

муктаж болуудан кача албайт. Анын жаратуусу менен пайда болгон ар бир зат, бар болуусун улантуу үчүн да Ага муктаж.

Ырыскы (нээмат) берүү жана жаза (эскертүү) берүү: Улуу Жараткан каалаган кулуна каалаганча нээмат берип, каалаганын азайтат. Татыктуусуна сыйлык берип, жазалуусуна жазасын берет. Эгер кааласа, кыпындай болсо да күнөөнүн жазасын берет, же болбосо, ширк жана куфурдан башка күнөөлөрүн кечирип жиберет. Бирок, эч качан бул нерселерди аткарууга мажбур эмес. “...Ал кимди кааласа жазалап, кимди кааласа кечирет. Асмандардагылар менен жердегилердин жана экөөсүнүн ортосундагылардын үстүнөн бийлик жүргүзүү – Аллага гана таандык.” (Мааида, 5/18)

Туура жолго багыттоо (хидаят) жана туура жолдон адаштыруу (далалат): Алла Таала каалаганына туура жолду көрсөтүп, каалаганын далалатта калтырат. Алладан башка туура жолго багыттоочу же адашууда калтыруучу жок. Эки иш тең Улуу Жараткан Аллага гана таандык. Алла Таала эгерде кулун далалатта, адашууда калтырган болсо, анда ал, ошол кишинин өз эрки менен тандап, каалоосун туура эмес пайдалангандыгы үчүн. Адамзат өзүн-өзү адаштырып, туура эмес жолго багыт албаса, теңирий кудурет аны эч качан адаштырбайт.

فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

“Аллах каалаганын адаштырып, каалаганын туура жолго салат...” (Фаатир, 35/8)
Бул аят тууралуу Ахлу сүннөт аалымдары мындай дейт: “Алла Таала каалаган кулуна туура жолду, каалаганына далалатты (адашууну) жаратат.”

Пайгамбар жөнөтүү жана китеп түшүрүү: Алла Таала албетте, кулдары үчүн эң жакшысын каалайт. Анын ырайымы жана мээрим жаратылган ар бир жандыкты курчап тургандыктан, адам баласы үчүн пайгамбарларды жана китептерди жиберген. Албетте, адамдарга пайгамбар жана китеп жиберүүсү да башка иштеринде болгондой эле Алла үчүн мажбур иш эмес. Кааласа, булардын эч бирин кылбашы мүмкүн эле. Жогоруда да айтылгандай, кулдарына болгон мээриминен улам аларга пайгамбарларды жиберип, китептерди түшүрүп турган.

وَأَنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ

“Ырасында, эскертүүчү болбогон бир да коом жок.” (Фаатир, 35/24)

Ошондой эле, башка бир аятта пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам) үчүн:

“Биз сени бүткүл ааламдарга мээрим катары жөнөттүк.”
(Анбия, 21/107)

Баъс (өлгөндөн кийин тирилтүү) жана хаир (өлгөндөн кийин сурак үчүн топтолуу):

“Андан соң Кыямат күнүндө тирилтилесинер” (Муминуун, 23/16)

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ “Аны алгач жараткандай эле тирилтет. Ал бардык жаралгандарды Билүүчү” (Ясин, 36/79).

“Сурнай тартылганда²⁵, алар мүрзөлөрүнөн Эгесине карай шашып чыгышат” (Йаасин, 36/51), деп баяндалгандай эле Алла Таала адамдарды кайрадан тирилтип, бир жерге (Махшар майданына) чогултат.

25. Кыямат күнүндө кайра тирилгенде.

БӨЛҮМДҮ ЖЫЙЫНТЫКТОО

ТЕКШЕРҮҮҮҮЧҮН СУРООЛОР:

1. Аллага ишенүүнүн адамга кандай пайдалары бар?
.....
2. Аллага ишенүү табияттан келген туюмбу?
.....
3. Пайгамбарлар алып келген вахий (кабар) жетпеген адам Аллага ишенүүдө жооптуу болуп саналабы? Эмне себептен?
.....
4. Акыйда илиминде Алланын бар экендиги тууралуу далилдерди айтып бергиле жана Низам далилин түшүндүргүлө.
.....
5. Ааламда кокустуктан жаралган нерсе барбы?
.....
6. Алланын бар экендиги тууралуу далилдердин кайсы бири Анын жалгыз кудай болушун далилдеп турат?
.....
7. Исму-Аъзам деген эмне? Кайсы ысымдар исму-аъзам болушу ыктымал?
.....
8. Затий жана субутий сыпаттардын ортосунда кандай айырма бар?
.....
9. Мухалафатун лил-хавадис жана кыям бинафсиhi деген сыпаттарды түшүндүрүп бер?
.....
10. Субутий сыпат тууралуу айтып бергиле.
.....
11. Калам жана таквин сыпаттары тууралуу маалымат бергиле.
.....
12. Алла Тааланын фиълий сыпаттары кайсылар?
.....
13. Алла Таала адамдын адашууга баруусун каалайбы? Эмне себептен?
.....

ТӨМӨНКҮ СУРООЛОРДУН ТУУРА ЖООПТОРУН ТАПКЫЛА

1. Төмөнкүлөрдүн кайсы бири Аллага ыйман келтирүүнүн пайдаларынан бири эмес?
 - А) Аллага ыйман келтирген адам, ырыскы берүүчүнүн жалгыз Аллах экенин билип жашайт.
 - Б) Адамда эр-жүрөктүүлүк, шейит болуу үчүн жан атуу сыяктуу өзгөчөлүктөрдү пайда кылат.
 - В) Жакшы амалдарды аткарууга түртөт
 - Г) Аллага ишенген адам, ибадат кылууга муктаж болбойт.
2. Куранда өткөн сүрөлөрдүн кайсынысы бир гана Алланы, тавхид ишенимин таанытып турат?
 - А) Кавсар сүрөсү
 - Б) Ихлас сүрөсү
 - В) Фалак сүрөсү
 - Г) Наас сүрөсү
3. Төмөнкүлөрдүн кайсы бири Алланын бар экендиги маселесинде Акаид илими тарабынан колдонулган далилдердин бир түрү?
 - I. Низам далили
 - III. Худус далили
 - II. Фытрат далили
 - IV. Имкан далили
 - А) I, II
 - Б) I, III
 - В) I, II, III
 - Г) Баары
4. “Эгерде жерде жана асманда Алладан башка кудайлар да болгондо, жер менен асман албетте, бузулуп кетмек...” деген аяттын алкагында кайсы далил Алланын жалгыздыгын көрсөткөн далил?
 - А) Низам далили
 - Б) Имкан далили
 - В) Худус далили
 - Г) Фытрат далили
5. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы адам баласында Аллага болгон сүйүүнүн пайда болушуна жана артышына жардам берет?
 - А) Алланын жараткандарын карап Анын улуулугун жана мээримдүүлүгүн тафаккур (ой жүгүртүү) кылуу.
 - Б) Жаратканды жаратылгандан улам жакшы көрүү, сүйүү.
 - В) Аллага гана ибадат кылуу, андан гана жардам суроо.
 - Г) Баары тең
6. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы Алланын “бардык нерсеге күчү жетүүчү” деген мааниде субутий сыпаттардын бири?
 - А) Илим
 - Б) Кудрет
 - В) Басар
 - Г) Таквин

БӨЛҮМ

ПЕРИШТЕЛЕРГЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ:

ПЕРИШТЕЛЕРГЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

ПЕРИШТЕЛЕРДИН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

ПЕРИШТЕЛЕРДИН ТҮРЛӨРҮ ЖАНА
МИЛДЕТТЕРИ

ПЕРИШТЕЛЕРГЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮНҮН
ПАЙДАЛАРЫ

ПЕРИШТЕЛЕРДИН БАРЛЫГЫНЫН
ДАЛИДЕРИ

КӨЗГӨ КӨРҮНБӨГӨН БАШКА МАКУЛУКТАР

1. ПЕРИШТЕЛЕРГЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

Периште сөзүнүн сөздүк мааниси: кабарчы, элчи, күч жана кубат дегенди түшүндүрөт. Терминологияда: “Алла Таала тарабынан жаратылган, ар кандай формага кире алган, өтө чоң, оор иштерге да күчү жеткен, жыныска бөлүнбөгөн жана Аллага гана итаат (баш ийүү) кылуудан баш тартпаган нурдан жаралган макулуктар”, - деп билинет. Периштени адам баласынын туюмдары аркылуу сезүү же билүү мүмкүн эмес.

Куранда периштелерге ыйман келтирүү тууралуу көптөгөн аяттар кездешет. Бирөөсүн-дө мындай деп айтылган:

وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا

“Ким Аллага, периштелерине, китептерине, элчилерине жана Кыямат Күнүнө ишенбесе ал узак адашууда болот.” (Ниса, 4/136)

Башка бир аятта:

“...Баарысы Аллага, Анын периштелерине, Анын Китептерине, Анын элчилерине ишеништи...”, - деп айтылат. (Бакара, 2/285)

“Жакшылык бул – Аллага²⁶, Кыямат Күнүнө, периштелерге, Китептерге, пайгамбарларга ыйман келтирүү.” (Бакара, 2/177)

Периштелерге ыйман келтирбеген адам жогорудагы аяттарды кабыл кылбаган болуп саналат жана ыймандан чыгат. Алла Таала ыйык Куран Каримде өзгөчө периштелерге душмандык кылгандарды каапырлардын катарына кошуп, бул кишилердин Алланын да душманы экендигин баса белгилеп кеткен:

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ

“Ким Аллага, Анын периштелерине, Анын пайгамбарларына, Жебреилге жана Микайилге²⁷ душман болсо, акыйкатта Алла – каапырлардын душманы.”

Периштелерге ыйман келтирбеген адам, пайгамбарды, пайгамбар алып келген китептерди жана чакырган дин жолун да кабыл кылбаган болуп саналат. Себеби, диний өкүмдөр периште аркылуу пайгамбарга келген.

26. Алланын бар экендигине жана жалгыз экендигине чын жүрөгү менен ишенип

27. Микайил – периштенин аты

2. ПЕРИШТЕЛЕРДИН ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Периштелер – адам баласынын туюмдары, сезимдери аркылуу билинип же көрүлбөгөн, күнөө иш кылбаган, жалаң гана жакшылыкты каалаган, аткарган, бир гана Аллага кулдук кылган макулуктар. Алар эч кандай тамак-аш же суу сыяктуу нерселерге муктаж эмес. Метафизикалык ааламда жашаган жандыктар. Алар тууралуу пайгамбарыбыздан келген сахих хадистер жана вахий аркылуу гана биле алабыз. Периштелерге ыйман маселесинде бизге Куран жана сүннөттө келген маалыматтардан тышкары булак издөөнүн кажети жок. Өз алдынча ой жүгүртүү менен алар тууралуу эч бир маалыматка жете албайбыз.

Периштелердин көзгө көрүнбөгөн жандыктар болушу аларды четке кагууга себеп болбошу керек. Ошондой эле акылга жана позитивисттик билимдерге таянуу менен да периштени жокко чыгаруу туура эмес. Анткени, периштелер кайып ааламына таандык, физикалык дүйнөнүн эмес метафизикалык ааламдын тургундары. Натыйжада, периште тууралуу Куран жана сүннөттөн башка кайрыла турган булагыбыз жок.

Куранда периштелердин эмнеден жаратылгандыгы тууралуу маалымат берилген эмес, бирок, пайгамбарыбыздан (*саллаллаху алейхи васаллам*) келген риваятта периштелердин нурдан жаратылгандыгына ишарат кылып, мындай деп айтылган: “*Периштелер нурдан, жсиндер оттон, Адам болсо топурактан жаратылган*”²⁸

Куран аяттарына таянып айта турган болсок, периштелер адамзатынан мурда жаратылган. Анткени, Алла Таала периштелерге адамды жара тургандыгын жана аны жер жүзүнө халифа (башкаруучу) кылаарын алдын ала кабар берген:

“Ошондо Эген өзүнүн периштелерине: “Мен Жер үстүнө орун басар жаратамын”, – деди. Алар: “Анда (жерде) бузукулук жасай турган жана кан төгө турганды жаратасыңбы? Биз сени мактоо менен аруулайбыз жана Сени улуулайбыз”, – дешти. “Акыйкатта, Мен силер билбеген нерселерди билемин”, (- деди Алла).” (Бакара, 2/30)

Периштелерди башка жандыктардан айырмалап турган өзгөчөлүктөрү төмөнкүлөр:

2.1. Периштелер нурдан жаратылган, руханий макулуктар

Тамактануу, азыктануу, суу ичүү, эркектик, ургаачылык, үйлөнүү, уктоо, чарчоо, тажап кетүү жаштык, карылык сыяктуу адамдарга таандык болгон өзгөчөлүктөрдөн аруу.

Периштелердин эрки, каалоосу жакшылыкты гана каалагандыктан, эч кандай напсинин азгырыктарына аалданып, жолдон адашпайт.

Периштелер эч качан текеберденбейт, чарчабайт жана тажабайт:

“Ага асмандар менен жердегилердин баары таандык. Анын алдындагылар текеберденишпейт жана

28. Муслим, Зухд 10; Ахмад б. Ханбал, Муснад IV, 168.

ибадат кылуудан чарчашпайт. Алар Аны түндө жана күндүзү чарчабастан аруулашат.” (Анбия, 21/19-20)

“Алар Алланын кулдары болгон периштелерди ургаачы кылышты. Алар эмне, алардын жаралышына күбө болушуптурбу? Алардын бул күбөлүктөрү жазылып, анан суракка алынат.” (Зухруф, 43/19)

2.2. Периштелер каршы чыгышпайт.

Эч бир периште Алланын буйругунан чыкпайт. Эч качан күнөө кылбайт. Кайсы милдет жүктөлгөн болсо, ошону гана аткарат. Дайыма Аллага баш ийип, ага кулдук кылуу менен гана алек болушат.

يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

“(Алар) Өздөрүнөн үстөм болгон Эгелеринен коркушат. Ошондуктан²⁹ берилген буйруктарды орундатышат.” (Нахл, 16/50)

2.3. Периштелер дайыма Аллага гана ибадат кылышат.

Куранда да айтылгандай, периштелер ар дайым Алланы эскерип, Ага ибадат кылып турушат:

وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ

“(Эй, Мухаммед!) Периштелерди Арштын айланасын курчап, Эгелерин мактап, аруулаган абалда көрөсүң. Алардын арасында Акыйкаттык менен өкүм чыгарылат. (Алар тарабынан): Ааламдардын Эгеси Аллага мактоолор!, – делет.” (Зумар, 39/75)

2.4. Периштелер канаттуу, өтө тездик менен кыймылдаган күчтүү жандыктар.

“Асмандар менен жердин Жаратуучусу жана эки, үч, төрт канаттуу периштелерди элчи кылган³⁰ Аллага мактоолор! Ал жаратууда каалаганын көбөйтөт. Чындыгында, Алла – бардык нерсеге Кудуреттүү!” (Фаатир, 35/1)

Ар бир мусулман периштелердин канаты бар экендигине ишенет. Бирок, канаттарынын кандай экенин биз билбейбиз. Нурдан жаратылган периштелердин канаттарын, физикалык ааламдагы куштардын же учактардын канаты сыяктуу элестететип, окшотуу туура эмес. Алардын канатынын кандай экендигин бир Алла Таала жана аларды көргөн пайгамбарлар гана билет.

Куран аяттарынын биринде: “Ал Күнү сегиз периште Эгендин Аршын өз үстүлөрүнө көтөрүп, асмандын ар тарабында периштелер (болот)” (Хааккат, 69/17) деп айтылат. Арш – Алла Таала жараткан эң чоң нерсе экендиги жана кыяматта аны сегиз периштенин гана

29. Алла тарабынан

30. Пайгамбарларга кабар ташуучу катары жиберип турган

таший ала тургандыгын эске ала турган болсок, натыйжада периштелердин акылга сый-бас күчтүү экендигин көрүүгө болот.

Өтө кыска убакытта өтө алыс аралыкка чейин жете алган периштелердин келиши, кетиши, түшүп-чыгышы биздин кыймылдарга окшобойт. Көз ирмемде көктөн чагылган түшүргөн Жараткан Алла, периштелерди да каалаган убакта, дүйнөнүн каалаган жерин кыдыртканга кудурети жетет. Башка бир аятта, периштелердин канчалык даражада ылдам экендиктери айтылат: **“Периштелер менен Рух³¹ Аллага ошол өлчөмү элүү миң жыл болгон бир Күндө Аллага көтөрүлүшөт”** (Маариж, 70/4).

2.5. Алла Тааланын буйругу жана уруксаты менен ар кандай формаларга кире алышат.

Жабраил (а.с.) периште пайгамбарыбызга (*саллаллаху алейхи васаллам*) кээде сахабалардан Дыхйанын келбетинде көрүнсө, кээде башка адамдын келбетинде көрүнгөн. Куран аяттарында айтылгандай эле, Жабраил (а.с.) Аз. Мариямга да адам келбетинде көрүнгөн.³² Ошондой эле бир канча периште чогулуп адам келбетинде Аз. Ибрахимге келишип, анын уулдуу болоорун сүйүнчүлөшкөн. Аз. Ибрахим (а.с.) аларга тамак даярдап алдына койгондо жебей коюшканын көрүп алгач коркуп, андан соң гана алардын периште экендигин түшүнгөн. Бул аяттардан, периштелердин биз билгендей азыктанбагандыгын түшүнүүгө болот.

2.6. Периштелерди көз менен көрүү мүмкүн эмес.

Аларды көрө албагыныбыздын себеби, жоктугунан эмес, биздин көзүбүздүн көрүү мүмкүнчүлүктөрү, өзгөчөлүктөрү чектелүү болгондуктан. Эгерде Алла Таала адамдын көзүн аларды көрө ала тургандай кылып жаратканда, анда көрмөкпүз. Периштелер пайгамбарларга кээ учурларда өз келбетинде көрүнгөн. Алар качан гана өз келбетинен чыгып башка бир формада келсе, мисалы адам келбетинде, анда көрүүгө мүмкүн болгон. “Жибрил хадиси” деген аталыш менен таанымал хадистеги Жабраилдин (а.с.) окуясын мисал келтирсек болот.³³

Аларды көз менен көрө албашыбыз четке кагууга түрткү болбошу керек. Биздин рухубуз жана акылыбыз сыяктуу эле макулуктар. Пайгамбарларга көрүнгөн. Жабраил (а.с.) периште аркылуу Алла Тааладан вахий алышкан. Мусулмандардын ыйык китеби Куран Карим да вахий аркылуу, периште себепчи болуп бизге жетип келген. Куран жана сүннөт периштелердин бар экенин далилдеп турушат.

3. ПЕРИШТЕЛЕРДИН ТҮРЛӨРҮ ЖАНА МИЛДЕТТЕРИ

Куран аяттарында жана хадистерде так саны айтылбаган периштелердин чындыгында көп экендиги маалым. Алардын негизги милдети Аллага кулдук кылуу жана Анын буйруктарын так аткаруу.

31. Жабраил

32. Мариям сүрөсү, 6-17- аяттар.

33. Бухари, Ыйман 37; Муслим, Ыйман 1; Абу Давуд, Сүннөт 15.

Периштелердин санынын көптүгүн төмөнкү аяттан байкаса болот:

وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرَى لِلْبَشَرِ

“Эгендин аскерлерин³⁴ бир гана Өзү билет. Бул, Тозок оту – адамдар үчүн эскертүү” (Мудассир, 74/31)

Кээ бир периштелер жана алардын милдеттери тууралуу:

1. **Жабраил:** Төрт чоң периштенин бири. Пайгамбарларга вахий алып келүү анын милдети. Жабраилге ишенимдүү деген мааниде “Амин” деп да айтылган. Куранда мындай деп айтылат: “Аны ишенимдүү Рух (Жабраил жерге) алып түштү. (Ал³⁵) Эскертүүчүлөрдөн болушун үчүн (Куранды) жүрөгүнө жайгаштырды” (Шуара, 26/193-194).

Жабрил периштелердин эң чоңу жана улуусу. Алла Таалага эң жакыны болгону үчүн ага периштелердин улуусу, башчысы деген мааниде “Саййидул-Малааика” деп айтылган.

2. **Микаил:** Төрт чоң периштеден бири. Ал, ааламдагы табият кубулуштарынан жана макулуктардын ырыскыларынан жооптуу периште.

3. **Исрафил:** Бул да чоң периштелердин бири. Анын милдети “сур” чалуу. Ал эки жолу сур чалат. Биринчисинде кыямат башталат. Ал эми экинчисинде кайрадан тирилип махшар майданына чогултат.

4. **Азраил:** Азраил периште да чоң төрт периштенин бири. Анын милдети жан алуу. Бул жашоодон ырыскысы түгөнгөндөрдүн рухун топтоо, анын милдети болгондуктан “Малакул-Мавт” деп да айтылып келет.

“Силерди силерге атайын дайындалган өлүм периштеси жаныңарды алат. Андан соң Эгеңерге кайтарыласыңар”, – дегин (Сажда, 32/11)

5. **Кираман-Катибин:** Бири адамдын оң тарабында (желкесинде), бири сол тарабында орун алып, оң тараптагы жакшы амалдарын сол тарабындагы күнөө иштерин, кыймыл-аракеттерин жазуу менен милдеттендирилген. Бул эки периште кыяматта кылган иштерине күбө катары да алдына келет. Кираман жана катибин периштелери тууралуу Куранда мындай деп айтылат: “Ондон жана солдон эки жазуучу олтуруп жазып турат. Эмне сөз сүйлөсө да, анын алдында көзөмөлдөп даяр турат.” (Каф, 50/17-18)

وَأَنَّ عَلَيْكُمْ لِحَافِظِينَ كِرَامًا كَاتِبِينَ يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ

“Силердин үстүңөрдө көз салып карап туруучулар бар. (Алар) ардактуу жазуучулар. Алар эмне кылганыңарды билип турушат.” (Инфитаар, 82/10-12)

Бул эки периште жакшылык жана жамандыктарды жазуу менен бирге адамдарды ар кандай балээлерден коргоп турганы үчүн аларга “хафаза/коргоочу периштелер” деп да айтылып келет. Бул тууралуу аятта:

34. Алланын согуш периштелеринин санын

35. Алла Таала

وَيُزِيلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً

“Ал силердин үстүнөрдөн Өзүнүн сактоочуларын³⁶ жөнөтөт.” (Анъаам, 6/61)

6. **Мункар жана Накр:** Өлүмдөн кийин кабырда сурака тартуучу эки периште. “Билинбеген, таанылбаган, башкача формада, башкача кийинген” деген маанилерди түшүндүргөн мункар жана накр периштелери, мурда эч кимге көрүнбөгөн, эч кимдин элесине да келбеген келбетте, формада келип суракка тартышкандыктан ушундай аталышат. Алар кабырда, “Раббиң ким? Пайгамбарың ким? Китебиң эмне?...” сыяктуу суроолорду сурашат. Ошондой эле кабырда жаткан адамдын ыйманы жана ибадатына карап ага жакшы же жаман мамиле кылышат.

Пайгамбарыбыз Мухаммад (саллаллаху алейхи васаллам) мындай деген:

“Адам ажалы келип көзү өткөн соң анын жакындары тарабынан кабырга коюлуп, жакындары кабырдан кетип бараткан үнү кабырда жаткан адамга угулат, жалгыз өзү калганда жанына эки периште келет. Ага, Азирети Мухаммед (саллаллаху алейхи васаллам) тууралуу эмне дейсиң? – деп сурашат. Момун-мусулман адам бул суроого: “Албетте, күбөлүк келтирип айтам, ал Алланын кулу жана элчиси!” – деп жооп берет. Периштелер ага карап: “Тозоктогу ордуңду карагын, Алла Тааланы аны бейиштен бир орун менен алмаштырды” – дешет. Кабырда жаткан адам карайт. Экөөн тең көрөт. Алла Таала анын кабырынан бейишти караган терезе ачып берет.

Эгерде өлгөн адам мунафык (эки жүздүү) же каапыр болсо, алар периштелердин суроосуна: “Силер сураган кишини тааныбаймын. Мен эл катары эмне десе ошону айтып келдим” – деп жооп беришет. Анда: “Сен түшүнбөдүң, акыйкат жолду тандабадың!” – деп айтылат да мунафык же каапырдын кулагына темирден жасалган таяктан сокку жейт. Соккунун ачуусуна чыдабай чаңырат. Анын чаңырыгын (адамдар менен жиндерден башка) жанындагылар угат.”³⁷

Жогорку хадистен Мункар жана Накр периштелери кабырда бизди сурака тартаарын түшүнсөк болот.

7. **Хамалаи-арш:** Улуу Жараткан Алла Тааланын Аршын (тактын) көтөрүп турган периштелер. Бул периштелер тууралуу Куранда мындай баяндалат:

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ
لِلَّذِينَ آمَنُوا

“Тактыны көтөрүп жана анын айланасында Эгеңе мактоо айткандар, Ага ишенгендер жана кечирим сураган ыймандуулар...” (Муъмин/Гаафир, 40/7)

8. **Бейиш жана тозокто милдеттендирилген периштелер:** Бейишке кирген момун мусулмандарды тосуп алып, салам берип жана аларга кызмат кылган көптөгөн периштелер бар. Кызматчы периштелердин башында “Рыдван” аттуу периште турат.

36. жакшы-жаман иштерин жазып турган периштелер

37. Бухари, Жанаиз 68,87; Муслим, Жаннат 70; Абу Давуд, Жанаиз 78; Насаи, Жанаиз 110; Тирмизи, Жанаиз 70.

وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاؤُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ

“Эгелерине каршы чыгуудан сактангандар топ-топ кылынып, Бейишке жөнөтүлөт. Ошондо алар ага барышканда анын эшиктери ачылат. Аларга анын сакчылары: “Силерге тынчтык болсун! Тазаландыңар! Түбөлүк кала турган жайга киргиле”, – дешет.” (Зумар, 39/73)

Тозоктогу периштелер (Забанилер) каапырларга, мунафыктарга азап кылуу менен милдеттенишкен. Бул периштелердин башында “Малик” аттуу периште турат.

وَسِيقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ زُمَرًا حَتَّى إِذَا جَاؤُوهَا فَتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا بَلَى وَلَكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ

“(Алланын айаттарына) каршы чыккандар топ-топ кылынып, тозокко айдалат. Ага жетишкенде эшиктери ачылат. Аларга анын күзөтүүчүлөрү: “Силерге өзүңөрдөн (чыккан) жана силерге Эгеңердин айаттарын окуп берүүчү, ушул Күнгө жолуга турганыңарды эскертүүчү элчи келбеди беле?”, – дейт. Алар: “Албетте, келген. Мына эми азап өкүмү каапырлар үчүн акыйкатка айланды”, – дешет.” (Зумар, 39/71)

Тозоктогу периштелердин кең далылуу, корс мүнөздүү жана аёосуз экендиги тууралуу Куранда айтылган.³⁸

9. Мукарабуун жана иллиййуун деген аталыштагы дайыма Аллага жакын, ардактуу периштелер: Бул периштелер тууралуу Куранда төмөнкүдөй баяндалган:

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ

“Масих (Иса) да, Аллага эң жакын периштелер да Аллага кул болууда бой көтөрүшпөйт.”

10. Башка периштелер: Периштелердин жалпы санын жана алардын ар биринин милдеттерин жалгыз гана Алла Таала билет. Ошентсе да бизге Куран жана хадистерде билдирилген периштелер тууралуу маалыматтарды төмөнкүчө тизмектесек болот:

- Кээ бир периштелер момундар үчүн дуба кылышат.³⁹
- Кээ бир периштелер момундардын жүрөгүнө туура жолго багыттаган илхам беришет. Ошондой эле жакшылык иштерге жанашуусуна көмөкчү болушат.

38. Тахрим сүрөсү, 6-аят.

39. Гаафир/Мумин сүрөсү, 7-аят.

“Качан сенин Эген периштелерге: “Акыйкатта Мен силер мененмин. Ыймандууларды бекемдегиле! Мен каапырлардын жүрөгүнө коркунуч салам. Алардын баштарына жана манжаларына ургула!” (Анфал, 8/12)

- Кээлери адамдарды бейиш менен сүйүнчүлөйт.⁴⁰
- Кээ бир периштелер каапырларын бетине жана сыртына чаап: “Тозоктун азабын тарткыла” – деп айтышат.⁴¹
- Кээ бир периштелер Алланы эстеген маектешүүлөрдү, сухбаттарды издеп таап, чогуотурушат.⁴²
- Кээ бир периштелер болсо, Куран окулган жерлерге барып угушат.⁴³
- Кээ периштелер момундардын дубаларына “Амин!” деп турушат.⁴⁴

Аты же кызматы белгисиз дагы канчалаган периштелер бар. Алардын саны да бир Аллага маалым.

4. ПЕРИШТЕЛЕРГЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮНҮН ПАЙДАЛАРЫ

Периштелердин жаратылуусунун сыры бир гана Аллага маалым. Ошону менен бирге периштелерге ыйман келтирүү адамзатынын жашоосундагы орду өтө чоң экендигин эске алуу менен бирге төмөнкүлөрдү да айт кетсек болот:

- Периштелерге ыйман келтирген адам, көзгө көрүнбөгөн теңирий сырларга ээ кайып күчтөрдүн колдоосунда экендигин жана Кираман Катибин деген периштелердин ар дайым эмне кылып жатканын көзөмөлдөп турган камера сыяктуу жазып жатканын билет. Мунун баарын билген адам, жакшылыка жанашып, жамандыктан адашып турат. Ошондой эле акыретке даярдыгын да күчөтөт.

- Периштелерди өзүнө үлгү алган ар бир мусулман, алар сыяктуу болгонго аракет кылып, Алланын алдындагы даражасын жогорулатуу үчүн колуна келген аракетин жасайт. Башка бирөөнүн мал-мүлкүнө, жанына зыян берип, акысына кирүүдөн оолак жүрөт, урмат-сый көрсөтөт. Периштелерге ыйман келтирген ар бир адам, өзүн жакшылыкка чакырган ким болбосун аны менен бирге болот. Анткени бул чакырыктын периштеден экендигине ишенет. Себеби, шайтан жамандыкка гана чакыра алат. Пайгамбарыбыздын (саллаллаху алейхи васаллам) хадистеринин биринде бул тууралуу төмөнкү эскертүүнү айттып кеткен: *“Шайтан да периште да адамдын жүрөгүнө шыбырап, кээ бир ойлорду пайда кылат. Шайтандын иши, жамандык менен коркутуп акыйкатты жалганга чыгаруу. Периштенин иши болсо, жакшылыкты сунуштап, Акыйкатты коргоо. Кимдин ичинде, жүрөгүндө ушундай сезимдер пайда болсо, анын Алладан экенин билсин, Алла Тааланы*

40. Фуссилат сүрөсү, 30-аят.

41. Анфал сүрөсү, 50-аят.

42. Бухари, Даъват 66; Муслим, Зикр 8.

43. Бухари, Фазилул-Куран 15.

44. Муслим, Жанаиз 7.

эстеп, Ага шүгүр кылсын. Ал эми шайтандан келгенин билсе, анын жамандыгынан Аллага сактансын.”⁴⁵

- Периштелерге ыйман келтирүү, айткан сөзүбүздө, башкаларга болгон мамилебизде аша чаппай, акыга кирбей, орто жолдо болууга жардам берет. Анткени, жогоруда да айтылгандай эле периштелерге ыйман келтирген адам, алардын дайыма жаныбызда жана ар ишибизди жазып турганына ишенет.

- Коргоочу периштелердин, адамбаласын коргоп жүргөнүнө, периштелердин өзү үчүн дуба кылып жатышканына жана Алладан ишенген адам үчүн истигфар кылып жатышканына ынанышат, билип турушат. Бул, момун мусулман үчүн аябай чоң руханий колдоо болуп саналат.

5. ПЕРИШТЕЛЕРДИН КУРАН ЖАНА СҮННӨТ АРКЫЛУУ ДАЛИЛДЕНИШИ ЖАНА АКЫЛДЫН КАБЫЛ КЫЛЫШЫ.

Нурдан жаралган, рухий жандык болгон периштелердин бар экендиги Куран аяттары жана сахих хадистер аркылуу далилденген. Ансыз деле, эч кандай терс маалыматтардын таасиринде калбаган таза акыл, периштелердин бардыгын кабыл кылат, болбогур нерсе катары көрбөйт.

Буга чейин да айтып өткөндөй эле, периштелер көз менен көрүлбөгөн, туюмдар аркылуу туюлбаган макулуктар экендигинен улам, алар тууралуу жалгыз булагыбыз вахий. Периштелер тууралуу аят жана хадистер менен гана батынабыз. Андан тышкары эч бир булак, алар тууралуу анык маалымат бере албайт. Албетте, алардын көз менен көрүлбөшү же туюмдар аркылуу билинбеши, алардын бар экенин четке кагуу үчүн себеп боло албайт. Эч ким, акылга, логикага же позитивисттик көз караш жана далилдерге таянып периштелердин бар экендигин жокко чыгара албайт. Анткени, периштелер эксперимент же тажрыйба жүргүзүү аркылуу далилденген физикалык ааламда эмес, метафизикалык ааламда жашаган макулуктар.

Күнүбүздө позитивдүү билим алигече акыл, рух, аң-сезим сыяктуу дагы көптөгөн нерселерди кабыл кылса да ачыктай албай келет. Ошондой эле, көрбөгөн кээ бир нерселердин натыйжалары аркылуу бар экенин билебиз. Мисалы: электр энергиясы сыяктуу.

Эч бир таасир астында калбаган, ойлонууга таланты бар ар бир адам периштелердин бар экендигин кабыл кыла алат. Мүмкүн деп билет. 14 кылымдан бери ичиндеги маалыматтардын чындыктан башка нерсе эмес экендиги анык болгон Куран Каримде периштелердин айтылышы эле, бар экендигине негизги далил боло алат.

45. Тирмизи, Тафсир 3.

6. КӨЗГӨ КӨРҮНБӨГӨН БАШКА МАКУЛУКТАР

6.1. Жиндер

Сөздүктөгү мааниси жамынган, үстү жабылган, көрүнбөгөн нерсе деген маанилерди туюнткан “жин” сөзү терминологияда “сезүү органдары аркылуу сезилбеген, билинбеген, ар кайсы келбеттерге кире алган, адамдар сыяктуу аң-сезимге жана акылга ээ, кылган иштеринен улам Алланын алдында жоопкерчиликтүү, оттон жаратылган руханий жана сырдуу ааламдын макулуктары” – дегенди билдирет.

Көзгө көрүнбөгөн, кулак менен угулбаган жиндер тууралуу да анык маалыматты бир гана вахий бизге бере алат. Куран аяттары жана сахих хадистер жиндердин бар экендигин ачык-айкын айтып турат. Албетте, адамбаласына берилген көрүү мүмкүнчүлүгү чектелүү болгондуктан, оттон жаратылган жиндерди көрө алышпайт.

1. Куранда адамдын топурактан, ал эми жиндердин оттон жаратылгандыгы айтылат.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِّنْ نَّارٍ

“Инсанды чоподой бышырылган кургак ылайдан (топурактын угутунан) жаратты. Жиндерди түтүнсүз жалындан жаратты.” (Рахмаан, 55/14-15)

“Акыйкатта, Биз шыгыраган кебетелүү⁴⁶ кургак чоподон инсанды жараттык. Жиндерди андан мурун түтүнсүз оттон жаратканбыз” (Хижр, 15/26-27). Бул аятта жиндердин адамдардан мурда жаратылганы бизге маалым болуп турат.

Куранда жиндер тууралуу маалымат берген, жыйырма сегиз аяттан турган Жин сүрөсү орун алган. Мына ушул сүрөдө айтылгандай эле жиндер да өз ара түрлөргө бөлүнөт. Алардын да бир бөлүгү мусулман, калганы каапыр. Мусулмандары адамдардын мусулмандары менен бирге акыретте бейишке кирсе, каапырлары да каапырлар менен бирге тозокто азап тартат.

2. Жиндер да ар кайсы келбетке, формага кире алат жана адам баласы жасай албай турган иштерди жеңилдик менен жасай ала турган талантка ээ болуп жаратылган. Мисалы, Азирети Сулайман (а.с.) пайгамбар Саба ханышасынын тактын алдырууну каалаганда, жиндерден бирөөсү ал ханыша ордунан отуруп турганча алып келээрин айтканы⁴⁷ алардын күчүн көрсөтүп турат. Ал эми, Аз. Сулайман менен жиндин бетме-бет отуруп сүйлөшүүлөрү алардын көзгө көрүнгөн формага кире ала тургандыгына далил болот. Алла Таала жиндерди Аз. Сулайманга кызмат кылдырып койгон. Аз. Сулайман жиндерди оор иштерде иштеткен.

3. Албетте, жиндер кайыпты биле албайт. Тагдырды, келечекти да биле алышпайт. Бирок, өмүрүнүн узун болушу, тездик менен кыймылдашы, адамдардын унутуп калган же билбеген нерселеринн, өтмүштө болуп өткөн жана азыркы учурда болуп жаткан окуялардын чоо-жайын биле алышат. Ошентсе да жиндер адамдарга салыштырмалуу жогору турат дегенди түшүндүрбөйт. Куран аятында алардын кайыпты билбегендигин төмөнкүчө ачыктап берген:

46. Адам кейпиндеги.

47. Намл сүрөсү, 39-аят.

“Биз аны өлтүргөнүбүздү аларга билдирген эмеспиз, анын өлгөндүгүн жерден чыккан жаныбар – тайагын жеп, көргөзүп койду. Ал жерге кулаган кезде, эгерде алар өздөрү жашыруун кайыптарды (мурунтан) билишкенде, анда кордоочу жазанын ичинде турмак эместиги белгилүү болду.” (Саба, 34/14)

Жиндер да адамдар сыяктуу эле ыйман келтирүүгө жана теңирий буйруктарга баш ийүүгө милдеттүү. Бул жөнүндө аятта мындайча айтылат:

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

“Мен жин жана адамдарды Өзүмө сыйынуулары үчүн гана жараттым.” (Зарийат, 51/56)

Ислам аалымдарынын көпчүлүгү Азирети Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*) пайгамбар аркылуу жиберилген дин адамдар менен бирге жиндер үчүн да жиберилген. Ошол себептен улам ага “расуулус-сакалайн” (эки коомдун элчиси) деп айтылган.

4. Жиндер да адамдар сыяктуу жейт, ичет, үйлөнөт, көбөйүшөт. Адамдар сыяктуу эле эркеги аялы бар. Төрөшөт, төрөлөт, чоңойот, өлөт. Бирок, алардын өмүрү адамдардын өмүрүнө салыштырмалуу өтө эле узун.

5. Кээ бир учурларда жиндер адамдарга зыян келтирген абалдар кездешсе да, момун мусулман ар бир адам, Алла Тааланын уруксатысыз эч бир макулук башка бир макулукка зыян келтире албасын билиши, жана жиндерден коркпоосу керек.

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ

“Чындыгында, ыйман келтирип, Эгесине тобокел кылгандарга⁴⁸ шайтандын өкүмү өтпөйт.” (Нахл, 16/99)

6. Кандай макулук болбосун, жиндерден да башкалардан да бир гана Алла Таалага сактануу керек. Себеби, пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) да жиндерден сактануу үчүн “аят ал-курсий”, “фалак” жана “наас” сүрөлөрүн окуп, бизге үлгү болуп берген.⁴⁹

Ошол сыңары эле, төмөнкү аят да коргоочу дуба катары окулуп келет:

وَقُلْ رَبِّ اغْوُذْ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ

“Эгем! Шайтандардын азгырыктарынан коргоону биз Сенден издейбиз, – дегин. Алардын мени ороп калуусунан, Эгем өзүң менен сактанам.” (Муминуун, 23/97-98)

6.2. Шайтан

Көзгө көрүнбөгөн, бирок, бар экендиги анык, жамандыкта жана азгырууда аша чапкан, текебер, баарына каршы чыккан, адамдарды адаштыруунун аракетин кылган жиндерди шайтан деп атайбыз.

48. таянгандарга

49. Бухари, вакаала 10; Фазаилул-Куран, 10; Тирмизи, Тибб 16.

Куран Каримде алгачкы шайтандын аты Иблис деп өтөт. Иблис, жаратуучусуна каршы чыккан, азгырылган, жолунан адашкан алгачкы жин болуп саналат.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ

“Мына ошондо Биз периштелерге: “Адамга сажда кылгыла!” – дедик. Алар Иблистен башкасы Адамга сажда кылышты. Ал (Иблис) баш тартып, менменсинди, ал каапырлардан болуп калды.” (Бакара, 2/34) – деген Куран аятынан маалым болгондой эле Иблис периште эмес.

“...Иблис жиндер тобунан эле, Эгесинин буйругун аткарбады...” (Кахф, 18/50) Куран аятында да айтылгандай эле, чындыгында Иблис жин болчу. Аллага ибадат кылуу менен даражасын көтөрүп, периштелердин катарына киргенге жетишсе да, Эгесине каршы чыгып, Анын буйругун аткарбагандыгы үчүн бул даражасын жоготкон.

Натыйжада, Иблис Аллага каршы чыгып, куугунтукталган “Шайтан” наамын алган. Азирети Адам атага текеберленип жатып периштелердин арасындагы ордунан ажыраган. Даражалуу ордун жоготкон соң, ачууланган шайтан ичиндеги болгон душмандыгын көрсөтүү үчүн Жаратуучусуна карап:

“Мени кууп жибергениң үчүн мен да аларга каршы Сенин Туура Жолунда олтуруп аламын. Анан аларга алды-артынан, оң жана сол тарабынан келемин да (адаштырамын), мына ошондо алардын көбүн (Сага) шүгүр кылуучулардын арасынан таппайсың”, – деди” (Арааф, 7/16-17)

“(Иблис айтты): “Оо Эгем! Мени адаштырганың үчүн аларга жер жүзүндөгүлөрдүн баарын сонун көргөзүп отуруп, алардын баарын азгыра беремин, сага берилген пенделеринден башкаларын.” (Хижр, 15/39-40)

Периштелер жана жиндер сыяктуу сезүү органдары аркылуу билибеген, бирок Куранда жана сахих хадистерде анын бар экендиги анык айтылган шайтан (Иблис) оттон жаратылган. Азирети Адамдын (а.с.) ылайдан, өзүнүн оттон жаратылганын айтып, адамдан жогору тураарын жана ага сажда кылбай турганын айткан соң Алла Таала тарабынан наалатка калды, Улуу Жараткандын алдынан куулду.

Андан соң, Адам ата жана Обо энени жолдон азгырып, алардын бейиштен куулушуна себепчи болду. Шайтан, алгачкы адамдан тартып акыркы адамга чейин баарына, жамандыкты, ыймансыздыкты жакшы көрсөтүп, аларды акыйкат жолдон адаштыруу үчүн түрдүү ыкмаларды колдонот.

Куранда да бизге айтып тургандай, Алланын акыйкат жолунан алыстоо, тыюларга баш ийбөө сыяктуу иштер шайтанга моюн сунуу болуп саналат. Адашууда жана аша чапкандыкта артка кайтпагандар өз каалоолору менен шайтандын кулуна айланууга себепчи болушат.⁵⁰ Улуу Жараткан Алла адамдарды шайтандын ар кандай оюндарына, алдамчылыктарына каршы эскерткен:

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ

50. Зухруф сүрөсү, 36-39; Мужаадала сүрөсү, 19-аяттар.

“Чындыгында, силерге шайтан душман. Ошондуктан силер да аны душман деп билгиле. Акыйкатта, шайтан өз тобун тозок ээлеринен болууга чакырат.” (Фаатир, 35/6)

Шайтан, бул дүйнөдө акыйкат жолдон адаштырган адамдарын, акыретте күнөөлөрү менен бирге жалгыз таштап кетет жана өзүн күнөөкөр кылып көрсөтпөшүн айтат.⁵¹ Улуу Жараткан Алла Куран окулган жерден куулган шайтандан Өзүнө гана сактанууну буюрган жана Аллага чын дилден ишенип, ибадат кылган, анын тыюларына жолобогон адамга шайтан башына балээ боло албастыгын айтып, Куранда мындай деген: **“Менин чыныгы пенделеримдин үстүнөн сен укук-бийликке ээ боло албайсың. Эгеч жетиштүү коргоочу.”** (Исра, 17/65) **“...(Алла) айтты: “Бул мага карай эң туура жол, чындыгында, адашып сени ээрчигендердин үстүнөн гана болбосо, Менин пенделериме сен бийлик кыла албайсың”** (Хижр, 15/41-42)

Алла Таала ааламдагы жандыктардын биринен экинчиси айырмаланып турсун жана адамдар тарабынан да айырмасы билинсин үчүн карама-каршы жаратылышта (ак-кара, узун кыска, жакшы-жаман сыяктуу) жараткан. Шайтанды да жаратылгандардын эң таза-сы, акыйкатты гана тандоого үндөгөн ардактуусу болгон периштелердин карама-каршысы кылып жараткан. Эгерде шайтан жаратылбаганда, Аллага кулдук кылуунун, ибадат кылуунун, ыймандын баркы билинбейт эле. Себеби, ибадат, жакшылык, тынчтык сыяктуу жакшы иштердин баркы, алардын жаман тарабы болбогондо билинемек эмес. А шайтан болсо, адамдарга жамандыкты жана уятсыздыкты гана үндөйт.

51. Муслим, Мунафикуун 11.

БӨЛҮМДҮ ЖЫЙЫНТЫКТОО

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР:

1. Курандан периштелер тууралуу айтылган бир аяттын котормосун жазгыла.
.....
2. Периштелердин бар экендиги жөнүндө акылга таянган бир далил келтиргиле.
.....
3. Периштелерди эмне себептен көрө албайбыз?
.....
4. Көрбөгөн нерсебиздин бар экенин четке кагуу канчалык туура?
.....
5. Өзү көрүнбөсө да адамдар тарабынан анын бар экендиги кабыл кылынган нерселерден мисал бергиле.
.....
6. Периштелердин өзгөчөлүктөрүн жазгыла.
.....
7. Иблис периште болуп саналабы?
.....
8. Жин жана шайтан сөздөрүнүн ортосунда кандай байланыш бар?
.....
9. Куранда шайтан тууралуу эмне деп айтылат?
.....
10. Периштелер тууралуу булактарыбыз кайсылар?
.....
11. Төрт чоң периштелердин аттарын жана милдеттерин жазгыла.
.....
12. Кираман Каатибин периштелери тууралуу маалымат бергиле.
.....
13. Мункар Накр жана Хамалатул-Арш периштелеринин милдеттерин айтып бергиле.
.....
14. Бейиш жана тозокто милдеттендирилген периштелер тууралуу маалымат бергиле.
.....

ТӨМӨНКҮ СУРООЛОРДУН ТУУРА ЖООПТОРУН ТАПКЫЛА

1. Төмөнкүлөрдүн кайсы бири “периште” сөзүнүн маанилеринин бири эмес?
А) Элчи
Б) Нурдуу
В) Жакшы
Г) Жактырылган
2. Төмөнкүлөрдөн кайсынысы периштелердин өзгөчөлүктөрүнөн болуп саналат?
 1. Сезүү органдары аркылуу билинбейт
 2. Жебейт, ичпейт, напсинин каалоолоруна узак турушат
 3. Оттон жаратылышкан
 4. Аябай күчтүү
 5. Өлүмсүздүк сыпаты барА) 1,2 жана 4 Б) 1,3 жана 5
В) 1,2,3 Г) 1,2 жана 5
3. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы шайтандын өзгөчөлүктөрүнөн бири эмес?
А) Оттон жаратылган
Б) Адамдардын каалоосун каалаган тарапка багыттай алат
В) Текебер жана кызганчаак
Г) Адамды жамандыкка үндөйт
4. Адамдар периштелерди эмне себептен көрө алышпайт?
А) Аябай бат кыймылдагандыктан
Б) Өтө жеңил жана жука болушкандыктан
В) Адамдын көзү аларды көрө ала тургандай кылып жаратылбагандыктан
Г) Дайыма асманда болушкандыктан
5. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы Жабраилдин (а.с.) ысымдарынан бири эмес?
А) Рухул-Амин
Б) Рухул-Кудус
В) Малакул-Мавт
Г) Саййидул-Малаика
6. Төрт чоң периштелерден Микаилдин (а.с.) милдети эмне?
А) Ааламдагы табият кубулуштарын жана жандыктардын ырыскыларын жөнгө салат
Б) Алла Таала менен пайгамбарлардын ортосунда элчи, вахий жеткирет
В) Ажалы келген адамдардын рухун алат
Г) Мусулмандарды ар кандай балээден сактайт

7. Төмөнкү варианттардын кайсы бири периштелер да кошулуп отурган жыйналыштардан бири?

1. Куран окулган жайлар
2. Илим жыйналыштары
3. Ушак айтылган жайлар
4. Зикир кылынган жерлер
5. Эксперимент жасалган лабораториялар

- А) 1, 2, 4
- Б) 1, 2, 3
- В) 3, 4, 5
- Г) 1, 2, 5

8. Төмөнкүлөрдүн кайсы бири периштелерге ыйман келтирүүнүн алып келген пайдаларынан бири эмес?

- А) Жазуучу периштелердин бардык амалдарын жазып жатканын билген киши жашоосун контролдуу жашайт.
- Б) Периштелерге суктанып, дайыма Аллага ибадат кылуу менен алек болот.
- В) Ага дуба кылып, коргоп турган периштелердин бар экенин билген ар бир адам үчүн руханий колдоо болот.
- Г) Аны коргоп турган периштелер бар деген ойдо адам каалаганын кылат.

9. Жиндер буйругуна берилген пайгамбар ким эле?

- А) Аз. Юсуф
- Б) Аз. Сулайман
- В) Аз. Давуд
- Г) Аз. Муса

10. Төмөнкү варианттардын кайсы биринде Аллага кулдук кылуу үчүн жаратылган, мукаллаф (жоопкер) эркин каалоосу болгон эки жандык бирге келген?

- А) Периште – Адам
- Б) Адам – Айбанат
- В) Периште – Жин
- Г) Адам – Жин

БӨЛҮМ IV

КИТЕПТЕРГЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ:

КИТЕПТЕРГЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

САМАВИЙ (ТЕҢИРИЙ) КИТЕП ТҮШҮНҮГҮ

ТЕҢИРИЙ КИТЕПТЕРДИН
ЖИБЕРИЛИШ СЕБЕБИ

СУХУУФ

ТООРАТ

ЗАБУР

ИНЖИЛ

КУРАН КАРИМ

1. КИТЕПТЕРГЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

Китептерге ыйман келтирүү, Алла Таала тарабынан кээ бир пайгамбарларга китептердин түшүрүлгөндүгүнө жана бул китептердеги маалыматтардын толугу менен акыйкат экендигине ишенүү деген болуп саналат. Улуу Жараткан Алла пайгамбарыбызга (*саллаллаху алейхи васаллам*): “Андыктан чакыр жана сага буйрулгандай туруктуу бол. Алардын каалоолорунун артынан ээрчибе жана: “Мен Алла түшүргөн Китепке ишенемин. Мен силердин араңарда адилеттүү болууга буйрулганмын...”” (Шуура, 42/15) – деп кайрылган. Ошону менен эле бирге момундарга да:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي
نَزَّلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا

“Эй ыймандуулар! Аллага, Анын элчисине, Ал Өзүнүн элчисине түшүргөн Китепке жана Ал андан мурун түшүргөн Китепке ишенгиле! Ким Аллага, периштелерине, китептерине, элчилерине жана Кыйамат Күнүнө ишенбесе ал узак адашууда болот” (Ниса, 4/136), – деп кайрылуу аркылуу китептерге ишенүүнүн ыймандын шарттарынын бири экендигин баса белгилеген. Ыймандын шарттары бири-биринен ажырагыс, өз алдынча болуусу мүмкүн болбогондуктан, аларды ажыратып кароо туура эмес. Аллага ыйман келтирүү, Анын бизге жол баштоочу, тарбиячы катары жиберген пайгамбарларына ыйман келтирүүгө алып келет. Ал эми, пайгамбарларга ыйман келтирүү, алардын Алладан бизге алып келгендерине ишенип, тастыктоону талап кылат. Алар алып келген нерселер Алланын китептеринде орун алган.

Ар бир теңирый китептер кайсы бир пайгамбар аркылуу жиберилген. Кимге китеп жиберилген болсо, китептеги буйруктардын жана тыюлардын жашоодо аткарууга мүмкүн экендигин өзү жашоосунда далилдеп көрсөтүп кетишкен. Мисалы, пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) кандай намаз окулаарын, ажылык ибадатын өзү аткарып көрсөтүп, сахабаларга да өзү кандай ибадат кылса көрсөткөндөй кылып аткаруу керектигин эскерткен, буйруган.

Буга төмөнкү эки хадисти мисал келтирип кетсек болот: Алланын элчиси (*саллаллаху алейхи васаллам*): “-Менден кандай көрсөңөр, ошондой намаз окугула! Амаздын убактысы киргенде араңардан бирөө азан чакырсын, эң улууңар имамдыкка өтсүн!” (Бухари, Азан 18.)

Алланын элчиси (*саллаллаху алейхи васаллам*) Мадинадагы сахабалары менен дагы да жакындан алектенчү эле. Жада калса, өзүнөн алыстап кетсе да ыраазы болбой, жакын болушун каалайт эле. Керектүү маалымат же шарият негиздерин жакындан үйрөнүүсү үчүн дайыма, намаздарда жакын турушун каалайт эле. (Ибни Маажжа, Солат 44.)

2. САМАВИЙ (КӨКТӨН ЖИБЕРИЛГЕН/ТЕҢИРИЙ) КИТЕП ТҮШҮНҮГҮ

Китеп – сөздүктө жазуу же жазылган кагаз, документ деген маанилерди түшүндүрөт. Терминологиядагы мааниси болсо: Алла Тааланын кулдарына жол көрсөтүү максатында жана аларды агартуу үчүн жиберилген пайгамбарларына вахий аркылуу жиберген сөздөрүнүн жыйнагы. Көптүк түрү арапчада “кутуб/китептер” деп айтылат. Христиан жана иудейлерге/яхудийлерге да теңирий китеп жиберилгендиктен аларга китеп ээлери деген мааниде “ахлу китаб” деп айтылып келет. Ал эми теңирий китептерге көктөн түшүрүлгөн деген мааниде “кутубу-мунзала” же болбосо, улуктугун айтуу максатында “самавий китептер” деп да айтылат.

Теңирий китептер темасы Алланын сөзү (калам сыпаты) менен байланыштуу. Анткени, китептер Алла Тааланын пайгамбарларына вахий аркылуу билдиргендеринин жыйнагы. Калам сыпатынын натыйжасы десек да жаңылыш болбойт. Теңирий китептер деп айтып жатканыбыздын себеби да бул китептерде Алланын гана сөздөрүнүн орун алуусу, эч бир адамга тийиштүү сөздүн кошулбаганында жатат.

Биз мусулмандар, Курандан мурда келген китептердин алгачкы абалына, Алладан келген учурда кандай болсо, ошондой абалына ыйман келтирүүдөн жоопкербиз, азыркы бурмаланган абалына эмес. Теңирий китептерге ыйман келтирбесек, анда биздин ыйман толук болбойт. Шарттарынын бирин аткарбаган болобуз. Азирети Ибрахимге (а.с.) жиберилген баракчалардын (сухууф) көпчүлүк бөлүгү кайып болгон. Азыркы күнгө чейин да жетип келген эмес. Тоорат, Забур жана Инжил китептери убакыт өткөн сайын адамдар тарабынан бурмаланууга туш болгон. Алладан келген абалында оригиналдуулугун коргоп кала алган жок. Теңирий китептердин арасынан эч бир бурмаланууга, бузулууга учурабастан азыркы учурга чейин жетип келген жалгыз гана Куран Карим болуп саналат.

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ.

“Чынында, Куранды Биз түшүрдүк. Эми аны өзүбүз сактайбыз” (Хижр, 15/9) деген аятта Алла Таала адамдарга, Курандын Өзүнүн коргоосунда экендигин жана кыяматка чейин эч бир бурмаланууга учурабашын ачык-айкын айтууда. Куран Карим өзүнөн мурда келген китептердин кээ бир өкүмдөрүн тастыктоо аркылуу улантса, кээлерин жокко чыгарып, ордуна башка өкүмдөрдү алып келген.⁵² Демек, “ахлу китаб” деп аталган христиан жана иудейлер момун катары саналып, түбөлүк бейиштен орун алуусу үчүн пайгамбарыбызга (саллаллаху алейхи васаллам) ыйман келтирип, Курандын өкүмдөрүнө баш ийүүсү керек.

3. САМАВИЙ КИТЕПТЕРДИН ЖИБЕРИЛИШ СЕБЕПТЕРИ

Алла Таала адамды жаратып жатканда ага акыл, сезим жана жүрөк (ички дүйнө, руханий абал) сыяктуу өзгөчөлүктөрдү берген. Мына ушул өзгөчөлүктөрү аркылуу адамбаласы

52. Али-Имран сүрөсү, 3-аят; Ниса сүрөсү, 47-аят; Маида сүрөсү, 15-аят; Анъаам сүрөсү 153-аят; Аърааф сүрөсү, 3-аяттар.

айлана-чөйрө менен таанышып, ар кандай жаратылган жандыктарды түшүнүп, билип келет. Ошентсе да, адамзаты эч качан метафизикалык ааламды сезүү органдары, туюмдары аркылуу биле албайт. Натыйжада, адамбаласы билүү үчүн өзүнүн күчү жетпеген жерде теңирден келген жардамга, вахийге, китептерге муктаждыгын көрсөтүп турат. Өз жашоосунда туура жолду тандоодо, билинбеген нерселерди билүүдө, албетте пайгамбарларга муктаж болуп келген инсан үчүн, китептер да маанилүү. Адамдын ушул сыңары муктаждыктарын андан да жакшы билип турган Алла Таала, пайгамбарлары аркылуу китептерин жиберип, жол көрсөтүп турган. Теңирий китептер кимдин үммөтүнө жиберилген болсо, алар үчүн Алланын өкүмдөрүн ачыктаган алгачкы булак болуп саналат. Ишеним негиздери, амалда жана ахлактагы өкүмдөр, парз жана арам кылынган нерселердин баары китеп аркылуу аныкталат.

Теңирий китептердин максаты, адамдарга жалгыз жаратуучунун бар экендигин эскертүү менен бирге Ага кулдук кылуу аркылуу туура жолдо биригүүнү жана ар кандай келишпестиктерди жок кылууну көздөйт.

Куран аяттарынын биринде мындай баяндалат:

“(Алгач) адамдар бир эл болушкан. Ошондо Алла аларга кубандыруучу, эскертүүчү пайгамбарларды жиберди. Адамдардын ортосунда келишпеген нерселерде өкүм кылуу үчүн алар (пайгамбарлар) менен бирге Акыйкат Китебин жиберди. Ошол китеп берилгендер ачык далил келгенден кийин өз ара көралбастыктан улам бөлүнүштү. Ошондо Алла Өз каалоосуна ылайык ыйман келтиргендерди, алар талашкан чындыкка жеткирди. Алла (Өзү) каалаганын Түз Жолго багыттайт.” (Бакара, 2/213)

Самавий китептер пайгамбарлардан кийин да (көзү өткөндө кийин) диндин негизги принциптерин жана максаттарын ар кайсы бидъатчы, туура жолдон адашкан, акыйкатты четке каккандарга каршы коргоп келет. Теңирий китептин кайсы бир коомдо эч бурмаланбастан оригиналдуулугун сактап келе жатышы, ошол коомдо пайгамбардын алигече жашап келе жаткандыгы деп айтсак жаңылыш болбойт. Ооба, пайгамбарлар да инсан жана ар бир инсан сыяктуу алар да бул дүйнөдөн ажалы менен көчөт. Бирок, ал пайгамбар алып келген китептин бурмаланбастан улануусу, пайгамбарды руханий мааниде жашатып турат. Анткени, пайгамбарлардын принциптерин, динин, шариятын өзүнөн кийин өзү менен Алладан алып келген теңирий китеби улантат. Ар бир китептин кайсы бир пайгамбар менен бирге жиберилүүсү, китептеги буйруктардын жана тыюлардын жашоодо аткарууга мүмкүн экендигин көрсөтүү үчүн да. Себеби, ар бир китеп алып келген пайгамбарлар, китептин буйруктарын үммөтүнө үлгү болсун үчүн алгач өз жашоосунда көрсөтө алган.

Теңирий китептер, албетте, түздөн-түз Алладан келет. Ошол себептен китептин сөздөрү да мааниси да Алланын сөзү болуп саналат. Теңирий китептердин максаты адашудан куткарып, Алланын жолуна, акыйкат жолго

түшүүсү үчүн багыт берет. Натыйжада, китептер адамды караңгылыктан куткарып, туура жолго салуу менен эки дүйнөдө бактылуулукка жетелейт.

4. СУХУУФ

Сухууф – “сахифа/барак” сөзүнүн көптүк түрү. Мындайча айтканда, азчылык коомдордун муктаждыктарына жараша бир канча беттен турган чакан китепчелер сухууф деп аталат. Сухууф, өз учурунда кайсы пайгамбарга жиберилген болсо, ошол учурдагы мүмкүнчүлүктөргө жараша, териге, тактайга жана башка нерселерге жазылып топтолгон китепчелер.

Алладан келген буйруктар, адамдардын саны аз болгон алгачкы доорлордо баракча абалында келген. Куранда да Аз. Ибрахим (а.с.) жана Аз. Мусага (а.с.) Тоораттан мурда да түшүрүлгөн сухууфтар тууралуу айтылат.⁵³ Башка бир риваятта Аз. Шит (а.с.) пайгамбарга 50, Аз. Идрис (а.с.) пайгамбарга 30 сахифа/баракча түшүрүлгөндүгү тууралуу айтылат.⁵⁴

5. ТООРАТ

Тоорат – иврит тилинен которгондо мыйзам, шарият дегенди билдирет. Бул китеп Аз. Мусага түшүрүлгөн. Тоорат башка бир аталышы “ахди - атиик” же, “ахди - кадиим” (эски ахид). Тоораттын түп нускасы (бурмаланганга чейинкиси) Алланын сөзү жана пайгамбары Мусага (а.с.) түшүргөн ыйык китеби экенине ыйман келтирүү ар бир мусулманга парз жана аны четке кагуу куфурга алып келет. Анткени, Ыйык Куранда да Тоорат китебинин Алладан келген китептерден бири экендиги анык айтылган:

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

“Чындыгында, Биз Тооратты түшүрдүк. Анда нур жана туура жол бар...” (Мааида, 5/44)

Тоорат китеби Азирети Муса аркылуу Исраил уулдарына (еврейлерге) жиберилген. Бирок, яхудийлер ал убактарда куугунтукталып, көчүп жашап жүргөн кездери болгондуктан, Тоораттын негизги нускасын сактап кала алышкан эмес. Китептин түп нускасын жоготкон яхудийлер, кийинчерээк дин аалымдарын чогултуп Тооратты жазууга киришишкен. Натыйжада бир канча нуска пайда болгон. Азыркы учурдагы Тоорат китеби адамдар тарабынан жазылгандыктан бурмаланган (тахриф болгон⁵⁵) китепке айланган.

Куранда Тоораттагы өкүмдөргө баш ийбей, амал кылбай жашап келе жаткан яхудийлерди том-том китептер жүктөлгөн эшеке окшотот.⁵⁶ Куран Карим яхудийлерди Тоораттын

53. Нажм сүрөсү, 36-37-аяттар; Аълаа сүрөсү, 14-19-аяттар.

54. Ибн Касиир, Тафсир.

55. Тахриф болуу: бир сөздүн тамгасында өзгөртүү же алмаштырууга баруу. Сүйлөмдүн маанисин өзгөртүү. Теңирий китептерге таандык бир бөлүмдүн же теманын атайын өзгөртүлүүсү.

56. Жума сүрөсү, 5-аят.

сөздөрүн алмаштыруу, өзгөртүү, чындыкты жашыруу, акыйкат менен жалганды чаташтыруу сыяктуу бурмалоого барышканын айтып күнөөлөйт.⁵⁷ Ошондой эле, алардын арасында Алланын китебин аз өлчөмдөгү наркка саткан жана китептеги буйруктарды жаап-жашыргандардын бар экендигинен кабар берет.⁵⁸

Азыркы учурдагы Тоорат беш негизги бөлүмдөн турат. Ар бир бөлүмдүн ичинде да майда бөлүмдөргө бөлүнөт. Алар:

Таквин (жаратылуу/башталыш): Ааламдын жана алгачкы адамдын жаратылышынан тартып, Аз. Адам атанын жерге түшүшүнө, Аз. Нух доорундагы топон суу, Аз. Юсуфтун Египеттеги жашоосу, Израил уулдарынын Египетке келиши тууралуу баяндайт. Жалпы 50 бөлүм.

Хуруж (чыгуу): Израил уулдарынын Египеттен чыгышы, фараондон тарткан азаптары тууралуу айтылат. Жалпы 40 бөлүм.

Лебилер: Күнөөлөрдүн каффараты, арам тамактар, тыюу салынган никелешүүлөр, диний майрамдар жана адак атоолор сыяктуу дини өкүмдөрдү камтыйт. 27 бөлүмдөн турат.

Сандар: Аз. Мусанын өлүмүнөн кийин яхудийлер Тур тоосунан чыгып Кенан өлкөсүнө көчкөндүгү тууралуу айтылат. 36 бөлүмдөн турат.

Мыйзамды Кайталоо: Аз. Мусанын өлүмү жана көмүлүшү тууралуу айткан соң, он буйрукту камтыган адал-арам тамактар, укуктук темалар боюнча түшүндүрмөлөр тууралуу баян кылат. 34 бөлүмдөн турат.

Он буйрук: Яхудийлердин ишениминде Алла Тааланын өз колу менен таштан табелага жазып, Аз. Муса аркылуу Израилуулдарына жиберген кээ бир тыюуларды түшүндүргөн термин.

Учурда Тоораттын үч нускасы бар. Алар:

1. Яхудийлер менен протестанттар кабыл кылган иврит тилинде жазылган нуска.
2. Католик жана православтар тарабынан кабыл алынган грек тилинде жазылган нуска.
3. Самирилер тарабынан кабыл алынган самирий тилинде жазылган нуска.

Жогоруда аталган үч нуска эң таанымал, белгилүү болгон негизги нускалар болсо да, бири-бири менен салыштырганда да, өз ичинде да чаташуулар, бирине экинчиси дал келбеген маалыматтар кездешет.

6. ЗАБУР

Сөздүктө жазылган нерсе же китеп деген маанилерди туюнткан “забур”, Аз. Давудка (а.с.) жиберилген теңирий китеп. Бул тууралуу Ыйык Куранда мындай деп айтылат:

57. Бакара сүрөсү, 59-аят; Али-Имран сүрөсү, 71,78-аят; Ниса сүрөсү 46-аят; Маида сүрөсү, 13-аят.

58. Бакара, 2/174.

وَآتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا

“Давудка Забурду бердик” (Исра, 17/55)

Забур тууралуу баяндаган башка бир аятта:

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

“Эскертүүбүздөн⁵⁹ соң Забурда: “Жакшы пенделерим жерге мураскор болушат”, – деп жаздык.” (Анбия, 21/105)

Забур – теңирий китептердин көлөмү жагынан эң кичүүсү жана жаңы диний өкүмдөрдү алып келген эмес. Азыркы учурда колдонулуп келе жаткан Забур китеби лирикалык диний ырлардан, Алланы мактаган жана накыл кептерден, насааттардан турат. Мазмурлар деген аталыш менен эски келишим китебинин ичинде орун алган.

7. ИНЖИЛ

Инжилдин сөздүк мааниси сүйүнчү, таалим, үйрөтүү дегенди билдирет. Аз. Иса (а.с.) аркылуу Израил уулдарына жиберилген. Бул тууралуу Куранда төмөнкүчө баяндалат:

“Пайгамбарлардын жолу менен (жүрүп), өзүнүн алдындагы Тооратты тастыктоочу кылып Марйам уулу Исаны жибердик. Ага ишинде тууралык, нур болгон алдындагы Торатты тастыктоочу, ошондой эле сактануучулар үчүн туура жол, насыят түрүндө Инжилди бердик.” (Мааида, 5/46)

Инжил китебине да Аз. Исага (а.с.) өз убагында Алла Таала тарабынан кандай абалда жиберилген болсо, ошол абалына ыйман келтирүү мусулмандарга парз. Бирок, учурда Инжилдин да негизги, акыйкат нускасы берики бурмаланган китептердин негизги нускасы сыяктуу кайып болгон. Өзгөрүүгө учураган абалы азыркы күнгө жетип келген. Тоорат китебине “эски келишим” деп атаган сыңары эле, Инжилге “жаңы келишим” деп да айтышат.

Христиан дининин алгачкы доорлорунда бири экинчисине окшобогон ондогон Инжил китептери бар болчу. Ар бир жамааттын өзүнө таандык, өздөрү жазган Инжил китеби болгон. Ушул себептен улам христиан дүйнөсүндө чоң келишпестиктер келип чыккан. Натыйжада, Византия императору Константин, б.з. 325-жылы христиан дининин ишеним негиздерин аныктоо максатында Изникте (Азыркы Түркиядагы шаар) дин аалымдарын чогултту. Изник Собору (жыйыны) деген ат менен тарыхта белгилүү атка конгон бул жыйында ондогон Инжилдердин арасынан төртөөнү тандап алышкан жана бул төртөөнө тең “жаңы келишим” деп ат беришкен. Алар төмөнкүлөр:

1. Матфей инжили: Матфей Аз. Иса (а.с.) тарабынан Инжил китебин жайуу максатында тандалган хаварилеринен (*хавари / апостол - Аз. Исанын доорунда ага, Инжилге алгачкы болуп ыйман келтирген 12 кишиге берилген ат*) бири. Матфей Инжил китебин иврит жана сирия тилинде жазган. Азыркы күндө грек тилине которулган нускасы бар. Жы-

59. Тоорат.

йырма сегиз бөлүмдөн турган Матфе Инжилинде Аз. Исанын масих болушу жана анын санжырасы тууралуу жазылган.

2. Марк Инжили: Марк, хаварилердин башында турган Петрдин шакирти. Бул китептин жазылган датасы жана жазуучусу так анык эмес. Аз. Исанын (а.с.) өмүрүн жөнөкөй тил менен эле айтып берген жана яхудийлердин каада-салтын түшүндүргөн, он алты бөлүмдөн турган китеп.

3. Лука Инжили: Китептин автору Лука да хаварилердин бири эмес. Аз. Исанын (а.с.) өмүрү жана окутуулары тууралуу баяндаган, 24 бөлүмдөн турган китеп.

4. Иоанна Инжили: Иоаннанын хаварилерден экендиги айтылып келет. Китеп 24 бөлүмдөн турат жана Аз. Исанын (а.с.) кудайдын уулу экендигине басым жасалган.

Жогоруда өткөн төрт Инжилден башка бешинчи Инжил деп да айтылган, христиан дүйнөсүндө жашыруун кармалган Варнава Инжили бар. Варнава да Аз. Исанын (а.с.) хаварилеринен бири. Варнава Инжилине 5-кылымда колдонууга тыюу салынган. Китептин түп нускасы Австрия өлкөсүндөгү Вена китепканасында сакталуу. Англис, немец жана араб тилдерине которулган бул китептин негизги өзгөчөлүгү Куранга жакындыгынын болушу жана пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) келишин сүйүнчүлөгөнү.

Аз. Иса (а.с.) арамей тилинде сүйлөгөн пайгамбар болгонуна карабай инжилдердин баары жана да “жаңы келишим” китептеринин баары тең грек тилинде жазылган. Бир гана Матфейдин Инжили арамей тилинде болуп, бирок, азыркы күндө ал нуска кайып экендиги айтылып келет.

Натыйжада, учурубозда колдонулган инжилдер төмөнкү себептерден улам Улуу Жараткан тарабынан жиберилген алгачкы күндөгү абалында эмес, бурмаланган экендигин көрсөтүп турат. Себептер:

1. Кудайды адамга окшотуу жана адамды кудайга окшотуусу,
2. Акылга жана вахийге терс келиши, туура келбеген ишенимдерди колдоосу,
3. Аз. Иса (а.с.) арамей тилинде сүйлөсө да, инжилдердин баарынын грек тилинде жазылуусу,
4. Аз. Исанын (а.с.) дооруна таандык нускалардын жок болушу,
5. Баштапкы доорлорго бир гана Инжилдин бар экендиги айтылып, кийинчерээк Инжилдердин санынын артуусу.

Эгерде мусулман адамга Курандан сырткары теңирий китептердин биринен бир маселе сунулса, анда анын Куранга жана хадиске дал келип келбеши текшерилет. Эгерде дал келсе кабыл кылып, келбесе четке кагат. Эгерде, аят жана хадистен табылбай, бирок, Исламдын негиздери менен терс келбесе, анда, пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) төмөнкү насаатына ылайык мамиле жасалат: “*Ахлу китепти (яхудий жана христиандарды) тастыктабагыла да жалганга да чыгарбагыла. Биз, Аллага жана бизге түшүрүлгөнгө ыйман келтирдик, - деп айткыла.*”⁶⁰

60. Бухари, Тафсир 2/11; Иътисам, 25

8. КУРАН КАРИМ

Алла таала тарабынан жиберилген акыркы теңирий китеп – Куран Карим. Ал акыркы пайгамбар Мухаммед Мустафага (*саллаллаху алейхи васаллам*) жиберилген. Сөздүктөгү мааниси: топтоо, окуу, чогултуу дегенди түшүндүрөт. Ал эми терминдик мааниси: “Аз. Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*) пайгамбарга жиберилген, китеп абалына келтирилип бизге чейин мутаватир⁶¹ жолу аркылуу жетип келген, аны окуу ибадат ордуна өткөн жана адамзатынын анын бир окшошун жаза албаган теңирий китеп (теңирий сөз/калам).”

Теңирий китептердин эң негизги өзгөчөлүгү жана кадыр-баркы, албетте, Алла Тааланын сөздөрү болушунда. Тилекке каршы азыркы күндө бир гана Куран Каримде ушул өзгөчөлүк бар. Курандан башка теңирий китептер, жогоруда да айтылгандай эле, адамдар тарабынан бурмаланып, адамдар тарабынан жазылган китепке айланган. Куран Каримдин жиберилүүсүнүн негизги себеби да ушул, алдыңкы китептердин бурмалануусу. Акыркы китеп катары жиберилген Курандын ичинде өзүнөн мурда түшүрүлгөн китептердеги даанышмандык, сырлар жана маалыматтар камтылган. Акыркы китеп болушу, Алла Таала тарабынан коргоого алынуусуна себеп деп айтууга болот. Куран Карим эч кандай өзгөрүү же бурмаланууга дуушар болбойт. Ал кыяматка чейин бактылуулуктун, акыйкаттын рецепти катары кала берет. Бул акыйкатты Алла Таала Куранда төмөнкүчө баяндайт:

“Чынында, Куранды Биз түшүрдүк. Эми аны өзүбүз сактайбыз.” (Хижр, 15/9)

“Чындыгында, аларга Куран келген кезде да, ага каршы чыккандар бар. Акыйкатта, ал ардактуу Китеп. Анын алдынан да, артынан да кур бекер сөз айтылбайт (жана жазылбайт). (Ал) – Мактоо ээси жана Даанышман Алла тарабынан түшүрүлгөн.” (Фуссилат, 41/41-42)

8.1. Курандын түшүрүлүшү

Бул ыйык Куран, Улуу Жараткан Алладан Жабраил (а.с.) аркылуу вахий жолу менен пайгамбарыбызга (*саллаллаху алейхи васаллам*) жиберилген. Жаттоосу жеңил болсун, кыска убакыттын ичинде адамдардын баарына жетсин, мааниси жеңилдик менен түшүнүлсүн, ишеним негиздеринин жана өкүмдөрдүн мусулмандардын жүрөгүнө акырындык менен бекемделсин үчүн бир учурда баары түшүрүлбөстөн, бөлүк-бөлүк, 23 жылда аз-аздан түшүрүлгөн. Алла Таала Куран Каримдин эмне себептен бир учурда толук түшүрүлбөгөнүн төмөнкүчө ачыктап айтып берген:

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً* كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ
وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا.

“Каапырлар: “Эмне үчүн Куран бир эле жолу (толук) түшүрүлбөдү?” – дешет. Муну ушинтип, сенин жүрөгүңдө бекемдөө үчүн Биз аны бөлүп түшүрдүк” (Фуркан, 25/32)

61. Жалган айтуусу мүмкүн болбогон бир коомчулуктун башка бир жалган айтуудан аруу коомчулукка пайгамбардан кабар жеткирүүсү.

Куран аяттары кээде түздөн-түз келсе, кээде кандайдыр бир окуянын артынан, окуяга байланыштуу же суралган суроонун жообу иретинде да келчү. Мына ошол аяттын түшүшүнө себеп болгон окуя же суроого “себеби-нузуул/түшүрүлүш себеби” деп айтылат.

Куран качан түшүп баштаганы тууралуу аяттардын биринде Рамазан айында, башкасында ыйык түндөрдүн биринде жана башка аятта Кадыр түнүндө башталганы айтылат.⁶²

Аалымдардын пикиринде бул үч вариантта да эч кандай чаташуу жок. Анткени, Рамазан айындагы Кадыр түндүн ыйык түндөрдөн бири экендигинде күмөн жок.

8.2. Курандын китеп абалына келтирилүүсү, жыйналышы жана көбөйтүлүүсү

Куран аяттары түшкөн кезде пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) дайыма сахабаларына окуп берчү. Сахабалар ал аяттарды жаттап калышчу. Ошол эле учурда, жатталган ар бир аят, аяттарды жазуучулар тарабынан жазууга алынчу. Аяттар эки нуска иретинде жазылган. Бири пайгамбарда (*саллаллаху алейхи васаллам*), экинчиси сахабаларда коргоодо болчу. Аяттардын кайсы бирин кайсы сүрөгө коюу керек, кандай тартипте жайгаштыруу керектигин пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) аят жазуучуларына айтып турган. Ал кезде кагаз ордуна жалпак таштарга, курманын жалбырагына, терилерге же түздөлгөн далы сөөктөрүнө жазылган. Бул тууралуу Куранда мынай баяндалат:

وَكِتَابٍ مَّسْطُورٍ فِي رَقٍّ مَّنْشُورٍ

“Жана жазылган Китепке ант! Териге жазылганга ант.” (Тур, 52/2-3)

Куран аяттары толук түшүп бүткөн соң, Жабраил (а.с.) периште пайгамбарыбызга (*саллаллаху алейхи васаллам*) келип, Куранды баштан аяк окуп берген. Андан соң пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) баштан аяк окуп, бирин-бири толуктап текшерешкен.

Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) көзү өтө электе Куран толук түшүп бүткөн жана хафыздар (Куранды толук жаттагандар/карылар) толук жатташкан. Бирок, пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) жашап турган кезде Куран толук түшүп бүтө элек болчу. Ошондуктан, анын доорунда бир китеп абалына келтирилгенге жетишкен жок. Алгачкы мусулмандардын халифасы Аз. Абу Бакрдын доорунда болгон Ямаама согушунда 70 Куран жаттаган карынын шейит болушунан улам Аз. Умар Курандын жок болуп кетишинен корккондугун айтып, Аз. Абу Бакрга дароо Курандын топтолуп китеп абалына келтирилүүсүн сунуштайт. Аз. Умардын сунушу кабыл кылынып, атактуу вахий жазуучуларынан Зайд бин Сабит баш болгон атайын комиссия түзүлөт. Бул комиссиянын аяттарды топтоодо эң негизги шарты, эч бир аяттын жатка жазылбашы, сөссүз жазуу түрүндө далили менен калемге алынган. Ошол

62. Бакара сүрөсү, 185; Духан сүрөсү, 1-3; Кадр сүрөсү, 1-аяттар.

эле учурда Куранды жатка билгендер жазылган аяттарды текшеришип турду. Албетте, жазылган аяттарды да пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) көзөмөлүндө жазылгандыгын аныктаган эки күбө көрсөтүү менен кабыл алынды. Комиссия тарабынан дыккаттык менен топтолгон Куран сахабалар тарабынан да акыркы жолу контролдон өттү. Эч кимден каршылык же сын-пикир келген эмес. Ошентип Курандын акыркы абалы китеп болуп топтолгон.

Хижрий жылсанагы менен 25-жылы (648-ж.) азыркы Азербайжан жана Армения аймагын каратып алуу учурунда сириялыктар менен ирактык араптардын арасында Курандагы кээ бир аяттарда келишпестиктер чыгат. Ошол учурдагы армиянын башында турган Хузайфа халифа Аз. Усманга келип маселени чечүүсүн өтүнөт. Аз. Усман кайрадан Зайд бин Сабитти чакыртып, комиссиянын көзөмөлүндө Курандын нускасын көбөйтөт. Көбөйтүлгөн соң атайын аймактарга жиберилди. Кийинчерээк бул нускалардан көчүрүлүп барган аймактарда дагы да көбөйтүлдү. Натыйжада, ката кетируү ыктымалы жокко чыгарылды.

8.3. Курандын мазмуну

Куран Карим адамбаласына гана жиберилгендиктен анын эки дүйнөдө тең бактылуу болушу үчүн бул дүйнөгө да тиги дүйнөгө да тиешелүү өкүмдөрдү жана маалыматтарды камтыйт. Бакара сүрөсүндө Алла Таала Куран Каримдин такыбаа ээлери үчүн хидаят (туура жол) китеби экендигин баса белгилейт. Куранда өкүмдөр менен биргеликте адамзаты үчүн керектүү болгон башка темаларга да орун берген.

Курандын мазмунунда камтылган негизги темалар төмөнкүлөр:

8.3.1. Ыйман

Ыйман, Курандагы темалардын эң башкысы, негизгиси. Куранда Алла Тааланын бар жана бир экендиги, сыпаттары⁶³, периштелери⁶⁴, Алланын адамдарга пайгамбарлар жана китептер жибергени тууралуу баяндалат.⁶⁵

Куранда ыйман негиздеринин бири болгон акыретке ишенүү да каралган. Кыямат жана акыреттеги маселелер тууралуу баяндалган. Бул тууралуу төмөнкү аятта да айтылат:

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ * وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ * وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ * وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ * عَلِمْتَ نَفْسَ مَا قَدَّمَتْ وَ أَخَّرَتْ.

“Асман жарылганда, жылдыздар чачылганда, деңиздер кошулганда, мүрзөлөр ачылганда, Ошондо (ар бир) жан өзүнүн мурда эмнелерди кылгандыгын, эмнелерди (кылбай) калтырганын ачык көрөт.” (Инфитаар, 82/1-5)

“Сурнай тартылганда⁶⁶, алар мүрзөлөрүнөн Эгесине карай шашып чыгышат.” (Ясин, 36/51)

63. Анъаам сүрөсү, 102-103-аяттар.

64. Нахл сүрөсү, 49-аят.

65. Бакара сүрөсү, 213-аят.

66. Кыямат күнүндө кайра тирилгенде.

Куранда адамбаласынын бул жашоодо кылган иштеринен акыретте сурака тартылаары, натыйжасында бейишке же тозоко кире тургандыгы да кабар берилген.

8.3.2. Ибадат

Ыйык Куранда адамбаласынын кайсы ибадаттарды, кантип кылаары да билдирилген. Артынан, ибадаттарын орундаткан мусулмандардын акыреттеги акыбетинин бейиш экендиги да сүйүнчүлөнгөн.

وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ

“Сага өлүм келгенге чейин Эгеңе сыйын!” (Хижр, 15/99)

وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ

“Асрга ант⁶⁷! Албетте, инсан коромжуда.⁶⁸ Бирок, ыйман келтиргендер, жакшы амалдарды жасагандар жана ак менен сабырдуулукка бири-бирин насаат кылгандар (коромжуда эмес).” (Аср, 103/1-3)

Ушул жана ушул сыяктуу аяттар аркылуу Куран Карим адамдарды Аллага ибадат кылууга чакырат. Адамдардын милдети чакырыкка баш ийип Улуу Жаратканга кулдук кылуу гана.

8.3.3. Ахлак

Адеп-ахлак менен байланыштуу Куранда көптөгөн аяттар кездешет. Ахлак тууралуу ыйык китебизде мындай деп айтылат:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا.

“Эй, момундар! Алладан корккула да, туура сөздү айткыла.” (Ахзаб, 33/70)

“Өлчөгөндө толук өлчөө менен бергиле жана туура тараза менен өлчөгүлө! Бул мыкты, ары сонун жыйынтык (болот). Билбегениндин артынан ээрчибегин. Акыйкатта кулак, көз жана жүрөк, мунун баары жооп берүүгө тартылат. Жер жүзүндө мен-менсинип жүрбө. Анткени сен жерди теше албайсың жана тоого тең боло албайсың.” (Исра, 17/35-37)

Куранда адамдардын бири-бири менен мамилелеринде адилеттүүлүктү кармануу, жакшылык менен гана мамиле жасап, туугандарына жардамдашуу буюрулат. Жагымсыз иштерди, кыймыл-аракеттерди аткарууга тыюу салынган.

67. Өтө кыска да нуска, ар бир адамдын жашоосуна өрнөк боло турган сүрө. “Бүт Куранды билбеген адам, ушул сүрөнү өрнөк кылып алса жетиштүү болмок”, – деген Имам Шафиден калган сөз бар. Бул сүрөнү ар бир жыйналыштын соңунда окуу сүннөт.

68. Инсан алсыз болгондуктан шайтан менен напсинин азгырыктарына туруштук бере албай зыйанга гана учурайт.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَائِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ
وَالْبَغْيِ ...

“Чындыгында, Алла – адилеттүүлүктү, жакшылыкты жана тууган-урукка кай-
рымдуу болууну буюруп, уятсыздыктан, каапырлыктан жана чектен ашуудан тый-
ат...” (Нахл, 16/90)

“Эй, момундар! Арак, кумар, (сыйынуу үчүн) кадалган таштар⁶⁹ жана жаанын
огу менен төлгө тартуу – шайтандын ыплас иштери. Андан сактангыла! Мүмкүн
кутулаарсыңар.” (Мааида, 5/90)

Ислам дининде жакшы адеп-ахлактын мааниси өтө чоң. Ислам, адеп-ахлакты бүтүн-
дөй коомчулукка жайууну максат кылат. Ошондуктан, Куранда көптөгөн аяттар адеп-
ахлак тууралуу маселени айтат. Адамдарды жакшылыкка үндөп, жалаң гана жакшы, туура
жолдо жүрүүсүн каалайт. Куран Каримди бизге алып келген пайгамбарыбыз (саллаллаху
aleyhi васаллам) да адеп-ахлакты толуктоо максатында жиберилгенин айткан. Бул туура-
луу Куранда:

وَأَنَّكَ لَـٰعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ

“Албетте сен үлкөн кулк-мүнөз үстүндөсүң.” (Калам, 68/4)

8.3.4. Жаратылгандар жана алардын жаралышы тууралуу темалар

Куран Каримде жаратылган бардык заттар жана алардын жаратылышы тууралуу баян-
даган аяттар да бар. Бул туурасында төмөнкү аятта мындайча баяндалат:

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ* وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ.

“Ал Асмандар менен Жерди накталап жаратты жана да силердин келбетиңерди
жаратты. Кайтып барар жериңер да Ал гана.” (Тагаабуун, 64/3)

Куран Карим кээ бир макулуктардын жаратылышына жана алардын кээ бир өз-
гөчөлүктөрүнө көңүлдөрдү бурат. Анткени адамдардын бул макулуктарды жана алардын
көркөм өзгөчөлүктөрүн көрүп сабак алууларын, аларды жжараткан Улуу Затты таанып
билүүлөрүн каалайт.

“Биз жерди төшөп койдук. Тоолорду казык кылдык. Силерди жуп кылып жа-
раттык. Уйкуңарды эс алуу үчүн жасадык. Түндү жамынчы кылдык. Тиричилик
үчүн күндүздү жараттык. Силердин үстүңөргө жети кабат бекем асманды куруп
койдук. Жаркыраган чырак жасадык. Булуттардан нөшөрлөгөн жаан жаадырдык,
дан, өсүмдүктөрдү чыгаруубуз үчүн, чырмалышкан дарактарды да (өстүрүү үчүн).”
(Набаа, 78/6-16)

69. Сөлөкөттөр.

“Алла силерди бир адамдан таратты. Андан жубайын жаратты. Силер үчүн малдардан сегиз жубун түшүрдү. Ошондой эле, силерди энеңердин ичиндеги үч караңгылыкта бир жаратыштан кийин, дагы бир жаратышта жаратты. Мына ушундай кылган – Эгеңер Алла. Өкүмдарлык – Ага гана таандык. Андан башка Кудай жок. Кайда бурулуп кетесиңер?!” (Зумар, 39/6)

Ыйык китебибиз Куран ичинде камтыган ушул сыяктуу аяттары менен илимпоздордун кээ бир ачылыштарды жасоосуна түрткү болгон, жол көрсөткөн. Курандын негизги максаттарынын бири да адамдардын караңгылыктан чыгып, Алла Таала берген акыл, сезим жана талантын колдонуп өнүгүп, жаратылган макулуктардан эң керектүү кандай пайдалануу керектигин үйрөтүү.

8.3.5. Адамдык мамилелерди ондогон өкүмдөр

Адамдардын ортосундагы ар тармактуу мамилелерди ондоо максатын көздөгөн аяттардын кээ бирлери төмөнкүчө:

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزَنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ...

“Өлчөгөндө толук өлчөө менен бергиле жана туура тараза менен өлчөгүлө! Бул мыкты, ары сонун жыйынтык (болот).” (Исра, 17/35)

Куран Каримде арам жолдон мал-мүлк топтоонун жана тамак-аш табуунун, сүткордук, паракордук менен алек болуунун арам экендигин билдирүү менен бирге өз жанына кыйуунун жана башкасынын жанын алуунун да арам экендигин ачык-айкын айтып өтөт. Мисалы, төмөнкү аяттар ушул темага байланыштуу:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا.

“Эй ыйман келтиргендер! Бир-бириндин мал-мүлкүндү арам жолдор менен жеп койбогула! Бирок, бул өзүнөрдүн ыраазычылыгыңар менен болгон соода болсо, анда жей бергиле. Өзүнөрдү өзүнө өлтүрбөгүлө! Акыйкатта, Алла силерге Мээримдүү.” (Ниса, 4/29)

“Ким акысыз адам өлтүрүп, же жер жүзүнө бузукулук таратса анда ал бардык адамдарды өлтүргөнгө тете. Ал эми кимде-ким адам өмүрүн сактаса, ал бардык адамдардын өмүрүн сактап калганга тете”, – деп жаздык. Чындыгында, аларга Биздин элчилер ачык далилдер менен келишти. Бирок андан кийин деле алардын көпчүлүгү жер жүзүндө чектен чыгуучулардан болушту.” (Мааида, 5/32)

Куран адамдарга өз ара адилеттүү мамиле жасоо керектигин, чынчыл болууну, сый-урматтуу болууну, бири-биринин акысына кирбегенди жана жалаң жакшылыкка чакырууну буюрат, насаат кылат:

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ * وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ.

“Силерден жакшылыкка чакырып, жакшылыкка үндөгөн жана жамандыктан тыйган бир коом болсун! Ошолор – (азаптан) кутулуучулар.” (Аалу Имран, 3/104)

Куран, адамзатынын адилеттүү мамиле кылууга, тынчтык жана коопсуздукту сактап калуу үчүн жихат кылууну буюрат:

... وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ...

“...Алла жолунда мал-мүлкүңөр жана жаныңар менен согушкула!...” (Тавба, 9/41)

Куранда келген өкүмдөргө баш ийип жашаган коомдордо адилеттүүлүк, тынчтык, бейпилдик, бактылуулук жана коопсуздук орнойт. Пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) жана сахабаларынын чогуу, бактылуу доордо жашаганын негизги себеби да Курандын өкүмдөрүнүн толук кандуу аткарылышында болгон. Ошол себептен ал доорду бактылуулуктун доору деген мааниде “асру-саадат” деп бекеринен аташпаса керек.

8.3.6. Пайгамбарлар жана самавий китептер

Улуу Жараткан Алла адамбаласын жараткан соң кээ бир милдеттерди жүктөгөн жана аларды теңирий китептердин ичинде билдирип кеткен. Жиберилген бул китептердеги буйруктарды жана тыюуларды адамдарга үйрөтүп, өкүмдөрдүн жашоодо колдонулуусун ишке ашыруу максатында өздөрүнүн арасынан пайгамбарларды жиберген.

Алла Тааланын адамдарга пайгамбарларды жана китептерди жибиришинин негизги себептеринин башында, Өзү да Куранда айтып өткөндөй, билинүүнү, Өзүн таанытууну каалагандыгы. Ал эми адамзатына акыл, сезим жана көңүл сыяктуу нээматтарды берүүсү, Алла Тааланын улуулугунун, чексиз ырайымдуулугунун белгиси.

Куран, акыркы пайгамбар Азирети Мухаммеддин (*саллаллаху алейхи васаллам*) бүтүн адамзатына сүйүнчү, эскертүүчү жана үлгү катары жиберилгенин, анын адамдарды Алланын жолуна чакырган дааватчы экендигин баса белгилейт.⁷⁰

8.3.7. Окуялар (Курандагы кыссалар/болуп өткөн окуялар)

Куранда пайгамбарлар тууралуу жана алардын башынан өткөн окуялар тууралуу да маалыматтар берилген. Өзгөчө, тарыхта жашап өткөн, Алла тааланын буйруктарына баш ийбегендиктен ар кандай апаат-кырсыктардын айынан кыйрап, жок болуп кеткен коомдор тууралуу да айтылган. Мындай окуялардын Куранда айтылышынын себеби, кийинки келген адамдардын мурдагылардын каталарынан сабак алып, кайталабоо үчүн Алланын айткан жолунан чыкпашын тилегендиктен жана алар кылган иштерден узак болуусу үчүн. Төмөнкү аят бул максатты түшүндүрүп турат:

70. Ахзаб сүрөсү, 21,45-46-аяттар.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ* فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكْذِبِينَ.

“Силерден мурда ар түрдүү окуйалар өткөн. Жер жүзүн кезгиле. Жалганга чыгаруучулардын акыбети эмне болгонун көргүлө!” (Аалу Имран, 3/137)

8.3.8. Дуба жана дуба аяттары

Бйык Куран китебибизде дуба жанан кылынган дубанын Алла Таала тарабынан кабыл кылынаары жөнүндө да баяндалган:

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ

“Эгелер: “Мени чакыргыла. Мен силерге жооп берем. Акыйкатта, Мага сыйынуудан текеберленгендер, кор болуп тозокко киришет”, – дейт.” (Мумин, 40/60)

Адамдын күнөөлөрүн кечирүүчү бир гана Алла. Акыретте азаптан куткара турган да Алла Таала. Ушул себептен Куран Карим бизге кылган күнөөлөрүбүздөн улам акыреттеги азаптан, оор сурактан аз болсо да кутулуу үчүн Алла Таалага дуба кылуу керектигин, Андан гана жардам суроо керек экендигин баса белгилейт жана үлгү катары аяттарында мындай дейт:

... رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا* رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِكْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ
عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا* رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ* وَاعْفُ عَنَّا* وَاعْفِرْ لَنَا*
وَارْحَمْنَا* أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ.

“Элчи менен момундар Эгеси тарабынан түшүрүлгөнгө ыйман келтиришти. Барысы Аллага, Анын периштелерине, Анын Китептерине, Анын элчилерине ишеништи. Алар: “Анын элчилеринин эч кимисин биз бөлбөйбүз”, “угуп, моюн сундук”, – дешти. Оо Эгем, Сенин кечиримиңди тилейбиз жана Сага гана кайтып барабыз.” (Бакара, 2/285)

Куран Каримде көптөгөн дуба аяттары кездешет. Адамбаласы Алла таалага дуба кылып, Андан жардам сурап, жаларуусу керек. Кечирешиң тилеп, Ага ишеним көрсөтүүсү керек. Албетте, кылган дубасынын кабыл болуусу үчүн Алланын буйруктарын аткарып, тыюуларынан алыс туруусу керек. Ошондой эле, түздөн-түз Эгесинен дуба аркылуу каалаган тилей алган кандай чоң нээмат экенин да сезип билүүсү керек. Дуба кыла алганы үчүн шүгүр кылуу керек. Дуба – адамдын жашоосунун маңызы. Алла Таала мындай дейт:

لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ قُلُ مَا يَعْبُؤَا بِكُمْ رَبِّي

“Эгер силер кайрылбасаңар, Эгем силер тууралуу эмнеге кам көрсүн? Силер жалганга чыгардыңар жана силер үчүн жакында жаза бар” – дегин” (Фуркан, 25/77)

8.3.9. Курандын өзгөчөлүктөрү

Азирети пайгамбарга (*саллаллаху алейхи васаллам*) Жабраил периште аркылуу Араб тилинде жиберилген жана биздин убакка чейин мутаватир жол менен жетип келген Курандын негизги өзгөчөлүктөрү төмөнкүлөр:

- Куран Карим башка теңирий китептер сыяктуу бир учурда баары эмес, аз-аздан ар бир окуяга же суроолорго жооп иретинде, ар башка учурларда түшүрүлгөн.
- Куран акыркы теңирий китеп жана андан кийин башка теңирий өзгөчөлүктө китеп түшүрүлбөйт. Куран менен келген өкүмдөр, акыйкат кабарлар кыяматка чейин акыйкат жана чындык бойдон кала берет.
- Куран Азирети Мухаммеддин (*саллаллаху алейхи васаллам*) эң чоң мужизасы.
- Курандын өкүмдөрү кыяматка чейин келе турган бүтүндөй адамдардын муктаждыгына жана талабына жооп бере ала тургандай даражада түшүрүлгөн. Позитивдүү билим менен адам акылынын Курандагы чындыктарга чаташкан маселе таап чыгуусу мүмкүн эмес жана кыяматка чейин да ишке ашпайт. Анткени билим, Куран айткан акыйкатты артынан изилдеп кууп келет.
- Дагы бир өзгөчөлүгү жеңил жатталуусу. Азыркы күнгө дейре миллиондогон Куран хафиздери (толук жаттагандар) аны толугу менен жаттап келет жана кыяматка чейин биринин ордун экинчиси толтуруп турат. Мындай өзгөчөлүк башка эч бир китепте болгон эмес.
- Ошол эле учурда адамбаласы үчүн жеке болсун, жалпы болсун денесиндеги жана руханий дүйнөсүндөгү бүтүндөй ооруу, сырκοо жана башка көйгөйлөрүнө шыпаа.

8.3.10. Куран – эң чоң мужиза (Теңдешсиз)

Куран китеби бардык тармакта баарын таң калтырган, теңдешсиз, өтө чоң мужиза. Башка пайгамбарлардын мужизалары өз доорунда болуп өттү. Бирок, Куран, кыяматка чейин эң чоң жана теңдешсиз мужиза экендигин көрсөтүп турат.

Куран Карим сөз жагынан да мааниси жагынан да теңдешсиз мужиза. Анын сөз жагынан теңдешсиз болушу, Арап адабиятынын эң жеткен чокусунда, гүлдөп өнүгүп турган кезде түшүрүлгөндүгү, өзү сыяктуу башка бир үлгүсүн жазуу мүмкүн эместигинде. Араптарды алсыз калтырган. Бул тууралуу аяттарда төмөнкүдөй айтылат:

قُلْ لِّئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ
وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا.

“Эгерде бардык адамдар жана жиндер чогулуп алышып Куранга окшогон нерсени жаратууга аракет кылса да, ал турсун бири-бирине жардам кылышканда да эч качан ага окшогон нерсени жарата албас эле”, – дегин” (Исра, 17/88)

“Эгер силер Биздин пендебизге түшүрүлгөнгө шектенсеңер анда ошого окшош сүрөө келтирип бергилечи?! Эгер сөзүңөр чындык болсо Алладан башка өз күбөлөрүңөрдү чакыргыла. Эгер силер муну жасай албасаңар, чынында, силер муну эч качан аткара албайсыңар. Отуну адамдар менен таштар болгон оттон (тозоктон) сактангыла! Ал каапырлар үчүн даярдалган.”⁷¹

Азирети Мухаммед Мустафа (*саллаллаху алейхи васаллам*) окуганды да жазганды да билбеген (уммий) бир пенде эле. Ага вахий жолу менен жиберилген Куран болсо, физикалык жана метафизикалык ааламдарга тийиштүү болгон маселелердин баарын камтыйт. Азыркы билим жана технология жаңыдан ачылыш жасап жаткан нерселер Куранда кылымдардан бери айтылып келет жана эч бир илимий ачылыш анын айткандарына терс келген жок. Тескерисинче, илимий ар бир ачылыш Курандын акыйкат китеп экендигин тастыктап келет. Куран кылымдарга жарык туткан теңирий акыйкаттардын жана мужизалардын китеби, ал эми илим-билим, технология жана адамдардын тажрыйбалары анын артынан ээрчип келет.

Курандын мужиза экендигин талкуу кылган, тастыктаган, аныктаган “Иъжаазул-Куран” деген аталышта илим пайда болгон. Айрыкча “балаага/арап адабияты” илиминде да Курандын адабий жактан мужиза экендиги тастыкталат.

Курандын эң чоң мужиза экендигин көрсөткөн себептер:

- Арап адабиятынын туу чокусу, андагы сөздөрдүн, алардын маанилеринин көркөмдүгү, уйкаштыгы жана чеберилик менен колдонулушу, таасири.
- Адамдын акылы жетпеген акыйкаттардан кабар бериши жана келечек тууралуу айткандарынын ишке ашышы.
- Көпчүлүк окуп, изилдеп да үйрөнө албай турган тарыхый маалыматтарды бериши.
- 23 жылда акырындык менен түшүрүлүп бүтсө да, башка теңирий китептер сыяктуу бурмаланып кетпеши жана бири-бирине чаташкан, дал келбеген аяттардын жоктугу.
- Маани маңызынын бекемдиги, ичиндеги маалыматтардын акылга жаткан маалыматтардан болушу.
- Окуганды да жазганды да билбеген, тарых маалыматы жок бир пайгамбар аркылуу жиберилүүсү.
- Миндеген адамдар тарабынан көркөм адабияттагы жатталуусу жеңил болгон ыр түрмөктөрү сыяктуу бат жана жеңил жатталышы.
- 14 кылымдан бери бурмаланбастан жетип келиши жана мындан кийин да кыяматка чейин бурмаланбай улануусу.

8.3.11. Курандагы мужизалардан мисалдар

А) Бармак изи

Бармак издерин изилдеп, анализдеген дактилоскопия илими, эч бир адамдын бармак издеринин бири-бирине окшобостугун жана ал из өмүр бою өзгөрбөстөн бирдей кала

71. Бакара сүрөсү, 24-25-аяттар; Худ сүрөсү, 13; Тур сүрөсү, 33-34

тургандыгын далилдеген. Ошондуктан криминология илиминде да, милиция кызматкерлеринин кылмыш иштерди изилдөөсүндө да бармак издери аркылуу аныкташат. Дактилоскопия 19-кылымдын этек чендеринде пайда болуп колдонула баштаган. Бирок, Куран Карим бул тууралуу:

“Инсан Биз анын сөөктөрүн чогулта албайт деп ойлойбу?! Ооба (чындыгында), Биз анын манжаларынын учунан бери өз калыбына келтирүүгө Кудуреттүүбүз.” (Кыйаама, 75/3-4), - деп айтуу менен манжалардын учундагы теңирий сырды канча кылым мурда эле эскерткен.

Эч бир адамдын жүзү башка бир адамдын жүзүнө окшобогон сыңары эле, бармактарынын учундагы издер да окшобойт. 1-2 сантиметрлик жерде миллиондогон бири биринен айырмаланып турган сызыктардын болушунун өзү эле кудуреттүү жана чексиз илим ээси жараткан Алла Тааланы эстетип турат.

Б) Жер планетасынын формасы жана айлануусу

Жер планетасынын шар формасында экендигине ишарат кылган көптөгөн аяттардын биринде төмөнкүчө айтылат:

“(Алла) асмандарды, жерди чындык менен жаратты. Түндү күндүзгө айландырды, күндүздү түнгө айландырды...” (Зумар, 39/5)

Бул аятта айтылган “таквир” (تَكْوِيْر) сөзү, тоголок нерсени айлантып бир нерсе менен ороо дегенди түшүндүрөт, тагыраак айтканда башка оролгон селде сыяктуу.

“Таквир” сөзүнүн түн жана күн үчүн колдонулушун кандай түшүнсөк болот? Жер өз огунда айланган учурда күндү караган тарабы жарык, тагыраагы күндүз болот. Бирок, жер планетасы дайыма айланып тургандыктан бир тарабы гана жарык бойдон калбайт. Ал айланган сайын жарык тийген тарабы караңгылыкты карай, караңыда жаткан тарабы жарыкты карай жылып турат. Күндүз түнгө, түн болсо күндүзгө айланып турат. Бул, айлануу жер планетасынын шар формасында экендигине ишарат кылат. Аятта айтылган “таквир” сөзү мына ушул нерсени, жердин шар формасында жана өз огунда айланган планета экендигин айтып турат.

Аалымдарыбыз, **“Ошондо сен кыймылсыз деп эсептеп келген тоолор баардыгын мыкты кылып орундаган Алланын аракети менен булут өндүү жылып келе жаткандыгын көрөсүң. Ал силердин кылып жатканыңар тууралуу толук кабардар.”** (Намл, 27/88) – деген аятты да жердин айлануусуна ишарат кылган аяттардын бири катары кабыл алышат. Жер бетинен 3,5-4 км бийиктикте жайгашкан булуттардын жылуу багыты дайыма бирдей калыпта, эч бир аба-ырайынын таасирине баш ийбестен батыштан чыгышты карай жылат. Ошол эле учурда жер да ошол багытта айланып турат. Биз саатына 1666 км тездик менен айланып турган планетанын үстүндө эч кандай кыймылсыз, тынч жана жердин айланып жатканын байкабастан жашап келебиз.

В) Эң төмөн (чуңкур) аймак

Акыркы изилдөөлөрдүн натыйжасында Өлүк деңиздин⁷² деңиз деңгээлинен эң төмөн жерде экендиги Куран аяттарында төмөнкүчө баяндалган:

72. Палестина, Израиль жана Иорданиянын ортосунда жайгашкан туруктуу туздуу көл. Өлүк деңиз Лут көлү деп да аталат.

“Алиф, лам, мим⁷³. Рум жеңилди⁷⁴. Эң жакын жерде (эң төмөн жерде) алар жеңилгенден кийин кайра жеңишет.” (Рум, 30/1-3)

Лут көлү деп да аталган Өлүк деңиз жайгашкан жер, убагында Лут пайгамбардын коому Содом-Гоморенин ахлаксыздыктарынан улам жердин түбүнө кирген жер. Өлүк деңиз деңиз деңгээлинен 400 метр төмөндө жайгашкан. Эң терең жери 300 метрдин тегерегинде. Демек деңиздин эң терең жери деңиз деңгээлинен 700 метрдей төмөн турат.

Он төрт кылым мурда, жер бети, андагы суулар, тоолор жана кургактыктар али тактала элек кезде Куран Карим бул жердин эң төмөн жер экендиги тууралуу маалымат берип жатат. Бул да болсо, Курандын мужизасы.

Белгилүү геолог проф.док. Бальмар семинар өтүп жатып Абдулмажид аль-Зинданиден темага байланыштуу аятты укканында алгач каршы чыгып, өзү изилдеп көргөн соң мындай деген:

“Таң калыштуу! Бул китеп, тарыхты, учурду жана келечекти да айтып жатат! Булардын баарын адамбаласы биле албайт!”

Көп убакыттан кийин Бальмар Египетте “Геология тармагында Курандын Иъжазы (мужизасы)” деген темада доклад жасады. Акырында айткан сөзү төмөнкүчө болду:

“Мен Мухаммед пайгамбар (*саллаллаху алейхи васаллам*) жашаган доордун өзгөчөлүктөрүн билбейм. Ошентсе да, анын жөнөкөй өмүр сүргөнү тууралуу маалыматым бар. Курандагы акыл жеткис маалыматтарга бир карап, ошол доордун маданиятына бир карап, Курандын адамдар тарабынан жазылгандыгын айтуу туура эмес, жаңылыш экенин түшүндүм. Бул китеп теңирий казына!...”

Г) Бийиктеген сайын басымдуулуктун түшүшү

Акыркы изилдөөлөрдө абанын нормалдуу басымдуулугу 1013 миллибар. Деңиз деңгээлин эске алып эсептегенде жогору карай көтөрүлгөн сайын абанын басымдуулугу ар 10,5 метрде 1 миллибар азайып турат. Ал эми жылуулук орто эсеп менен ар 100 метрде 0,5 даража түшүп турат. Ошол эле учурда канча бийиктеген сайын атмосферадагы абанын түтүкчөлөрү да азайат. Ошондуктан бийиктикте дем жетишсиздиги, сүйлөө жана көрүүдө кыйынчылык туулат. Эстен тануу да кездешет. Жада калса 20 000 метрден кийин атайын кычкылтек колдонмойун, өз алдынча дем алуу мүмкүн эмес, өлүм коркунучу бар. Ошол себептен да өтө бийиктикте учуу үчүн атайын кислород маскасын колдонуу сунушталат. Бул илимий ачылыштар Куранда төмөнкүчө баяндалган:

“Алла кимди туура жолго салгысы келсе, анын көкүрөгүн исламга ачып коет. Ал эми кимди адаштыргысы келсе, анын көкүрөгүн көккө көтөрүлүп бараткан адамдыкындай кылып кысылтып салат. Алла ишенгиси келбегендерди дал ушинтип жазалайт.” (Анъаам, 6/125)

73. Мааниси бир Аллага маалым.

74. Чыгыш Римдиктер Китеп ээлери эле. Аларды Перси империясы басып алган учур болгон. А перстер китеп ээлери эмес болчу, будпарастар болушкан. Ошондо Меккелик каапырлар кубанычка бөлөнүп, мусулмандарга кайрылып: «Перстер Византийалыктарды басып алгандай, биз да силерди жеңип алабыз», – дешкен (Тафсир Ал-Жалалайн)

Д) Эки деңизди бөлүп турган парда

Рахман сүрөсүнүн 19-20-аяттарында: “**Эки деңизди кошуп агызды. Экөөсүнүн ортосунда тосмо⁷⁵ бар. Бири-бирине кошулбайт**”, - деп буйрулган.

Бул аяттарда айтылган акыйкаттар 20-кылымда гана адамбаласы тарабынан ачылып жатат. Изилдөөлөдүн натыйжасында, Атлантика океаны менен Жер ортолук деңиздин суулары Гибралтар кысыгында, экөөнүн ортосунда бир парда тартылып тургансып бири-бирине аралашпай агып жатканы белгилүү болгон. Эки суунун эки башка өзгөчөлүктөрү да сакталып турат. Туздуулугу, түсү жана башкалары.

Кабыл кылбай жаткандар ойлонбойбу?! Маданияттан алыс, караңгылыкта жашап жаткан коомдун жана ал коомдун арасынан чыккан тамга тааныбаган адамдын бул акыйкатты кайдан билип айтсын?

Америкалык деңиздерде илимий ачылыштарын жасап келген профессор Хей да төмөнкү сөздөрдү айткан:

“Эбегейсиз, учу-кыйыры көрүнбөгөн сууларда теңирий күчтүн пардасы бар. Бул парда эки чоң суунун бири-бири менен аралашуусун тосуп турат. Тагыраак айтканда, бир жактан келген суунун бүтүндөй өзгөчөлүктөрүн экинчи тарапка өткөрөөрдө ошол тараптын сууусунун өзгөчөлүктөрүнө айлантип, андан соң өткөрүп жатат. Бул парда сүзгүч сыяктуу. Каалаганын өткөрүп каалаган кайтарат. Жада калса, туздуулугу, жылуулугу, ичинде жашаган жаныбарлары да эки тараптын айырмасын билдирип турат.”

Профессорго бул тууралуу Куранда айтылган аяттар окулганда ал да башка илимпоздор сыяктуу таң калганын жашырган жок. Ушул сөздөрүнөн байкаса болот:

“Чындыгында таң калдым! Куранда бул маалыматтардын бар экени мени таң калтырды. Бул сөздөр кайсыдыр бир адамдын сөзү болушу такыр мүмкүн эмес. Бул чындыктарды бир гана Жаратуучу Аллах гана билдирген болушу мүмкүн!...”

8.3.12. Куранды окуу жана угуу

Куран Каримди колуна алып окуй турган адам, албетте даараттуу болуусу керек. Анткени дааратсыз Куранга кол тийгизбөө керек. Алла Таала бул тууралуу мындай дейт:

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Албетте, бул – Ыйык Куран. (Ал) – Китепте сакталган. Аны тазалар гана кармат.” (Ваакиа, 56/77-79)

Куран окууга баштаарда “аъузу, бисмиллах” – деп башталат:

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

“Куран окуган кезинде, куулган шайтандан Алла менен сактан.” (Нахл, 16/98)

75. Б.а. туздуу жана тузсуз деңизди аралаштырып жибербей турган парда бар. Ал тосмонун кандай турганына Алладан башка эч кимдин акылы жетпейт!

“Аъузу бисмиллах” жана мааниси төмөнкүчө:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِاسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Куулган шайтандандын жамандыктарынан Аллага сактанам”,

“Алланын аты менен баштаймын.”

Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) мындай деген:

خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

“Силердин эң кайрымдууңар – Куранды үйрөнгөн жана үйрөткөндөр.”⁷⁶

Куран окуп жатканда адептүүлүк менен, Алланын алдында тургандай аң-сезимге ээ болуу керек. Анткени биз Улуу Жараткандын сөздөрүн окуп жатабыз. Куранды хушуу менен (Алланын алдында тургандай) окуу керек. Окулган Курандын маани-маңызын түшүнүүгө аракет кылып, алардын үстүндө тафаккур (ойлонуу) кылуу керек. Ошол эле учурда Куранды угууда да адеп-ахлак, урмат-сый менен угуу талап кылынат. Куран таза, тыкан жерде сактоо керек. Өтө эскирген же жырттылып кеткен, окууга мүмкүн болбой калган Куран китептерин топурака көмүп жок кылуу керек.

Курандын күчү, кудурети, ыйыктыгы ушунчалык жогору, аны жөн гана угуп же окуп койуу жетишсиз. Анын түбөлүк, эки дүйнө бактылуулугуна жетелеген өкүмдөрүн толугу менен орундатуу керек. Анткени Куран, жашообуздагы мүшкүлдөрдү чечүүнү үйрөткөн, караңгылыктан жарыктыкка чыгарган, акыл жана жүрөктүн купулуна толгон далилдерди алып келген теңирий китеп болуп саналат.

Куран Каримди канчалык таза кармап, бийикте сактап, ага сый-урмат көрсөтүүдө тыкандык менен мамиле жасаган болсок, ошол Куранды жүрөгүндө ташып жүргөн карыларга сый-урматта кылдат мамиле кылуу талап кылынат.

Ухуд согушунда пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) шейит болгон сахабаларды көмдүрүп жатып, алгач кимиси Куранды көп жаттаган болсо, ошону биринчи жерге берүүнү буюрган.⁷⁷

Азирети Умар (р.а.) да бизге Куран тууралуу ушуларды үйрөткөн:

“Күчүнөр жетсе Курандын силер үчүн душман эмес, шапаатчы болуусуна себепчи болгула. Себеби, эгерде Куран шапаатчы болсо бейишке, кимден нааразы болсо, ал тозоко кирет. Билип жүргүлө! Куран туура жолго багыттаган илимдердин эң асылы. Куран Ырайымдуу Алладан келген теңирий китеп. Аны окуган сокурдун көзү ачылган, дүлөйдүн кулагы уккан жана жүрөктөрдүн ачкычы Куран.” (Али аль-Муттаки, II? 285|4019)

76. Бухари, Фазаилул-Куран 21; Абу Давуд, Солат 349.

77. Насаи, Жанаиз, 86, 87, 90, 91

БӨЛҮМДҮ ЖЫЙЫНТЫКТОО

ТЕКШЕРҮҮҮҮЧҮН СУРООЛОР:

1. Китептерге ыйман келтирүүгө байланышкан бир аяттын котормосун жазгыла.
.....
2. Пайгамбарларга жиберилген китептерге эмне себептен “теңирий китеп” деп аталат?
.....
3. Эски келишим жана жаңы келишимдин кандай айырмачылыктары бар?
.....
4. Забур тууралуу түшүндүрмө бергиле.
.....
5. Азирети Мусага түшүрүлгөн “он буйрук” жана Тоорат китеби тууралуу маалымат бергиле.
.....
6. Алла Таала Куранды эмне себептен жиберди?
.....
7. Мусулмандар азыркы учурда Тоорат жана Инжилге ыйман келтирүүсү керекпи?
.....
8. Инжилдин азыркы күнгө чейин алгачкы нускасында жетип келбегенин кайсы өзгөчөлүктөрүнөн билебиз?
.....
9. Куран Карим эмне себептен 23 жылда түшүрүлдү?
.....
10. Куран Карим эмне себептен Азирети Мухаммеддин (саллаллаху алейхи васаллам) доорунда китеп абалына келтирилген жок?
.....
11. Куран Карим качан жана кантип китеп абалына келген?
.....
12. Куран Карим китебин окуу жана угуу тууралуу айтып бергиле.
.....
13. Куранда орун алган мужизалардан мисал келтиргиле.
.....
14. Куран Каримдин негизги өзгөчөлүктөрүн жазгыла.
.....

ТӨМӨНКҮ СУРООЛОРДУН ТУУРА ЖООПТОРУН ТАПКЫЛА

1. “Ахлу китаб” курамына кимдер кирет?
А) Иудейлер жана мусулмандар
Б) Бир гана мусулмандар
В) Христиандар жана иудейлер
Г) Бир гана христиандар
2. Самавий китептердин темасы Алла Тааланын кайсы сыпаты менен байланыштуу?
А) Таквин Б) Калам
В) Кудурет Г) Ираада
3. Төмөнкү варианттардын кайсы бири теңирий китептердин жиберилиш себептеринен бири эмес?
А) Адамдарга жалгыз жаратуучуну таанытуу
Б) Адамдардын ортосундагы келишпестиктерди жоюу
В) Адамзатына Алланы таанытып, Ага кулдук кылууну үйрөтөт.
Г) Адамдардын жашоосунун дайыма көзөмөлгө алуу
4. Төмөнкү пайгамбарлардын кайсынысына “сухууф” берилген?
А) Аз. Юсуф Б) Аз. Шит
В) Аз. Муса Г) Аз. Идрис
5. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы “хавари” сөзүнүн маанисине дал келет?
А) Аз. Мусага жана Тооратка ишенген алгачкы он киши
Б) Аз. Исага жана Инжилге ишенген алгачкы он эки киши
В) Аз. Давудка жана Забурга ишенген алгачкы он эки киши
Г) Аз. Мухаммедке (саллаллаху алейхи васаллам) жана Куранга ишенген алгачкы он эки киши
6. Курандын көбөйтүлүшү кайсы халифанын доорунда башталган?
А) Аз. Умар Б) Аз. Абу Бакр
В) Аз. Осмон Г) Аз. Али
7. Төмөнкүлөрдүн кайсы бири Курандын негизги темаларынан эмес?
А) Кыссалар (тарыхый сабак берүүчү окуялар)
Б) Пайгамбарлар жана самавий китептер
В) Ибадат
Г) Жиндер

БӨЛҮМ IV

ПАЙГАМБАРЛАРГА ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ:

- ПАЙГАМБАРЛАРГА ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ
- ПАЙГАМБАРГА БОЛГОН МУКТАЖДЫК
- ПАЙГАМБАРЛЫК ЖАНА ВАХИЙ
- ПАЙГАМБАРЛАРДЫН СЫПАТТАРЫ
- АКЫРКЫ ПАЙГАМБАР АЗИРЕТИ МУХАММЕД
(САЛЛАЛЛАХУ АЛЕЙХИ ВАСАЛЛАМ) ЖАНА СЫПАТТАРЫ
- ПАЙГАМБАРЛАР ДА ИНСАН ЖАНА АЛАРДЫН
АЛЛАНЫН АЛДЫНДАГЫ ЖООПКЕРЧИЛИКТЕРИ
- ПАЙГАМБАРЛАРДЫН ДАРАЖАЛАРЫ
- МУЖИЗА ЖАНА БАШКА КЕРЕМЕТТҮҮ ОКУЯЛАР
- ПАЙГАМБАРЛАРДЫН МУЖИЗАЛАРЫ
- ПАЙГАМБАРЛАР АЛЫП КЕЛГЕН ДИНДЕРДЕГИ
БИРДИКТҮҮ НЕГИЗДЕР
- КУРАНДА АТЫ ӨТКӨН ПАЙГАМБАРЛАР
- АЗИРЕТИ МУХАММЕДДИН (САЛЛАЛЛАХУ АЛЕЙХИ
ВАСАЛЛАМ) АКЫРКЫ ПАЙГАМБАР БОЛУШУ ЖАНА
ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ
- АЗИРЕТИ МУХАММЕДДИН (САЛЛАЛЛАХУ АЛЕЙХИ
ВАСАЛЛАМ) ПАЙГАМБАРЛЫГЫНЫН ДАЛИЛИ
- АЗИРЕТИ МУХАММЕДДИН (САЛЛАЛЛАХУ АЛЕЙХИ
ВАСАЛЛАМ) МУЖИЗАЛАРЫ

1. ПАЙГАМБАРЛАРГА ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

Пайгамбарларга ыйман келтирүү ыймандын алты шартынын бири. Пайгамбарларга ыйман келтирүү, адамзатына туура жолду көрсөтүү үчүн Алла Таала тарабынан атайын тандалган кээ бир кулдарынын элчи катары жиберилгенине, алардын Алладан вахий аркылуу алып келгендерине, шариятына, маалыматтарына акыйкат экенине жана жалаң гана чындык экендигине ишенүү дегенди билдирет. Улуу Жараткан Алла Таала эч бир пайгамбарды өзгөчөлөнтпөстөн баарына бирдей ыйман келтирүүнү кулдарына буйурган, парз кылган. Бул тууралуу Куранда:

أَمِنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ بِاللَّهِ وَمَلَأَتْهُ وَكُتِبَ وَرُسُلِهِ لَا
تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

“Элчи менен момундар Эгеси тарабынан түшүрүлгөнгө ыйман келтиришти. Баарысы Аллага, Анын периштелерине, Анын Китептерине, Анын элчилерине ишеништи.” (Бакара, 2/285), - деп айтылат.

Башка бир аятта:

“Айткыла: “Биз Аллага, бизге жөнөтүлгөнгө, Ибрахимге, Исмаилге, Исхакка, Йакупка, неберелерине жана да Муса менен Исага жөнөтүлгөнгө, бардык пайгамбарларга, Эгесинен жөнөтүлгөн нерселерге ишенебиз. Биз алардын арасынан эч бирөөсүн да ажыратпайбыз жана Ага моюн сунуучуларданбыз.” (Бакара, 2/136), - деп айтылат.

Ошондуктан кээ бир пайгамбарларга ыйман келтирип, кээлерине ыйман келтирбей койуу каапырдыкка алып барат. Төмөнкү аятта бул маселе кенен баяндалган:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ* وَيَقُولُونَ
نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ* وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا* أُولَٰئِكَ هُمُ
الْكَافِرُونَ حَقًّا.

“Акыйкатта, Аллага жана Анын элчилерине ишенбегендер жана Алла менен Анын пайгамбарынын ортосун ажыратууну каалагандар: «Биз кээ бирине ишенебиз да, кээ бирине такыр ишенбейбиз», – деп ортодо бир жолду карманууну каалашат. Алар анык каапырлар. Биз каапырлар үчүн кордоочу азапты дайардадык!” (Ниса, 4/150-151)

Куранда да айтылгандай эле Алла Таала кылымдардан бери пайгамбарларды жиберип, адамдарды туура жолду тандоого үгүттөйт. Ошондой эле, эч бир пайгамбар жиберилбеген коомдун жоктугу Куранда төмөнкүчө айтылган:

وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ

“Акыйкатта, сени чындык менен кубантуучу, эскертүүчү кылып жибердик. Ырасында, эскертүүчү болбогон бир да коом жок.” (Фаатир, 35/24)

“Аллага ант болсун! Чындыгында сенден мурун да коомдорго элчилерди (пайгамбарларды) жиберген болчубуз.” (Нахл, 16/63)

Диний терминологияда “пайгамбар” сөзү Алла Таала тарабынан тандалган жана ага вахий жиберилген киши. Алла Тааланын буйруктарын жана тыюларын адамдарга жеткирүү менен милдеттүү элчи. Арап тилинде пайгамбар сөзүнүн ордуна кабарчы деген мааниде “наби” жана мааниси жиберилген элчи дегенди билдирген “расул” жана “мурсал” деген сөздөр колдонулат. Терминологияда расул жана мурсал сөздөрү жаңы теңирий китеп жана жаңы шарият алып келген пайгамбар дегенли билдирүү үчүн колдонулат. Ал эми Наби, Алла Тааланын буйруктарын жана тыюларын адамдарга кабар берген, бирок, өзү менен бирге жаңы теңирий китеп же жаңы шарият алып келбеген, бир гана өүнөн мурда келген китеп жана шариятты өзүнүн үмөтүнө үйрөтүү менен милдеттенген пайгамбар болуп саналат. “Рисалат” жана “Нубувват” сөздөрү арап тилинде атооч катары колдонулуп пайгамбарлык дегенди билдирет.

Пайгамбарлык, Алланын кулдарынын арасынан каалаган, тандаганына берген белеги. Аны аракет кылып, умтулуу менен же баш ийип ибадат кылуу менен жете турган кесип эмес. Алла Таала кимдин пайгамбарлык милдетти көтөрө алаарын билет жана ошого жарашат кулдарынын арасынан тандап, элчи кылат.

ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ

“Ал Алланын ырайым-мээримдүүлүгү. Ал аны каалаганына (пендесине) берет...” (Жума, 62/4). Бул тандоодо эч кандай мал-мүлк, асыл тукум, наам жана атак-даңктын таасири рол ойнобойт.

Ислам дини пайгамбарларды христиандар сыяктуу көкөлөтүп кудай даражасына чыгарбагандай эле, яхудийлер сыяктуу катардагы адамдардай күнөө кылган пайгамбар даражасына да түшүрүп жалаа жапкан эмес. Исламда пайгамбарлардын баары тең бирдей, Алланын элчилери жана кулдары. Мусулмандар да пайгамбарлардын тандалган кулдар экендигине, алардын вахий алуу өзгөчөлүктөрүнөн улам катардагы адамдардан өзгөчө экендиктерине ынанабыз. Ошол эле учурда, алардын эч биринин Алла Тааланын уруксаты болмойун кайыпты билүү, Анын уруксаты болмойун пайда же зыян берүү күчүнүн жоктугуна жана Алла Таала тарабынан күнөөлөрдөн коргоого алынышкан деп ишенебиз.

2. ПАЙГАМБАРЛАРГА БОЛГОН МУКТАЖДЫК

Адамдардын чыныгы, акыйкатты айткан жол башчыга дайыма муктаждыгы болуп келген. Адамзатынын пайгамбарларга муктаж болуусунун негизги себептери төмөнкүлөр:

1. Адамбаласы акылы менен Алла Тааланын бар жана бир экендигин биле алса да, Анын затий жана субутий сыяктуу сыпаттарын толук билүүсү, түшүнүүсү мүмкүн эмес. Кантип ибадат кылуу керектигин жана акыретке тиешелүү маселелердин аныгын, биле алмак эмес. Кыска жана ишеничтүү жолду тандап, эки дүйнөдө бактылуулукка жетүү, акылда да адепте да жогорку даражага жетүү үчүн бир гана пайгамбарлар алып келген вахийге баш ийүү, айткандарын аткаруу менен ишке ашат. Улуу жараткан адамбаласынын ушул муктаждыгын толуктоо үчүн пайгамбарларды жиберген.

2. Эгерде пайгамбарлар келбегенде, адамдар эмненин пайдалуу жана эмненин зыяндуу экендигин аныктоо үчүн талаш-тартыштарга барышмак, натыйжада ар кандай жыйынтык келип чыгышы мүмкүн. Балким, эч качан туура жыйынтыкка келе алышмак эмес. Бир чындыктын үстүндө бирдей пикирге келиши кыйын болмок. Илгертеден бери философтордун бири-бири менен пикирлерде келише албай келе жатканы, бири экинчисинин теориясын жокко чыгарып келе жаткандай... Балким, эмненин пайдалуу эмненин зыяндуу экенин аныктоо үчүн тажрыйба кылып көрүшмөк. Мунун натыйжасында ар кандай коркунучтарга дуушар болуусу толук мүмкүн. Өлүм менен натыйжаланышы да күтүлгөн натыйжалардан бири болмок. Ушул сыяктуу себептерден улам Алла Таала ырайымдуулугун көрсөтүп, пайгамбарларга элчи жиберип турган. Улуу Жараткан пайгамбарыбызга (*саллаллаху алейхи васаллам*) мындай деген:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ

“Биз сени бүткүл ааламдарга мээрим катары жөнөттүк.” (Анбия, 21/107)

3. Пайгамбарлар адамдарга бейиштин жолун көрсөтүшөт. Ошондой эле, бул дүйнөдө кылган иштеринен улам акыретте сурак бар экенин эскертип, бейиш менен сүйүнчүлөп, тозок менен эскертип турушат. Куранда айтылгандай: “**Элчилерди жөнөткөндөн кийин адамдар үчүн Аллага доо койбостуктары үчүн жакшы кабарларды сүйүнчүлөөчү жана эскертүүчү элчилерди (жөнөттүк).**” (Ниса, 4/165)

4. Пайгамбарлар, тарыхта ар кандай кесиптин ээлери болуп келишкен. Кол өнөрчүлүк, соода-сатык, устачылык, дыйканчылык жана башка кесиптерди аркалоо менен адамзат тарыхында маданияттын өнүгүүсүнө да өз салымдарын кошуп келишкен.

5. Пайгамбарлар бир эле учурда жүрөктөргө шыпаа берген доктор жана адамдарды тарбиялаган тарбиячы болуп келишкен. Күнөөгө баткан, күнөөдөн арыла албай адатка айлантып алган, үмүтсүздүк, каршы чыгуу, караңгылык сыяктуу жаман сапаттардан алыстатуу пайгамбарлардын милдети болуп келген. Бир гана пайгамбарлар бул жаман сапаттардан арылтып, жакшы кулк-мүнөз ээсине айланта билген. Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) айткан: “Мен жакшы кулк-мүнөздү толуктоо үчүн жиберилдим.”

6. Пайгамбарлар адамбаласына чогуу, биримдикте жашоону үйрөтүшкөн. Коомдогу ар кандай душмандыкты, чагымчылдыкты жана ар кандай жамандыктарды жоготуу үчүн болгон күчүн жумшашат. Куран бул тууралуу мындай дейт:

“**(Алгач) адамдар бир эл болушкан. Ошондо Алла аларга кубандыруучу, эскертүүчү пайгамбарларды жиберди. Адамдардын ортосунда келишпеген нерселерде өкүм кылуу үчүн алар (пайгамбарлар) менен бирге Акыйкат Китебин жиберди. Ошол китеп берилгендер ачык далил келгенден кийин өз ара көралбастыктан улам бөлүнүштү. Ошондо Алла Өз каалоосуна ылайык ыйман келтиргендерди, алар талашкан чындыкка жеткирди. Алла (Өзү) каалаганын Түз Жолго багыттайт.**” (Бакара, 2/213)

3. ПАЙГАМБАРЛЫК ЖАНА ВАХИЙ

Пайгамбарлык жана вахий ажырагыс эки нерсе. Вахий келбеген пайгамбар болушу мүмкүн эмес. Улуу Жараткан буйруктарын жана башка өкүмдөрүнүн баарын пайгамбарларга вахий аркылуу билдирет. Ал эми пайгамбарлар аны элге жеткирет.

Вахийдин сөздүк мааниси сүйлөө, жиберүү, ишарат кылуу, илхам, буйрук дегенди түшүндүрөт. Терминологияда “Алла Тааланын өзү каалаганын пайгамбарларына кандай сыпатта экени бизге белгисиз болгон жолдор менен билдирүүсү” дегенди билдирет. Вахийдин кандай экендигин аны жашап көргөн пайгамбарлар гана билет. Алла менен пайгамбардын арасындагы сыр. Бирок, вахийдин пайгамбарларга келүү жолдору пайгамбарлардын айтуусу менен гана билинген.

Вахий, илхам менен ичинде пайда болгон кандайдыр бир сезимден айырмасы бар. Вахий, бир гана пайгамбарга келген, өзгөргөбөгөн жана дайыма акыйкатты айтат. Алла Таала тарабынан коргоого алынган пайгамбардын жүрөгүнө Жабраил периште аркылуу жиберилет. Ичибизде пайда болгон илхам же сезимдердин дайыма жаңылуу ыктымалдуулугу болот. Ал эми вахийдин жаңылуусу мүмкүн эмес.

3.1. Вахийдин түрлөрү

Алла Тааланын төмөнкү аятта айткандарын эске алып, вахийдин үч түрү бар экенин билсек болот:

“Алла аян аркылуу, же көшөгөнүн артынан, же өз уруксаты менен пайгамбар жөнөтүп өз каалаганын кабар кылбай туруп, адамга сүйлөгөн эмес...” (Шуура, 42/51). Алар:

- Алла Таала каалаган маалыматын пайгамбарлардын жүрөгүнө түздөн-түз түшүрүүсү/жайгаштыруусу. Бул вахийге мисал катары пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) кудсий хадистерин⁷⁸ айтууга болот.

- Алла Тааланын парда артынан пайгамбарлары менен сүйлөшүүсү. Мында пайгамбарлар Алла Тааланы көрбөй туруп Анын сөздөрүн угушат. Аз. Мусанын (а.с.) Тур тоосунда вахий алганы мисал боло алат.

- Вахийдин периште аркылуу пайгамбарга келиши. Вахий периштеси Жабраил Алладан алган вахийди сөз абалында пайгамбарларга алып келген. Теңирий китептердин баары ушул жол менен келген.

78. Кудсий хадис – мааниси Аллага, сөзү Анын элчисине таандык сөздөр.

4. ПАЙГАМБАРЛАРДЫН СЫПАТТАРЫ

Куран Каримде да көп жерде айтылгандай эле пайгамбарлар да биз сыяктуу инсан. Алар да адамдардай эле жейт, ичет, үйлөнөт, бала-чакалуу болот, ооруйт жана өлөт. Булар сыпаттарды пайгамбарларда бар деп айтуу мүмкүн болгондор. Демек, пайгамбарлар да башка адамдардай эле жашап өтөт. Бирок, эске салып кетчү нерсе, алардын катардагы адамдардан өзгөчөлүктөрү да бар. Аллага кулдук кылууда, адеп-ахлак, кулк-мүнөздө адамдарга үлгү болгудай жашайт жана жоопкерчилик алат. Алар кедей болсо да бай болсо да, башы балээден чыкпай жатса да Аллага шүгүр кылышат. Кызгануу, ушак айтуу жана башка ушул сыяктуу күнөөлөрдү аткарбайт. АР бир пайгамбарда болуусу шарт болгон сыпаттар төмөнкүлөр. Бул сыпаттарга важиб сыпаттар деп айтабыз:

4.1. Сыдк

Туура жүрүү, дурус адам болуу дегенди билдирет. Бардык пайгамбарлар сөзүндө турган, жалган айтпаган инсан болушкан. Жалган айта турган болсо, анда артынан эч ким ээрчибей калмак, же артынан ээрчигендерде ишеним калбайт болчу. Пайгамбарларды жиберүүдөгү максат ишке ашмак эмес. Жалган айтуу пайгамбар үчүн такыр колдонулбай турган сыпат. Пайгамбарлардын баары тең пайгамбарлык милдети берилгенге чейин да кийин да жалган айтуудан алыс болушкан. Акыйкатты, чынчылдыкты өзү жашап көрсөтүп кетишкен. Чынчылдыкта жүрөк да тил да маанилүү. Адамдын денесин бир өлкөгө окшото турган болсок, жүрөк өлкөнүн өкүмдары болот. Жүрөк кандай болсо калган органдар да ошондой болот. Ал эми тил, жүрөктүн сырткы чагылышы. Жүрөктүн багыты кайсы жакты карай бет алса, калган органдар да ошол жакка карай жөнөйт. Жакшыны тандаса жакшыга, жаманга жанапса жаманга... Пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) хадисинде мындай деп айтылат:

“Адам таң эрте турганда органдарынын баары тилге карап (жалбарып атып) мындай дешет: Биздин укуктарыбызды коргоодо Алладан корк. Биз сен айткан нерселерден улам жаза тартабыз. Биз сага байландык. Эгерде сен туура болсоң, биз да туура болобуз. Эгер сен ийри болсоң, жолдон адашсаң, биз да адашабыз.” (Тирмизий, Зухд 61)

Башка бир хадисте:

“Кулдун жүрөгү таза, дурус болмоюнча ыйманы таза болбойт. Тили туура болмоюнча жүрөгү таза болбойт.” (Ахмад ибн Ханбал, III, 198)

4.2. Аманат

Ишеничтүү болуу дегенди билдирет. Пайгамбарлардын баары ишенимдүү инсандар болгон. Аманатка кыянат кылышкан эмес. Куран да бул тууралуу айтып кеткен: **“Аманатка кыянат кылуу пайгамбарга жарашпайт...”** (Али-Имран, 3/161)

Пайгамбарлардын баары ишенимдүү болушкан. Аларга үмөтү гана эмес, каапырлар да ишенип аманаттарын таштап кетишкен. Бирок, алардын ишенимдүү,

аманатка кыянат кылбаган, бекем турган инсан болушу адамдар үчүн гана эмес, Алла Тааланын вахийине бекем туруусу жана таблиг кылуусу үчүн берилген сыпат. Себеби, Алла Таала аманатка кыянат кылган, жаоган айткан бир инсанга чоң жоопкерчиликти бербейт. Куранда бул тууралуу мындай делет:

أَبْلَغُكُمْ رَسُولَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ

“Мен силерге Эгемден (келген) кабарларды жеткиремин. Мен силер үчүн ишеничтүү насаатчымын.” (Аърааф, 7/68)

Пайгамбарыбыз Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*) тууралуу да айтылганда анын “аль-Амин” деген лакабы мушриктердин оозунан түшпөчү эле. Мушриктер алыс сапарга аттанаарда өз тууган же жакындарына эмес, пайгамбарыбызга (*саллаллаху алейхи васаллам*) аманаттарын таштап кетишчү. Жада калса, пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) хижрат (көчүп жатканда) кылып жаткан учурда да мушриктердин аманаттары бар эле. Алардын баарын Азирети Алиге аманат калтырып кеткен. Элерине аман-эсен тапшыруу үчүн.

4.3. Исмат

Күнөөдөн аруу, күнөө кылбоо дегенди билдирет. Пайгамбарлардын эч бири пайгамбарлык милдетин алганга чейин да кийин да эч кандай чоң күнөө иш кылган эмес. Бирок, инсан болгондуктан кээ учурларда ката кетиришкен. Алар кетирген каталар “залла” деп аталат. Залла – адамдык сапаттардан улам келип чыккан кичинекей каталарды кетирүүсү. Бирок, пайгамбарлардын кичинекей каталары ошол заматта Алла Таала тарабынан эскертилип, катасын оңдошот. Алардын исмат сыпаты болбогондо, алып келген кабарынын кадыр баркы болмок эмес. Алла Тааланын элчиси, жер бетиндеги күбөлөрү деген наамга татыктуу болушмак эмес.

Пайгамбарлар адамдардын арасынан тандалганын көрө албай, пайгамбар периштелерден болушу керек дегендерге Курандын айтканы бар:

قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا

“Эгерде периштелер жер үстү менен жай баракат жүрө турган болгондо, анда Биз аларга элчи кылып, периште жөнөткөн болоор элек, - дегин.” (Исра, 17/95)

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ

“Биз алардын денесин тамак татпагыдай жана аларды түбөлүккө өлбөс кылган эмеспиз.” (Анбия, 21/8).

4.4. Фатанат

Пайгамбарлардын адамдардын ичинен эң акылдуу, зээндүү, көрөгөч болуусу. Алардын эстутуму, логикасы, ой-жүгүртүүсү жана түшүнүүсү салыштырмалуу

жогору болуп келген. Пайгамбарлардын “нубувват/пайгамбарлык” милдетин так аткара билүүсү үчүн бул сыпаттын болушу маанилүү.

Эгерде пайгамбарларда фатанат сыпаты болбогондо, адамдарга динди жеткирүүдө кыйынчылык көрүшмөк.

Пайгамбарлар, өтө оор маселелерди да акылдуулук, зээндүүлүгүнөн улам жеңил эле чечип коюшкан.

Бул сыпат ар пайгамбарда башкача жолдор менен көрүнгөн. Мисалы, пайгамбарыбыз Мухаммедде (*саллаллаху алейхи васаллам*) Каабанын кайра ондоо иштери жүрүп, “Хажарул-асвадды” ордуна койууда чоң чырдын алдын алуу үчүн айткан чечими, анын жөнөкөй адамдын акылынан жогору экендигин көрсөтүп турат. Андан тышкары, Худайбия келишиминде да тынчтыкты орнотуусу, Меккени кан төкпөстөн каратып алышы сыяктуу иштери, анын зээндүүлүгүн көрсөтүп турат.

4.5. Таблиг

Пайгамбарлар Алладан келген буйруктарды эч өзгөртүүгө учуратпастан адамдарга жеткирүү менен милдеттүү. Таблиг – пайгамбарлардын негизги жана маанилүү милдети. Аятта төмөнкүдөй айтылган:

يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ

“Эй, элчи! Сага Алладан түшкөн нерсени⁷⁹ аларга жеткир! Эгер сен антпесең, анда Анын элчилигин аткармаган болосуң...” (Мааида, 5/67)

Куранда пайгамбарлар тууралуу, алардын таблиг милдетин аткарып жатып дүйнөлүк эч бир мал-мүлккө алданбастан, көңүлү да тайбастан туруп аткаргандыктары төмөнкүчө айтылат:

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ

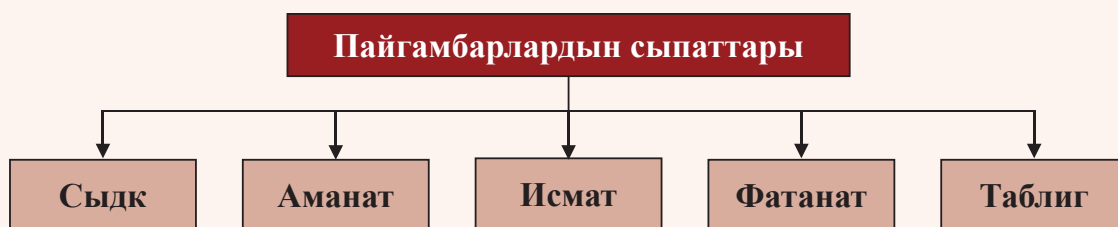
“Ал үчүн мен силерден акы сурабаймын. Менин акым – ааламдардын Эгесине таандык.” (Шуара, 26/109)

Пайгамбарлар өз милдеттерин аткарып жатып көптөгөн азаптарга дуушар болсо да, эч бири жолунан кайткан эмес. Алардын өмүр таржымалында бул жаатта көптөгөн окуяларга туш болгону маалым.

Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) таблиг кылууну (Исламга чакырууну) эң жакын туугандарынан баштаган. Таблиг кылууда убакытка жана турган жерине, адамдардын руханий абалына, аң-сезимдеринин деңгээлине жараша сөз сүйлөп, динге чакырган. Ошондой эле таблигди тепкич-тепкич чыгып отуруп кылган.

79. Курандын аяттарын жана алардын маанилерин

5. АКЫРКЫ ПАЙГАМБАР АЗИРЕТИ МУХАММЕДДИН (САЛЛАЛЛАХУ АЛЕЙХИ ВАСАЛЛАМ) БАШКА СЫПАТТАРЫ

Пайгамбарыбыз Мухаммеддин (*саллаллаху алейхи васаллам*) жогоруда аталган жалпы сыпаттардан сырткары үч чоң сыпаты бар. Алар:

5.1. Хабибуллах – Алла Тааланын эң сүйүктүүсү. Бүтүн пайгамбарлардын арасынан эң пазилеттүүсү жана адамдардын ардактуусу.

5.2. Расулу Сакалайн – инсандардын жана жиндер ааламынын пайгамбары. Пайгамбарыбыз Мухаммед Мустафа (*саллаллаху алейхи васаллам*) бүтүндөй адамзатына жана жиндер ааламына жиберилген пайгамбар экендигин төмөнкү аяттардан билсек болот: “Мына ошондо Биз периштелерге: “Адамга сежде кылгыла!” – дедик. Алар Иблистен башкасы Адамга сежде кылышты. Ал (Иблис) баш тартып, менменсинди, ал каапырлардан болуп калды”. (Бакара, 2/34) “Эгерде бардык адамдар жана жиндер чогулуп алышып Куранга окшогон нерсени жаратууга аракет кылса да, ал турсун бири-бирине жардам кылышканда да эч качан ага окшогон нерсени жарата албас эле”, – дегин” (Исра, 17/88). Ушул Куран аяттары жана башка аяттарда айтылгандардан пайгамбарыбызга жиберилген теңирий өкүмдөрдөн адамдар эле эмес, жиндер да жоопкер экендигин түшүнүүгө болот.

5.3. Хатамул-Анбия – Пайгамбарлардын акыркысы.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

“(Эй, мусулмандар! Мухаммед) силерден эч бир эркектин атасы эмес. Ал – Алланын элчиси жана пайгамбарлардын акыркысы. Алла – бардык нерсени Билүүчү!” (Ахзаб, 33/40)

6. ПАЙГАМБАРЛАР ДА ИНСАН ЖАНА АЛЛАНЫН АЛДЫНДА ЖООПКЕР

Куранда мындай өтөт:

“Биз алардын аталарынан, урпактарынан, туугандарынан тандадык жана аларды Туура Жолго баштадык.” (Анаам, 6/87)

Куранда пайгамбарлардын атайын тандалган жана күнөөдөн аруу деп айтылса да акыретте сурака тартылышат. Аърааф сүрөсүнүн 6-аятында бул тууралуу айтылат:

“Өздөрүнө элчи жиберилгендерди суракка тартабыз жана элчилерди да суракка алабыз!”

Пайгамбарлар акыретте кулдук вазыйпалары менен эле бирге пайгамбарлык милдетинен да сурака тартылышат. Алар үчүн атайын тандалган болуусу өтө чоң жоопкерчиликти кошо ала келет. Натыйжада алар да инсан, Алла Таала тарабынан жаратылган кулдардын катарын толтурушат. Алла Таала алардын да алсыз ар бир кул сыяктуу экенин эске салат. Акыретте пайгамбарлардын да сурака тартылышы, алардын милдетин аткарбай койгондугу же кемчиликтеринен улам эмес экендигин билишибиз керек.

7. ПАЙГАМБАРЛАРДЫН МИЛДЕТТЕРИ

Ислам акыйдасында пайгамбарлардын баары тең пайгамбарлык милдетти аткарууда бирдей. Алла Таала алардын арасында эч кандай айырмалоого барбастан ыйман келтирүүнү мусулмандарга парз кылган. Албетте, алардын баарынын пайгамбарлыгын кабыл кылган соң, даража жагынан алганда айырмачылыктар болушу мүмкүн. Бул тууралуу Куранда төмөнкүдөй баяндалат: **“Алла элчилердин кээ бирин башкасынан артыгыраак жаратып, алардын айрымдары менен сүйлөштү. Кээ бирөөсүнүн даражасын (башкасынан) жогорураак кылды.”** (Бакара, 2/253)

Пайгамбарыбыз Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*) пайгамбарлардын акыркысы болгон. Ошондой эле, пайгамбарлардын эң ардактуусу жана улуусу болгон. Бул тууралуу аятта да айтылган:

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Чындыгында, Алла пайгамбарга ырайым кылат. Ошондой эле ага периштелер да салават айтып турушат. Эй, момундар! Ага салават жана салам айткыла.” (Ахзаб, 33/56)

Пайгамбарыбыздан (*саллаллаху алейхи васаллам*) соң Азирети Нух, Ибрахим, Муса жана Иса (aleyхимуссалам) келет. Алардын баарына “Улул-Азм пайгамбарлар” деп да айтылат. Артынан калган пайгамбарлар келет.

Улул-Азм пайгамбарлар кимдер: Пайгамбарлык милдетин алгандан тартып бул жоопкерчиликтин кандай гана болбосун кыйынчылыктарын жеңип чыккан, эч кандай артка кайтуу же жеңилүүнү кабыл кылбаган, динди жеткирүүдө милдетин туруктуу жана так аткарган пайгамбарлар. Улул-Азм сөзү Ахкаф сүрөсүнүн 35-аятынан алынган:

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُوا الْعَرْشِ مِنَ الرُّسُلِ

“Пайгамбарлардын арасынан туруктуулук элери сабырдуу болгондой, сабырдуу болгун жана каапырларга шашылба!”

8. МУЖИЗА ЖАНА БАШКА КЕРЕМЕТТҮҮ ОКУЯЛАР

Мужиза - сөздүктөгү мааниси инсанды алсыз калтырган, каршы турууга мүмкүн эмес, таң калтырган дегенди билдирет. Терминологияда, Улуу Жараткан Алланын пайгамбар кылып жиберген кулуна анын пайгамбарлыгын тастыктоо максатында адамдарды таң калтыра алган, табият мыйзамдарына баш ийбеген окуялар же нерселер деп билинет. Табият мыйзамдарынын өтүмдүүлүгүн кыска убакытка болсо да жокко чыгара алган мужизанын маңызы жана эмне экендиги бизге маалым эмес. Тагыраак айтканда мужиза деген нерсе пайгамбарлардын колунда, бирок, Алланын кудурети менен пайда болгон таң калыштуу окуя. Куран Каримде мужиза сөзүнүн ордуна “аят”, “баййина” жана “бурхан” деген сөздөр колдонулат.

Пайгамбарлардын баарына мужиза берилген. Бул тууралуу пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) мындай деген:

“Адамдарды таң калтырган мужиза берилбей калган эч бир пайгамбар жок.”⁸⁰

Эгерде мужизага окшош сыпатта таң калтыра турган окуя болуп, бирок, Аллага ишенбеген же бузуку диндеги адамдын колунан пайда болуп жатса, анда биз аны “**истидраж**” деп айтабыз. Мисалы, индиялыктарда көп кездешкен, суу астында абасыз көпкө туруу, ачка узак убакыт эч нерсе жебей жүрүү, чоктун үстүнөн жалаңайлак басып өтүү жана башка ушул сыяктуу нерселер.

Муса (а.с.) пайгамбардын Египеттен чыгып бараткан учурдагы төмөнкү окуя мужиза менен истидражтын айырмасын көрүүгө мисал болуп бере алат.

Фараон жана аскерлери Муса пайгамбардын артынан кууп жетип калганда, ал Аллага дуба кылды. Мужиза пайгамбар Мусанын (а.с.) колунда пайда болуп Кызыл деңиз экиге бөлүндү. Анда фараон аскерлерине карап:

“Деңизди көрдүнөрбү? Менден качып бараткан кулдарыма батыраак жетип барышыма улуулугумдан корккону үчүн жол ачып берди. Алардын баарын өлтүрөмүн! Кана, ээрчигиле артыман”, - деп деңизди карай жол алды. Мында, фараон деңиздин экиге бөлүнүүсүн Мусанын (а.с.) мужизасы катары эмес, өзүнүн кудурети деп билди. Азирети Мусанын (а.с.) артынан деңизди карай барган фараон жана аскерлери чөгүп өлүштү.

Мужизага окшогон табият мыйзамдарына баш ийбеген кээ бир окуялар пайгамбар болбогон бирок, мусулмандардын (олуя заттар) колунан болуп жатса, ага “керемет” деп айтабыз. Анткени мужизалардын түпкүрүндө каапырларды таң калтырып, беттешүүгө чакыруу жатат. Бул нерсе керемет окуяларда жок. Айрыкча, мужиза пайгамбарга гана таандык, ал эми кереметтер башка момун мусулмандардын колунда пайда болушу да мүмкүн.

9. ПАЙГАМБАРЛАРДЫН МУЖИЗАЛАРЫ

Алла Таала кулдарын туура жолго багыттап, бактылуулукка жеткирүү үчүн өздөрүнүн арасынан акылы, адеп-ахлак, кулк-мүнөзү жогору турган, өзгөчө сыпаттарга ээ кулдарын

80. Бухари, Фазанлул-Куран 1; Муслим, Ыйман 239.

атайын тандап жол башчы, тарбиячы кылып дайындаган. Мына ушундай тандалган кулдарынын арасынан Алладан вахий алгандарга пайгамбар, калгандарына олуя, такыбаа заттар деп айтабыз.

Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) да мынтип айткан:

“Жиберилген ар бир пайгамбарга адамдардын туура жолго түшүүсүнө себеп болгудай мужиза берилген. Мага да Алланын сөзү болгон Куран Карим мужиза катары берилди. Ошондуктан, кыяматта менин үмөтүмдүн башка үмөттөрдөн көп болушун үмүт кыламын.” (Бухари, Иътисам 1; Муслим, Ыйман 279)

Алла Таала убакыт өткөн сайын адамдар тарабынан бурмаланып, бузулган шариятты артынан пайгамбар жиберүү аркылуу кийинки коомдун абалына жараша өзгөртүүлөр менен өкүмдөрүн жаңылап турган. Мындай абал Адам атадан тартып Азирети пайгамбарыбыз Мухаммедке (*саллаллаху алейхи васаллам*) чейин уланып келген.

Алла Таала пайгамбар жиберген учурда дайыма адамдар андан сурашкан:

“Эгер сен пайгамбар болсоң, анда бизди таң калтырган бир нерсе (мужиза) көрсөт” – деп.

Ошол коомго келген пайгамбар коомдун абалына, маданиятына, ошол учурда өнүгүп турган кайсы тармак болсо, адамдын күчү жеткис, табият мыйзамдарына баш ийбеген бир нерсе (мужиза) көрсөтүп келген. Жүрөгүндө аз болсо да мээрим, жарыктык болгондор:

“Ооба, сен пайгамбарсың!” – деп ыйман келтиришкен. Ал эми, жүрөгүн караңгылык басып, күнөөлөрүнүн көптүгүнөн сезимдери катып калгандар, ар дайым пайгамбарлардын мужизаларын сыйкыр, көз боёмо дешип, душмандыгын кылып келишкен. Тарых боюнча пайгамбарларга мужиза берилип келгендиги тарыхый маалыматтар менен да тастыкталган.

Мисалы, Азирети Исанын убагында медицина илими өнүгүп өсүп турган эле. Оорулууларды айыктырган табыптар ардакталып турган. Ушул себептен улам Азирети Исага табыптарды да таң калтырып, алсыз кылган мужизалар берилди. Сокурларга көрүү сыпатын кайтарып берүү, өлгөндөрдү тирилтүү сыяктуу. Мындан сырткары, Иса пайгамбар атасыз төрөлгөн жана бешикте жаткан кезинде адамдар менен сүйлөшкөн:

“Ал (бала): “Акыйкатта, мен Алланын пендесимин. Ал мага китеп берди жана мени пайгамбар кылды.” (Мариям, 19/30)

Ал эми, Азирети Мусанын доорунда сыйкырчылык кеңири тарап, өнүккөн учур эле. Ошондуктан Муса пайгамбарга сыйкырчылардын күчүнөн да жогору турган, аларды жеңе турган мужиза берилген.

Салих (а.с.) пайгамбардын доорунда төө маанилүү болгон. Көптөгөн муктаждыктарына төө колдонушкандыктан, анын коому таштын ичинен төө чыгаруусун талап кылышты. Салих пайгамбар (а.с.) Аллага дуба кылган жана мужиза көрсөткөн:

“Албетте, Биз төөнү аларга сыноо үчүн жибердик. Анда сен аларга байкоо салып, сабыр кыл.” (Камар, 54/27)

Ибрахим пайгамбардын доорунда Намрут заалымдыгы менен атак-даңк салып турган чак эле. Заалым Намрут Азирети Ибрахим пайгамбарды алоолоп жанган отко таштап өлтүрүүнү пландайт. Бирок, отко ташталган Ибрахим пайгамбарга эч кандай зыян келбейт. Куранда бул мужиза тууралуу мындай айтылат:

“Биз: “Эй от! Ибрахимге салкын жана саламат бол”, – дедик.” (Анбия, 21/69)

10. ПАЙГАМБАРЛАР ТАБЛИГ КЫЛГАН ДИНДЕРДЕГИ БИРДИКТҮҮ НЕГИЗДЕР

Алгачкы пайгамбар Азирети Адам атадан акыркы пайгамбар болгон Азирети Мухаммедке (*саллаллаху алейхи васаллам*) чейин бүтүн пайгамбарлар үммөттөрүн Алланын бар жана бир экендигине, периштелерине, китептерине, пайгамбарларына, акыретке жана тагдырга ыйман келтирүүгө чакырышкан. Бул негиздердин баарынын тең максаты бекем ыйманга ээ болуу, Аллага татыктуу кул болуу жана жакшы кулк-мүнөздүү болуу. Өзгөчө, Алланы жалгыз кудай, жалгыз коргоочу жана улуу жараткан катары таануу дегенди түшүндүргөн тавхид ишеними, пайгамбарлардын баса белгилеп, өтө маани берген негиздердин башында турат. Ошентсе тавхид ишеними убакыт өткөн сайын адамдар тарабынан бурмаланууга учураса да, пайгамбарлар жиберилип, тавхид ишенимин сактап келишти.

Бүткүл пайгамбарлар билдирген диндердин мүдөөсү жана максаты – динди сактоо, напсини коргоо, акылды коргоо, муунду сактоо жана мал-мүлктү сактоо. Бирок диндердеги бул максат жана мүдөөлөр жогорудагы беш негизди сактаганы менен ибадаттардын жасалыш жол-жоболору, адал жана арам менен байланыштуу айрым өкүм-жоболор боюнча бири-биринен айырмаланат. Мунун себебин пайгамбарлардын жашаган доорлору, адамзаттын өнүгүшү жана мезгилдин талаптары менен байланыштырууга болот.

11. КУРАНДА АТЫ ӨТКӨН ПАЙГАМБАРЛАР

Алгачкы пайгамбар Адам алайхис-салам менен акыркы пайгамбар Азирети Мухаммеддин ортосунда көптөгөн пайгамбар келип кеткен. Булардын так санын Алла Таала гана билет. Анткени Куранда айрым пайгамбарлардын ысымдары билдирилген. Ошондой эле ысымы билдирилбеген дагы көптөгөн пайгамбардын болгону айтылган. Биз Алла Таала жиберген бардык пайгамбарларга ишенебиз, бирок алардын эсебин Алла Тааланын өзүнө коёбуз.

Ыйык Куранда 25 пайгамбардын ысмы айтылган жана алар булар: Адам, Идирис, Нух, Худ, Салих, Лут, Ибрахим, Исмаил, Исхак, Якуб, Юсуф, Шуайб, Харун, Муса, Давуд, Сулайман, Аййуб, Зулкифл, Юнус, Илияс, Алйасаъ, Закарийя, Яхя, Иса жана Мухаммед алайхимуссалам. Булардан сырткары Куранда Зулкарнайн, Локман жана Узайирдин да ысымдары айтылган. Бирок булардын пайгамбар экендиктери талаштуу. Айрым аалымдардын айтканы боюнча булар да пайгамбар, айрымдарынын айтканына караганда булар пайгамбар эмес, олуя болушат.

12. АЗИРЕТИ МУХАММЕДДИН (САЛЛАЛАХУ АЛЕЙХИ ВАСАЛЛАМ) АКЫРКЫ ПАЙГАМБАР БОЛУШУ ЖАНА ӨЗГӨЧӨЛҮКТӨРҮ

Пайгамбарыбыз Азирети Мухаммед Мустафа (*саллаллаху алейхи васаллам*) акыркы пайгамбар. Андан кийин кыяматка чейин эч бир пайгамбар келбейт. Анын акыркы пайгамбар экендигин, теңирий вахийдин аны менен бирге бүткөнүн, пайгамбарлыктын да токтогонун Куран Карим бизге төмөнкүчө айтып берген:

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ

“Эй, мусулмандар! Мухаммед) силерден эч бир эркектин атасы эмес. Ал – Алланын элчиси жана пайгамбарлардын акыркысы.” (Ахзаб, 33/40)

Тарыхта жана азыркы күндө да айрым жалганчы пайгамбарлар чыгып келет. Мындай жалганчылар жогорудагы аяттын өкүмүнө жана ислам дининин “акыркы пайгамбар Азирети Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*)” деген ишенимине каршы келет.

Адамзат, акыркы келген пайгамбар жана алып келген теңирий китеби, шарияты менен токтолуп, толукталып, башка пайгамбарга муктаждык калган жок. Коомдун өнүгүп-өрчүшү, тартип, адеп-ахлактуулукта өсүшү үчүн Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*) пайгамбардын алып келген шариятына бекем карманып, Куран менен сүннөттүн буйруктарына ылайык жашоо керек.

Акыркы пайгамбар Мухаммед Мустафанын (*саллаллаху алейхи васаллам*) башка пайгамбарлардан өзгөчөлүктөрү төмөнкүлөр:

1. Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) жаратылган макулуктардын эң шарапаттуусу, Алланын эң сүйүктүү кулу.
2. Анын пайгамбарлыгы бир гана өз доорунда жашап өткөндөр үчүн эмес, кыяматка чейин келе турган бүтүндөй адамзаты үчүн. Ал эми башка пайгамбарлар белгилүү коомдорго гана жиберилген болчу.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا

“Биз сени бардык адамдарга кубанычты кабарлоочу жана эскертүүчү кылып жөнөттүк.” (Саба, 34/28)

3. Мурда келген пайгамбарлардын пайгамбарлык милдеттери белгилүү бир убакытка гана болсо, Азирети Мухаммеддин (*саллаллаху алейхи васаллам*) пайгамбарлыгы кыяматка чейин уланат.

4. Пайгамбарыбыз Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*) акыркы пайгамбар, акыркы элчи. Андан башка кыяматка чейин эч бир пайгамбар келбейт.

Акыркы пайгамбар болгон соң анын алып келген шарияты, дини да кыяматка чейин акыркы акыйкат дин болуп сакталып калышы керек. Ислам дини өзүнөн мурдагы дин-

дердин баарын жокко чыгарды. Кыяматка чейин эң мыкты жана акыркы дин болуп калат. Куранда мындай деп айтылат: “**Бүгүн силерге диниңерди жана (Менин) ырайымымды толук кылып, ислам динин силерге ыраа көрдүм.**” (Мааида, 5/3)

13. АЗИРЕТИ МУХАММЕДДИН (САЛЛАЛЛАХУ АЛЕЙХИ ВАСАЛЛАМ) МУЖИЗАЛАРЫ

Эч шексиз, пайгамбарыбыздын эң чоң мужизасы – ыйык Куран. Ар бир пайгамбар мужиза катары өз убагында эң бийик даражага жеткен нерсенин дагы мыктысын көрсөткөн. Ал эми пайгамбарыбыз жашаган доордо Арап жарым аралында атак-даңкка жеткирген нерсе адабият жана ыр болгон. Көркөм сөздөр менен сүйлөө жана ыр жазуу араптардын арасында абдан кеңири таралган. Мына ушундай заманда эч кимден сабак албаган, ал тургай такыр сабаты болбогон пайгамбарыбыздын куттуу оозунан Курандын аяттары төгүлгөн. Андагы куюлушкан сүйлөмдөр жана маанисинин тереңдиги аны уккан акын жана жазуучуларды таң калтырган. Куран үчүн “сыйкыр”, “ыр” дегендер болсо да, Куран аларга андан да жогору турарын көргөздү. “**Эң кичине сүрөсүнө окшошун алып келгиле,**” – деди, алып келе алышкан жок. Анткени Куран – адамдын сөзү эмес, Алла тааланын сөзү.

Пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) Курандан башка да мужизалары бар. Булардын ичинен бири – айдын экиге бөлүнүү мужизасы. Бул мындайча болгон: меккеликтер пайгамбарыбыздан өздөрүнө кандайдыр бир мужиза көрсөтүшүн, өзгөчө айды экиге бөлүшүн талап кылышат. Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) да аларга бул мужизаны көрсөткөн, бардык кишилер айдын экиге бөлүнүшүнө күбө болушкан. Пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) мужизаларынын дагы бири – өзүнө тартууланган койдун этинен жасалган куурдактын уулуу экендигин алдынала билип коюшу. Бул окуя төмөнкүдөй болгон: Медина шаарына жакын жердеги Хайбар шаары каратылып алынгандан кийин, Хайбар калкынан бир еврей аял бир койдун этин кууруп, ага уу кошуп пайгамбарыбызга алып келет. Пайгамбарыбыз жолдошторуна:

“Бул этти жебегиле,” – деп буюрат. Андан кийин этти бышырган аялды чакырттырып сурайт:

– Бул койдун этине уу кошуп коюпсуң го?

Аял: – Аны сага ким айтты?

Пайгамбарыбыз: – Мынабу колумдагы эт айтты, – деп буюрат.

Аял: – Ооба, уу кошуп койгом, – деп жооп берет.

Пайгамбарыбыз: – Эмне үчүн уу коштуң эле? – деп сурайт.

Аял: – Эгерде чындап эле пайгамбар болсо, анда ага бул уу зыян бербейт, пайгамбар болбосо, анда ал өлөт, биз да кутулабыз деп ойлогом, – дейт. (Бухарий, Бабул-Жизйа Вал-мувадаа, 7)

Пайгамбарыбыздын өткөн заманга жана келечекке байланыштуу окуялардан кабар бериши да анын мужизаларынан болуп саналат. Чындыгында эле Бадр согушунан мурун бул согушта өлтүрүлө турган көптөгөн кишинин аты-жөнү менен жери тууралуу кабар берген жана айткандары туура чыккан.

БӨЛҮМДҮ ЖЫЙЫНТЫКТОО

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР:

1. Пайгамбарларга ыйман келтирүү тууралуу бир аяттын котормосун жазгыла.
.....
2. Бардык пайгамбарларга ыйман келтиришибиз шартпы? Бул тууралуу да бир аяттын котормосун жазгыла.
.....
3. Пайгамбар деген ким? Бардык коомдорго пайгамбар жиберилгенби?
.....
4. Расул жана Наби сөздөрүнүн ортосунда кандай айырма бар?
.....
5. Адамдар эмне себептен пайгамбарларга муктаж?
.....
6. Алла Таала пайгамбар жиберүүгө милдеттүүбү?
.....
7. Вахий деген эмне? Вахийдин канча түрү бар?
.....
8. Вахийдин келүү формаларын кыскача жазгыла.
.....
9. Залла деген эмне жана бул термин пайгамбарлардын кайсы сыпатына байланыштуу?
.....
10. Мужизанын шарттары?
.....
11. Истидраж деп эмнени айтабыз?
.....
12. Керемет деген эмне? Курандан далил келтиргиле.
.....
13. Бардык пайгамбарлар даават кылган негизги, бирдиктүү маселе эмне?
.....
14. Пайгамбарыбыздын (саллаллаху алейхи васаллам) пайгамбарлыгын кантип далилдей алабыз.
.....

БӨЛҮМ М

АКЫРЕТКЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ:

АКЫРЕТКЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

АКЫРЕТТИН БАР ЭКЕНДИГИНИН ДАЛИЛИ

АКЫРЕТКЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮНҮН
ПАЙДАЛАРЫ

КЫЯМАТ ЖАНА АНЫН КАНДАЙ БОЛООРУ

КАЙРА ЖАРАЛУУНУН ДАЛИЛДЕРИ
ЖАНА МАҢЫЗЫ

АКЫРЕТ ЖАШООСУНУН ЭТАПТАРЫ

МУКАФАТ ЖАНА ЖАЗА

АКЫРЕТКЕ ЫЙМАНДЫН ПАЙДАЛАРЫ

1. АКЫРЕТКЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

Сөздүктө соңу, кийин болгон жана акыркы күн деген маанилерди билдирген “йав-мул-Аахир” (акырет) сөзү “бул ааламдын соңу жана кайрадан тирилгенден кийинки чексиз жашоо” дегенди түшүндүрөт.

Акыретке ыйман келтирүү маселеси көптөгөн аяттарда кездешет. Намл сүрөсүнүн 3-аятында мындай дейт:

الَّذِينَ يَتِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

“Алар намаз окушат, зекет беришет жана акыретке ишенет.”

Исрафил периштенин сурнай тартышы менен бул ааламдын кыяматы башталат. Биз жашап жаткан жашоо бүтөт. Кайрадан, экинчи жолу сурнай тартканда өлгөн адамдардын баары тирилет. Мына ушул, кайрадан тирилген жашоону акырет жашоосу дейбиз. Өлгөндөрдүн баары тирилтилген соң бир жерге чогулушат (Махшар). Бул жашоодо кылгандарынан сурака тартылышат (Мизан). Сурактан кийин түбөлүк бейиш жана тозок жашоосу башталат. Демек, акырет сурнайдын тартылышы, адамдардын кайра тирилүүсү, махшарда топтолушу, ар бирине бул дүйнөдө жасаган амалдары жазылган дептеринин берилиши, амалдарынын тартылышы, кылган жакшы жаман иштеринен улам сурак берүүсү, шапаат, сырат көпүрөсү, бейиш жана тозок жашоосу сыяктуу этаптарды ичине камтыйт.

Акырет сөзү Куранда 110 жерде өтөт. Көпчүлүк жерде бул дүйнө жашоосу менен чогуу айтылат. Акырет менен бул дүйнө жашоосунун ортосунда тыгыз байланыш бар экенине басым жасайт. Куранда өткөн аяттарда бул дүйнө жашоосунун убактылуу, акырет жашоосунун түбөлүктүү жай экенин да эскертет. Бул дүйнөнүн убактылуу нерселерине алданбай, түбөлүктүү болгон акырет жашоосун тандоо сунушталат:

إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ

“Оо, элим! Бул дүйнө жашоосу убактылуу пайдалануу гана, ал эми акырет, ал – түбөлүктүү жай.” (Муъмин, 40/39)

Акыретке ыйман келтирүү негизги ыймандын шарттарынын бири жана Куранда “ал-йавмул-ахир” (акыркы күн) деп колдонулган. Аллага ыйман келтирүү менен чогуу айтылган. Акыретке ыйман келтирүүнүн маанилүүлүгүн ушундан билсек болот.

Акыретке ишенбегендер Куран аяттарын четке каккан болуп саналгандыктан каапыр болушат. **“...Ким Аллага, периштелерине, китептерине, элчилерине жана Кыямат Күнүнө ишенбесе ал узак адашууда болот.”** (Ниса, 4/136)

Куранда акырет жашоосу үчүн көптөгөн ысымдар колдонулган. Алардан кээ бирлери: “аль-йавмул-ахир” (акыркы күн), “йавмул-баъс” (тирилүү күнү), “йавмул-кыйама” (кыямат күнү), “йавмуд-дин” (жаза жана сүйүнчү күнү), “йавмул-хисаб” (эсеп-кысап күнү), “йавмут-талаак” (жолугушуу күнү), “йавмул-хасра” (бушаймандык күнү).

Акырет жашоосу тууралуу адамдын акылы же сезимдери аркылуу билинбей турган, кайып ааламына таандык болгондуктан тажрыйбага, изилдөөгө таянган позитивдүү билимдер аркылуу түшүндүрмө берүү мүмкүн эмес. Метафизикалык дүйнө тууралуу маалыматтарды алуунун эң ишенимдүү жолу вахий. Куран жана сахих хадистерде айтылгандар менен гана чектелет. Андан арысы жок.

Акырет жашоосу бул дүйнө жашоосуна окшобойт. Адамбаласы түшүнүш үчүн окшоштуруп гана биле алат. Мисалы: “сурнайдын тартылыш, амалдардын тартылышы, адамдардын амал дептерлери” сыяктуу нерселер айтылганда бул дүйнөдөгү сурнай, тараза же кагаздан даярдалган дептерлерге окшотуу туура эмес. Ошондой эле, ар бир адамдын жашоосу Алла Таала тарабынан көзөмөлдөнүп, Жараткандын камерасына тартылып, сакталып турат, - деген түшүнүктү да бул дүйнөдөгү камералар сыяктуу элестетүү да туура болбойт. Кыяматта боло турган бардык нерсенин чыныгы абалы бир гана Аллага маалым. Бизге акырет, кыямат жана жалпы эле акырет жашоосу тууралуу Куран жана сүннөттө айтылгандар гана маалым. Куран жана сүннөттөн гана үйрөнө алабыз.

2. АКЫРЕТ ЖАШООСУНУН БАР ЭКЕНИНИН ДАЛИЛИ

Ислам дини акырет жашоосуна дайыма басым жасап келген. Ошондуктан Куранда жүздөн ашуун жерде акырет тууралуу маалыматтар берилген. Бир канча сүрөдө акырет күнү тууралуу айтылат. Куран Карим, акыреттин акыйкат экенин адамбаласынын акылына даана жеткидей кылып ачык-айкын далилдер аркылуу түшүндүрүп берет.

Акыретке ыйман келтирүү жараткандын адилеттүүлүгүнө ишенүүнүн натыйжасы.

Анткени Алла Таала, бул дүйнө жашоосун адамдарды сыноо үчүн жараткан. Акырет - адамдардын бул дүйнөдө аткарган амалдарынын эсеп-кысабын берүүчү жер. Бул жашоодо баары эле кылган ишинин үзүрүн же жазасын көрбөшү мүмкүн. Кээ бир адилетсиздик, акыйкатсыздыктар болуп турат. Себеби бул дүйнөдө бийлик адамдардын колунда жана адамдар адилеттүү мамиле кылууда жаңылышы толук мүмкүн нерсе. Ал эми акыретте абал башкача. Бул дүйнөдө кетирилген эч бир ката, күнөө же аткарылган жакшы амал, сооп иштер көздөн качпайт. Акыйкат ордун табат. Алла Таала өзү сөз бергениндей, жамандын жаза-сын, азабын берет, ал эми, жакшынын сообун, бейишинен ордун берет. Акыретте бир гана Алланын каалоосу аткарылат. Бул тууралуу Куран мындай дейт:

“Чындыгында, такыбалар үчүн Эгесинин алдында жыргалдуу бактар (бар). Мусулмандарды күнөөкөрлөр сыяктуу кылабызбы...” (Калам, 68/34-35)

“Же жаман иштерди жасагандар, өздөрүн –ыйман келтирип, жакшы иштерди жасаган адамдар сыйактуу эле биз да жашоодо, өлүмдө алар менен бирдейбиз деп ойлошобу? Алардын (өздөрүнчө) чыгарган чечимдери кандай жаман? Чындыгында, Алла асмандар менен жерди акыйкат менен жаратты. Ар кимге кылган ишинине жараша берилет. Алар адилетсиздикке учурашпайт.” (Жаасия, 45/21-22)

Эсеп-кысап күнү Куранда “йавмуд-дин/жаза жана сыйлык күнү”, - деп айтылган. Бул сөз Фатиха сүрөсүндө айтылган жана мусулмандар күндө беш маал намазда окуп, кайталап турушат. Акырет жашоосунун акыйкат экенин беш маал намазда кайталап турабыз.

Адамзатынын түбөлүк, өлбөй жашоо сезими, аны чыныгы түбөлүк жашоого даярдаган табиятынан келген өзгөчөлүгү. Ошентсе да, түбөлүк жыргал жашоонун ордуна дүйнөлүк арзууларынын артынан ээрчиген адамдар дайыма болуп келген. **“Бул дүйнө гана бар. Биз өлөбүз жана жашайбыз, бирок биз кайрадан тирилбейбиз”** (Муминуун, 23/37), - деп айткандарга Курандын жообу төмөнкүчө:

“Инсан Биз анын сөөктөрүн чогулта албайт деп ойлойбу?! Ооба (чындыгында), Биз анын манжаларынын учунан бери өз калыбына келтирүүгө Кудуреттүүбүз” (Кыямат, 75/3-4)

“(Сен): “Силерди тирилтет, анан өлтүрөт. Анан кайра силерди шексиз болуучу Кыямат күнү жыйнайт. Бирок адамдардын көбү (муну) билишпейт”, – деп айткын. Асмандар менен жердин ээлиги – Аллага таандык. Кыямат болгон кезде бузукулар зыйанга учурашат.” (Жаасия, 45/26-27)

Бир тараптан адамдардын аң-сезимин акырет жашоосуна даярдап келе жаткан Куран Карим китеби, экинчи тараптан адамбаласынын максатсыз жаратылбаганын, биринчисинде жан берип жашоого келтирген Кудуреттүү Заттын кайрадан тирилте алышына басым жасаганы төмөнкү аяттарда анык айтылган:

“Пенде өзүн кароосуз, таштап салынган деп ойлойбу? Урук суусунун бир тамчысы эмес беле?! Андан соң ал уйуган кан болгон жана аны тегиздеп жараткан. Андан эркек, ургаачы кылып, жупту жараткан. Бул эмне? (Алла) өлүктөрдү кайра тирилте албайбы?” (Кыямат, 75/36-40)

Акыреттин бар экени акыл менен да накл (Куран жана сүннөт) менен да далилденген. Ал эми четке каккандарга карата Куран Каримдин далилдери:

- Адамдарды жоктон бар кылган Жараткан Алла, акыретте да кайрадан тирилтет.
- Кыйын болгон нерсени жараткан Алла Таала жеңилин албетте жарата алат.
- Эрте жазда кургап жаткан топуракты жандардырган Алла Таала адамды да өлүп, топурак болуп жаткан жеринен кайрадан тирилтет.
- Өз дене түзүлүшүбүздө, биз билген жана билбеген, атомдон тартып ДНКнын түзүлүшүнө, өзгөчөлүктөрүнө чейин мыкты деңгээлде, кемчилдиксиз жараткан Алла, экинчи жолу да эч бир адашуу же жаңылыштыкка барбастан туруп жарата алат.

3. АКЫРЕТКЕ ИШЕНҮҮНҮН ПАЙДАЛАРЫ

Кылган иштеринден сурака тартылуу түшүнүгү, акыреттеги сурака ишенүү, адамбаласынын жоопкерчиликти алуу сезимдерин күчтөтөт. Бул жашоодо кылган нерселердин эсеп-кысабын берээрин билген ар бир инсан, Алланын ыраазычылыгын алуу үчүн жакшы амалдарды аткарууга умтулат. Жамандыктан качат. Куранда бул сезимди билдирүү үчүн мындай деп айтылат:

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

“Пенде өзүн кароосуз, таштап салынган деп ойлойбу?” (Кыямат, 75/36).

Акыретке ыйман келтирген ар бир мусулман Алла Тааланын адилеттүү Зат экенине ишенгендиктен, бул дүйнөдө акысын ала албагандардын акыретте алаарын билишет. Бул нерсе адамдарга үмүт берет, пессимисттик көз караштан алыстатат, кайгы-капасын азайтат, ар кандай апаат-кырсыкка чыдамкайлыгын арттырат.

Акыретке ыйман келтирген адам бирөөнүн акысын жегенден, жалган айткандан, паракордуктан жана сүткордуктан алыс болуп, өз ишин так жана татыктуу аткарганга аракет жасайт. Акыретке ыйман келтирүү жогоруда айтылган ар кандай жаман сапаттардан алыстаткандыктан, психологиялык жактан да ички дүйнөсү тынч жашаган адам, айлана-чөйрөсү менен да тынчтыкта жашайт. Ошондой эле, акыретке ыйман келтирген адам, акырет жашоосун башка бир түбөлүк жашоонун башталышы катары көргөндүктөн өлүмдөн коркпойт. Өлүмдү Аллага жакындоо деп кабыл алат.

4. КЫЯМАТ ЖАНА АБАЛЫ

Сөздүктөгү маанилери “туруу, тик туруу, баш көтөрүү” дегенди түшүндүргөн кыямат, терминологияда “ааламдагы тартиптин бузулушу, бардык нерсенин кыйрап, жок болушу, кыйраган, өлгөн нерселердин кайрадан тиририлип махшар майданына чогулуусу” деген мааниге келет. Демек, кыяматтын мааниси кыйрап жок болгон соң кайра тирилүү дегенди түшүндүрөт. Кыяматтын болушуна акыл каршы болбойт. Анткени ааламдардын жаратуучусу Алла Таала жараткан нерселердин баары түбөлүктүү эмес. Бир гана Алла эзелки жана түбөлүктүү зат. Аалам жаратылаардан мурда эч нерсе жок болгон болсо, белгилүү бир убакыттан кийин да эч нерседен из калбайт. Куран Каримде кыяматтын болушу тууралуу ачык-айкын далилдер менен мындай дейт:

“Ал: “Кыйамат Күнү качан болот?” – деп сурайт. Качан көздөр карангыласа, Ай (түнөрүп) тутулса, Күн менен Ай бириктирилсе, Ошол күнү инсан: “Мен кутулуучу жай кайда?” – деп сурап калат. О, жок! Качып кутулуу жок! Ал Күндө Эгендин алдында гана (кутулуучу) жай (бар).” (Кыямат, 75/6-12)

“Асман жарылганда, жылдыздар чачылганда, деңиздер кошулганда, мүрзөлөр ачылганда, Ошондо (ар бир) жан өзүнүн мурда эмнелерди кылгандыгын, эмнелерди (кылбай) калтырганын ачык көрөт.” (Инфитар, 82/1-5)

Куранда кыяматтын сүрү Хаж сүрөсүнүн 1-2- аяттарында төмөнкүчө баяндалат:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾
يَوْمَ تَرُؤْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا
وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ

“Эй, адамдар! Эгечерден корккула. Чындыгында, Кыяматтын силкинүүсү улуу нерсе. Ал Күнү ар бир эмизүүчүнүн эмизген нерсесин унутканын жана ар бир бойунда бар (ургаачы) боюндагысын таштап койгонун, а адамдарды (болсо) мас абалда көрөсүң. Акыйкатта, алар мас эмес, бирок, Алланын азабы катуу...”

Кыямат Куранда “саат, ваакиъа (кескин түрдө боло турган окуя), гаашия (кокустан элди коркуткан), каариъа (эшикти каккан акыйкат)” сыяктуу ысымдар менен да аталган.

4.1. Кыяматтын убактысы

Кыяматтын качан болоорун бир гана Алла билет. Пайгамбарыбыз Азирети Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*) да, Жабраил периште да, жада калса кыяматты баштата турган Исафил периште да эч кандай маалыматка ээ эмес. Кыяматтын качан башталаарын Алладан башка эч ким билбей турганын төмөнкү аятта баяндайт:

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ

“Акыйкатта, Кыямат күнүнүн мөөнөтүн Алла гана билет...” (Лукман, 31/34)

“Сенден Кыямат качан болоорун сурашат. (Сен аларга:) “Чындыгында, анын маалыматы Эгемдин алдында. Анын убактысын Ал гана ачыкка чыгарат”, – дегин. Ал (Кыямат) асмандар жана жер үчүн да оор болот. Ал капилет келет. Алар сенден сен аны билип тургансып сурашат. Сен айт: “Чындыгында, анын маалыматы Эгемдин алдында. Бирок көптөгөн адамдар аны билишпейт.” (Аъраф, 7/187)

“Жибрил” хадисинде Жабраил периште пайгамбарыбыздан (*саллаллаху алейхи васаллам*) ыйман, ислам жана ихсан түшүнүктөрүн сураган соң кыяматтын качан болоорун да сураганда Азирети Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*) ушул жоопту берген: “Бул маселеде суроо суралган киши сураган кишиден ашыкча маалыматка ээ эмес.”

Мусулман адам үчүн кыяматтын качан башталышы маанилүү эмес. Кыяматтан кийин баштала турган түбөлүктүү жашоого ылайыктуу болуу үчүн даярдануу маанилүү. Кыяматтын качан башталаары белгисиз болгону менен Азирети пайгамбар (*саллаллаху алейхи васаллам*) кээ бир кыяматтын алааматтары тууралуу хадистеринде айтып кеткен.

4.2. Кыямат алааматтары

Ислам аалымдары кыяматтын алааматтарын экиге бөлүп карашат. Кичи жана чоң алааматтар деп.

Кичи алааматтары: Чоң алааматтарынан мурда боло турган нерселер. Азирети Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*) пайгамбардын келиши жана пайгамбарлык мөөрүнүн аны менен токтошу. Чыныгы илим жана аалымдардын азайышы, жок болушу, түркөйлүктүн көбөйүшү, спирттик ичимдиктерин жана зынаанын ачыкча жайылып кетиши, ишини билбегендердин иштин башына келиши, адам өлтүрүүнүн көбөйүшү, дүйнөлүк мал-мүлктүн көбөйүшү, зекет бергенге кедейдин табылбай калышы жана башка окуялар кыяматтын кичи алааматтарынан болуп саналат.⁸¹

Хадистерде айтылгандардан байкай турган болсок, кыямат жакындаган сайын чыныгы аалымдардын ордун адепсиз, терең билими жок адамдар ээлеп, коомчулукту туура эмес жолдорго үндөшөт. Болбогон, майда себептерден улам адам өлтүрүү күчөйт. Адам укугу тебеленип, адамдар үчүн тапкан акчасынын адал жол мененби же арам жол менен табылдыбы, кызыктырбай калат. Ата-энеге сый-урматтын ордуна каршы чыгып баш көтөрүү башталат. Таразларда бирин-бири алдоо, сапатсыз жана зыяндуу өндүрүштөр башталат. Генетикасы модификацияланган азык-түлүктөрдү мисал келтирсек болот. Бул абалдан баары нааразы болсо да, кайра эле ошол азыктарды сатып алышат. Адамдардын ортосунда мээрим калбайт. Мээримге муктаждарга да көңүл бурулбайт. Улуулардын кебин, насаатын уккандар калбайт. Кумар жана шанс оюндары кеңири тарайт. Убакыт зымырап учкан куштай өтөт. Бир күн бир сааттай, бир ай бир аптадай, бир жыл бир айдай бат өтүп кетет.⁸² Ысырапчылык тарап, адамдар түбөлүк жашоонун ордуна убактылуу дүйнөлүк нерселерди тандашат.

Чоң алааматтары: Кыямат башталаардын алдынан бири-биринин артынан боло турган окуялар. Чоң алааматтар кадимки табият мыйзамдарына жана адамбаласынын эрк-каалоосуна баш ийбеген окуялар. Азирети пайгамбар (*саллаллаху алейхи васаллам*) хадистеринин биринде: “Кыяматтын алдынан он алааматты көрмөйүнчө бул дүйнөнүн соңу келбейт”-деп төмөнкү чоң алааматтарды атаган⁸³:

1. Түтүн (туман) – мусулмандарды суук тийген сыяктуу кылып ооруткан жана каапырларды эстен тандырган (мас кылган) жер жүзүн каптаган туман пайда болот.

2. Дажжал – деген ысым менен бирөө пайда болот. Өзүн кудаймын деп тааныштырат жана истидраж (магия, көз боёмо) көрсөтүп адамдарды таң калтырган нерселерди жасайт. Дажжал акырында Азирети Иса тарабынан өлтүрүлөт.

3. Дааббатул-Арз – деген аталышта жандык пайда болот. Аны менен бирге Азирети Мусанын асасы (таягы) жана Азирети Сулаймандын мөөрү болот. Аса-таяк менен момундардын жүзүн жарык кылып, мөөрүн каапырларга колдонот. Момундар менен каапырлар ушундайча бири-биринен айырмаланып турушат.

4. Күндүн батыштан чыгышы – Ааламдын жалгыз ээси болгон Алла тааланын буйругу менен күн батыштан чыгышты карай чыгат. Бул окуядан кийин ыйман келтиргендердин ыйманы эч бир пайда алып келбейт.

5. Яжуж жана Маъжуждун чыгышы – Булардын жер бетинде пайда болуп, андан соң бузукулукту таратышы да кыяматтын чоң алааматтарынан бири.

81. Бухари, Тафсир 79, Худуд 20, Фитан 25; Тирмизий, Фитан 34; Ибн Мааж, Фитан 25; Абу Давуд, Сүннөт 15.

82. Тирмизий, Зухд 24.

83. Муслим, Фитан 39-40; Абу Давуд, Малахим 11; Ибн Мааж, Фитан 28.

6. Азирети Исанын (а.с.) көктөн келиши – Кыямат башталаарда көктөн түшөт. Адамдардын арасында адилеттүү өкүмдар болот. Ислам шариятына ылайык амал кылат жана Дажжалды өлтүрүп, артынан өзү да каза болот.

7. Жер көчкүлөрү/чөгүүсү – Чыгышта, батышта жана Арап жарым аралында үч жерде чөгүү пайда болот.

8. Өрт чыгуусу – Хижаз аймагында алыс жактарга жарыгы тийип турганчалык өрт чыгат.

Алланын элчиси (*саллаллаху алейхи васаллам*) бирхадисинде айткандай: “Кыямат Алла деген адамдар үчүн эмес, жамандыкка малынган адамдар үчүн болот”⁸⁴

Башка бир хадисинде: “Алла Таала Йемен тараптан жибектен жумшак сыдырым жел жиберет. Бул желаргы жүрөгүндө кыпындай болсо да ыйманы бар эч кимди калтырбай жандарын алып кетет.”⁸⁵

Кыяматтын алааматтары тууралуу хадис китептерибизде кенен риваяттарга кездешүүгө болот. Ошону менен эле бирге кыямат алааматтарынын акыйкаты, абалы тууралуу толук маалыматка бир гана Улуу Жараткан Зат ээ. Биздеги маалыматтар, бизге билдирилгенден артык эмес.

5. КАЙРАДАН ТИРИЛҮҮ КАНДАЙ БОЛОТ ЖАНА ДАЛИЛДЕРИ

Акыретке ыйман келтирген ар бир инсан кайра тирилүүгө да ишенет. Анткени өлгөндөн кийин кайра тирилүү акырет жашоосунун маанилүү этаптарынан бири. Кыямат болгондон кийин Исафил периште экинчи жолу сурнайын тартат жана өлгөндөрдүн баары тирилтилет.

Кайра тирилүүдө дене жана рух биригет. Алла Таала өлүп, чирип, топуракка айланган адамдын денесинде эч бир нерсенин таасиринде калбаган, чирибеген кабыкчалуу сөөктөн (ажбуз-занаб/куймулчак) адамды кайрадан жаратат. Артынан ар бир инсандын руху кайтарылып берилет. Сурак берип жатканда, адамдын дене мүчөлөрүнүн күбө болуусу тууралуу айтылган аяттар⁸⁶ жана төмөнкү Куран аяты рух менен дененин биригишине далил боло алат:

“Акыйкатта, аяттарыбызга ишенбегендерди Биз отко киргизебиз. Алардын терилери (тозокто) күйүп бүтөр замат (алар азапты татышы үчүн) Биз аны башка териге алмаштырабыз...” (Ниса, 4/56)

Өлгөндөн кийин кайра тирилүүнү четке каккандарга карата Куран төмөнкү аклий далилдерди сунат:

84. Муслим, Ыйман 234; Тирмизи, Фитан 35; Муслим, Фитан 131.

85. Муслим, Ыйман 185.

86. Нур сүрөсү, 24-25-аяттар.

- Бир нерсени жоктон бар кылып жараткан Зат үчүн экинчи жолу кайрадан жаратуу албетте мүмкүн нерсе:

“Ал өз жаралышын унутуп, Бизге: “Бул чириген сөөктөрдү ким тирилтет?” – деп мисал келтирет. “Аны алгач жараткандай эле тирилтет. Ал бардык жаралгандарды Билүүчү”, – дегин.” (Ясин, 36/78-79)

“Эй, адамдар! Эгер өлгөндөн кийин тирилүүдөн шектенсеңер, албетте, биз силерди топурактан, анан бир тамчыдан, анан уйуган кандан, түспөлдүү-түспөлсүз бир үзүм эттен өзүнөргө (кудуретибизди) билдирүү үчүн жараттык. Ошентип, жатындарда (Өзүбүз) каалаган белгилүү мөөнөткө чейин койуп койобуз. Анан бөбөк кылып чыгарабыз. Андан кийин эрезеге жетесиңер. Кээ бирлериңер кайтыш болуп, кай бирлериңер ар нерсени билгенден кийин, эч нерсени билбей турган өмүрдүн начарлыгына кайтарыласыңар. Куураган жерди көрүп турасыңар го. Ага жамгыр жаадырсак кыймылга кирип, көөп, ар түрлүү кооз өсүмдүктөрдү өндүрөт.” (Хаж, 22/5)

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَغْيِ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ بَلَىٰ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Ырас эле алар Алла асмандар менен жерди жараткандыгын жана жаратууда алсыз болбогондугун, өлгөндөрдү кайрадан тирилте ала тургандыгын көрүшпөдүбү? Акыйкатта, Ал бардык нерселерге Кудурети жетүүчү.” (Ахкаф, 46/33)

“Ал жоктон бар кылып, анан кайра жаратат. Бул Ага оңой. Асмандар менен жердеги эң бийик мисалдар – Ага гана таандык. Ал – Ызааттуу, Даанышман!” (Рум, 30/27)

- Өлүк. Ишке жарамсыз жаткан жерди да тирилткен Алла Таала, инсанды да тирилте алат: “Куураган жерди көрүп турасыңар го. Ага жамгыр жаадырсак кыймылга кирип, көөп, ар түрлүү кооз өсүмдүктөрдү өндүрөт. Чындыгында булар – Алланынын Акыйкаттыгынан. Албетте, Ал өлүктү тирилтет. Анткени, Анын ар нерсеге Кудуреттүү. Албетте, Кыйамат келет. Анда эч шек жок. Чындыгында, Алла мүрзөдөгүлөрдү тирилтет.” (Хаж, 22/5-7)

- Бир нерсени терсине айланткан Зат, анын окшошун да жарата алат:

Мисалы, курамы сууга толго дарактын от болуп күйүүсү мүмкүн эместей көрүнсө да андан отту чыгарган Алла Таала үчүн өлүп топуракка айланган инсанды кайрадан топурактан жаратуусу мүмкүн:

“Ал силерге жашыл дарактан от кылды, андан силер от жагасыңар. Асмандар менен жерди жараткан Ал аларга окшогондорду жарата албай калмак беле? Ооба. Ал – Жаратуучу, Даанышман.” (Ясин, 36/80-81)

Азирети пайгамбар (саллаллаху алейхи васаллам) да хадистеринде өлгөндөн кийин кайра тирилүү тууралуу айтып кеткен. Бир хадисинде: “Инсандын куйругундагы кабыкчалуу сөөктөнтөн (ажбуз-занаб/куймулчак) баш-

ка бүтүн денеси өлгөндөн кийин чирип топурак болот. Кыямат күнү кайрадан тирилүү, мына ушул сөөктөн болот.”⁸⁷ Ошондой эле башка хадистеринде да акыретте кайрадан тирилүүнүн бар экендиги, алгачкы болуп Азирети Мухаммеддин (саллаллаху алейхи ва-саллам) кабырынан тураары билдирилген.⁸⁸

Кышы бою кургап, жансыз жаткан топурактан эрте жаздын жааны менен түрдүү-түрдүү өсүмдүктөрдү өстүрүүсү, кайрадан тирилүүнүн мүмкүн экендигин далилдей алат.

6. АКЫРЕТ ЖАШООСУНУН ЭТАПТАРЫ

Адамдын өлүмүнөн кийин башталган акырет жашоосунун этаптарын айтып өтөлү:

Кабыр жашоосу: Адам өлгөндөн кийин кабыр жашоосу (барзах ааламы) башталат. Хадисте мындай айтылат: *“Кабыр – акырет этаптарынын алгачкысы. Ким ошол этаптан ийгиликтүү өтсө, калгандарынан жеңил өтөт. Эгерде ийгиликтүү боло албаса, анда калгандарында да кыйналат.”*⁸⁹ Өлүм менен башталып кайрадан тирилтилгенге чейинки этап кабыр ааламы (же барзах ааламы) деп аталат. Барзах ааламы деп да аталганынын себеби, бул дүйнө менен акыреттин ортосундагы аалам болгондуктан. Себеби, “барзах” сөзүнүн мааниси “эки нерсенин ортосундагы тоскоолдук” дегенди түшүндүрөт.

Ар бир инсан кабыр ааламына кирип өтөт. Ал инсан топурака көмүлсө да, сууда чөгүп өлсө да, күйүп күл болуп, күлү учуп тарап кетсе да... Бир гана өлгөндөн кийин жерге берилгендер эле эмес.

Кабыр колган адамга Мункар жана Накур периштелери келип “раббич ким? Пайгамбарың ким? Диниң эмне?” деген сыяктуу суроолорду беришет. Ыймандуу жана адептүү мусулмандар бул суроолорго жеңил жооп беришет жана алар үчүн бейиштин эшиктеринин бири ачылып, бейиш көрсөтүлөт. Ал эми, каапыр жана мунафыктар бул суроолорго жооп бере алышпагандыктан аларга тозок эшиктеринен бири ачылып, андагы азаптар көрсөтүлөт. Каапырлар жана мунафыктар кыйналып, азап тартып жатышканда момун мусулмандар бейпилдикте жатышат.

Кабыр азабы жана кабырдагы жыргал тууралуу Курандагы кээ бир аяттарда жана сахих хадистерде айтылып кеткен. Алла Таала мындай дейт:

“Сурнай тартылганда, алар мүрзөлөрүнөн Эгесине карай шашып чыгышат. Алар: “Оо, биз куруп калалык! Бизди жаткан жерибизден ким тургузду? Бул – Мээримдүү убада кылган нерсе жана элчилер чындыкты айтышкан экен”, – дешет.” (Ясин, 36/51-52)

Алла Таала мындай дейт:

“Мусулман киши кабырда суракка тартылган учурда Алладан башка кудай жок жана Мухаммед Анын элчиси экендигине күбөлүк берет. Куранда айтылган: Алла ыйман кел-

87. Бухари, Тафсир 39/3; Муслим, Фитан 141,142.

88. Бухари, Тафсир 39/3; Ибн Мааж, Жанаиз 58.

89. Тирмизи, Зухд 5; Ибн Мааж, Зухд 32.

*тиргендерди бул дүйнөдө да тиги дүйнөдө да жакшы сөзгө бекем кылат. (Ибрахим сүрөсү 27-аят) – деген аят мына ушул күбөлүккө ишаарат кылат.*⁹⁰

Алланын элчиси (*саллаллаху алейхи васаллам*) сахабаларынан биринин жаназасында “Оо Жараткан! Аны бейишиңе ал, кабыр жана тозок азабыңдан сакта!” – деп дуба кылат.⁹¹

Сурнайдын тартылышы: “Сур” сөзүнүн сөздүк мааниси үн чыгаруу, керней, ичи бош үн чыгарууга колдонулган мүйүз дегенди билдирет. Терминологияда кыяматтын башталышына жана кыяматтан кийин бүтүндөй инсандардын махшар майданына чогулуу үчүн кайрадан тирилүүсүнө себепчи болгон Ибрафил периштенин сурнай тартышын айтабыз. Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) хадистеринин биринде сурнайды сүрөттөп жатып анын үйлөгөндө үн чыгарган түтүк жана мүйүз экенин айткан.⁹² Бирок, бул түтүк же мүйүздөн жасалган үйлөгөндө үн чыгарган аспаптын чындыгында кандай экендиги белгисиз. Бул дүйнөдөгү түтүктөр же мүйүз менен салыштыруу да туура эмес.

Куранда берилген маалыматтарга таянсак, Ибрафил периште сурнайын эки жолу тартат. Алгачкы тартуусунда Алла Тааладан жана Ал каалагандардан башка жерде жана көктөгү бардык нерсе кыйрап жок болот. Кыямат болот. Экинчисинде адамдар кайрадан тирилтилет жана махшар майданына чогултулат.⁹³

Бул эки жолку сурнай тартуунун ортосундагы өтө турган убакыттын канча экени белгисиз.

Абу Хурайранын (Алла андан ыраазы болсун) айтымында:

Расулуллах (*саллаллаху алейхи васаллам*): “Эки сурнай тартуунун ортосунда кырк бар!” деп айткан.

Муну уккандар: “Оо Абу Хурайра! Кырк күнбү?” – деп сурашты.

Абу Хурайра: “Бир нерсе деп айталбайм!” – деп жооп берди.

Кайра: “Кырк айбы?” – деп сурашты.

Абу Хурайра: “Бир нерсе деп айталбайм!” – деп жооп берди.

Анда: “Кырк жылбы?” – деп сурашты.

Абу Хурайра: “Бир нерсе деп айталбайм!” – деп жооп берди жана:

“Андан соң Алла Таала көктөн суу түшүрөт, адамдар жерден өсүп чыккан өсүмдүктөрдөй кайра турушат. Адамдын денесинен куйруктагы кабыкчалуу сөөктөн башкасынын баары чирийт. Чирибеген бул сөөктүн аты “ажбуз-занаб” деп аталат. Кыямат күнү кайрадан тирилүү мына ушул сөөктөн болот.” (Бухари, Тафсиру сурати зумар 3; Амма 1; Муслим, Фитан 141; Муватта, Жанаиз 48; Абу Давуд, Сүннөт 24; Насаи, Жанаиз 117)

90. Бухари, Жанаиз 87; Муслим, Бейиш 73.

91. Муслим, Жанаиз 85; Тирмизи, Жанаиз 38; Ибн Мажа, Жанаиз 23.

92. Тирмизи, Кыямат 8.

93. Намл сүрөсү, 87-аят; Ясин сүрөсү, 51-аят; Зумар сүрөсү, 68; Хаакка сүрөсү, 13-16-аяттар.

Хашр жана махшар: Сөздүк мааниси топтоо, чогулуу дегенди билдирет. Терминологияда, Алла Тааланын адамдарды сурака тартуу үчүн кайрадан тирилткенден кийин чогултуусу дегенди түшүндүрөт. Адамдар чогулган жерге “махшар” же болбосо “арасат” деп айтылат. Махшар жана ал жерге чогулуу учурунда боло турган окуяларды Куран бизге мындайча баяндайт:

“Ал баарын жыйнаган Күнү алар жер үстүндө бир күндүн ичинде бир эле саат болгондой сезишет. Бирин бири таанышат. Алла менен кездешүүнү жалганга чыгаргандар жана туура жолдо жүрбөгөндөр зыйанга учурашат.” (Йунус, 10/45)

Махшарга чогулганда ар ким өзүнүн абалы эмне болоорун да билбегендиктен жакындары менен алек боло алышпайт. Ал күнү момундардын жүзү жарык болуп, каапырлардын жүзү карарат. Абаса сүрөсүнүн 33-42-аяттарында мындай буюрулат:

فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاحَّةُ ﴿٣٣﴾ يَوْمَ يَفِرُّ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾
وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾
ضَاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ ﴿٤٠﴾ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ﴿٤١﴾
أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرَةُ الْفَجَرَةُ

“Кулак жарган үнү угулуп, жаңырганда. Мына ошол Күнү инсан өз бир тууганынан (таштап) качат. Өз энесинен жана өз атасынан (качат). Өзүнүн жарынан жана балдарынан (качат). Бул күнү алардын ар биринин өз түйшүгү жетиштүү болот. Ал Күнү жүздөр албырып тамылжыйт, күлө багып, кубанышкан. Ошол күнү бир жүздөрдү чаң баскан. (Түнөрүп) оройт аны караңгылык. Алар бузуку – каапырлар.”

Азирети пайгамбар (*саллаллаху алейхи васаллам*) айтып кеткендей, ар бир инсан кандай жашап өтсө жана өлгөндө кандай абалда өлсө ошол абалда тирилтилет. Жакшылыкта өлсө жакшы, жамандыкта өлсө жаман абалда. Тирилгенде алгач дүйнөгө келген абалында (кийимсиз)тирилтилет.⁹⁴

Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) махшар күнү төмөнкү жети тайпадагы адамдар махшардагы кыйынчылыктардан алыс боло тургандыгын, Алла Тааланын Аршынын көлөкөсүндө кезегин күтөөрүн айткан. Алар:

1. Адилеттүү имам (Өлкө башчысы)
2. Аллага ибадат менен жакындаган жаштар
3. Жүрөгү мечиттерге гана байланган момун
4. Алла үчүн бирин-бири жакшы көргөндөр
5. Зынаадан алыс болгон киши
6. Жашыруун садака берген адам
7. Эч ким жок жерде Алланы эстеп ыйлаган адам. (Бухари, Азан 36)

Амал дептеринин берилүүсү: Махшарга баары чогулган соң бул дүйнөдө кылган иштери жазылган амал дептерлери адамдарга берилет. Дептер деп айтканыбыз менен бул

94. Бухари, Рикак; Муслим, Бейиш 14, 19; Тирмизи, Тафсир 18.

дүйнөдөгү дептерлер сыяктуу эмес. Акыйкаты бир гана Аллага маалым. Бул дүйнө жашоосунда ар дайым, ар жерде Кираман жана Каатибийн тарабынан жазылган амал дептерлери тууралуу Куранда мындай деп айтылган:

“ (Ар бир адамга) амал дептери койулат. Ошондо каапырлардын андан коркконун көрсөң. Алар: “О, азаптуу күн! Бизге кандай өкүнүч (камдалган). Мына (амал) китепте кичинени да, чоңду да калтырбай тизмелептир!” – дешет. Ошондо алар (өздөрү) жасагандарды өз алдынан табышат. Бирок Эгең эч кимге адилетсиздик кылбайт.”
(Кахф, 18/49)

Амал дептери бейишке кирүүчүлөргө оң жагынан, тозокко кирүүчүлөргө сол жагынан же арт жагынан берилет. Оң жагынан берилгендерге “асхабу-йамиин”, ал эми сол жагынан берилгендерге “асхабу-шимаал” деп айтылат. Дептердин ондон берилиши бейиштин кабарчысы, солдон берилиши тозоктун кабарчысы.

“Ар бир инсандын мойнуна анын амалын илдик. Кайра тирилүү Күнүндө Биз алардын алдына китепти ачабыз. “Китебинди оку! Бүгүн сени жаның өзүңө эсеп кылууда жетиштүү” (деп айтылат)” (Исра, 17/13-14.)

Эсеп-кысап жана сурак: Адамдардын баары амал дептерлерин алып, кылган иштеринин ийне-жибине чейин көргөндөн кийин Алла Тааланын сурагына тартылышат. Бул тууралуу Куранда:

ثُمَّ لَسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ

“Мындан соң (силерге берилген жакшылыктардан) ошол күнү сөзсүз сураласыңар”, - деп айтылат. (Такасур, 102/8)

Эсеп-кысап учурунда амал дептерине кошумча адамдын өз дене мүчөлөрү да анын кылган иштерине күбөлүк беришет.

Фуссилат сүрөсүнүн 20-23-аяттарында бул тууралуу мындай баяндалат:

“Акыры алар ага жеткен кезде, аларга өздөрүнүн кулактары, көздөрү жана терилери алардын (бул дүйнөдө) эмне иш кылгандыгына күбөгө өтүшөт. Алар терилерине: “Эмне үчүн бизге күбө болдуңар”, – дешет. (Терилери): “Бизге баарын сүйлөткөн Алла. Силерди алгач ирет жараткан Алла жана Ага кайтарыласыңар”, – деп айтышат. Силердин өзүңөргө (Кыйамат күнү) кулактарыңар, көздөрүңөр жана терилериңер күбө болушунан жашырына албайсыңар. Алла жасаганыңардын көбүн билбейт деп ойлочу элеңер. Мына ошо Эгеңер тууралуу ойлогон ойлоруңар өзүңөрдү кыйратып, зыйанга учуроочулардан болдуңар.”

Кыпындай да болсо кылынган жакшы иштердин сыйлыгын алаары жана жаман иштердин жазасын тартаары, эч кимге эч кандай адилетсиздик мамиле жасалбай тургандыгы, адамдардын ал күнү төмөнкү беш нерседен сурака алынаары хадисте айтылган:

1. Өмүрүн эмне менен өткөргөнү
2. Жаштыгын кайда өткөргөнү
3. Мал-мүлкүн кайда сарптаганы
4. Мал-мүлкүн кайдан тапканы
5. Билгендери менен амал кылып же кылбаганы.⁹⁵

Көптөгөн хадистерде адамдардын Алла Таала менен эч кандай ортомчусуз сурака тар-тылаары, суракта момундар ар бир суроого кыйынчылыксыз жооп беришээри, каапырлар кыйын суроолорго тартылаары тууралуу кабар берилет.

Мизан: Сөздүктөгү мааниси тараза. Терминологияда акыретте сурактан кийин адамдардын амалдарын тарткан теңирий адилеттүүлүк өлчөмү (тараза). Таразанын кандай экенидиги бир гана Аллага маалым. Бул дүйнө жашоосунда биз колдонгон таразаларга окшобойт. Таразада жакшылыктары оор баскандар кутулуп, күнөөлөрү оор баскан жазасын тартышат. Мизан тууралуу Куранда төмөнкүдөй баяндалат:

“Биз Кыйамат Күнү үчүн туура таразаларды жайгаштырабыз. Бир да жан зулум кылынбайт. А эгерде сары кычынын⁹⁶ данынын салмагындай эле (амал) болсо, анысын келтирер элек. Биз толук жетээрлик эсепчибиз.”

Башка бир аятта:

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ﴿٦﴾ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ﴿٧﴾ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ﴿٨﴾
فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴿٩﴾ وَمَا آذْرِيكَ مَا هِيَةٌ
نَارٌ حَامِيَةٌ

“Демек, ошол күнү кимдин таразасы оор болсо, анда ал ыраазы боло турган жашоодо (болот). Ал эми кимдин таразасы жеңил болсо, анда анын бара турган жери жар болот. Анын эмне экенин кайдан билет элең?! Ал ысык от!” (Каариа, 101/ 6-11)

Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) үмөтүнүн мизанда кыйын абалда калуусун каалабаганы үчүн дайыма эскертип келген. Бир жолкусунда сахабаларынан сурады:

- “Муфлис – деген ким билесиңерби?” Сахабалары:

- “Мал-мүлкүнөн жоготкон, уттурган адам” – деп жооп беришти. Анда, Расулullaх (*саллаллаху алейхи васаллам*) мындай деди:

- “Муфлис бул, кыямат күнү намаз, орозо жана зекет сыяктуу ибадаттары менен беттештирилет, бирок, ал киши бул жашоодо бирөөгө жамандык кылган, дагы бирөөгө зынаа жалаасын жапкан, баланчанын акысын жеген түкүнчөнүн өлүмүнө себеп болгон же сабаган абалда беттешет. Андан соң кылган амалдарынын эсеп-кысабы башталат. Кылган күнөөлөрүнүн айынан соопторунан алынып андан жабыркагандарга берилет. Эгерде сооптору күнөөлөрүнүн каффаратына (төлөгөнгө) жетпей калса, жабыркагандар-

95. Тирмизи, Кыямат 1.

96. Сары кычы – эгиндин арасына чыгуучу сары гүлдүү отоо чөп (Кыргыз тилинин түшүндүрмө сөздүгүнөн).

дын күнөөлөрүнөн алынып бул кишиге берилет жана аягында тозоктон азабын тартат.” (Тирмизи, Кыямат 2)

Сырат көпүрөсү: Тозоктун үстүнө өткөн жол (көпүрө). Адамзатынын баары ушул жолдон өтөт. Мусулмандар кылган амалдарына жараша ылдам же акырындык менен өтөт. Ал эми каапырлар жана күнөөкөрлөр буту тайып тозоко түшүшөт. Сырат көпүрөсүн кандай экендиги тууралуу хадистерде так маалымат жок. Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) хадистеринин биринде тозоктун үстүнө курулган сырат көпүрөсүнөн алгачкы болуп өтө тургандардын өзү жана үммөтү экендигин жана жакшы амалдарды аткаргандардын тездик менен көпүрөдөн өтөөрүн айтып кеткен.⁹⁷

Шапаат: Шапаат кылуунун сөздүк мааниси кимдир бирөөнүн багышталуусун каалоо, жардам берүү, кимдир бирөөгө жардам берүү максатынында ага дуба кылуу дегенди билдирет.

Терминологиядагы мааниси: бул дүйнөдө жасаган кээ бир күнөөлөрү үчүн акыретте жазага тартылуудан куткаруу үчүн ортомчу болуу, дуба кылуу дегенди түшүндүрөт. Демек, шапаат кайсы бир момундун күнөөлөрүнүн багышталуусу үчүн Аллага дуба кылып жалбаруу дегенди билдирет. Пайгамбарыбыз Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*) да айтып кеткендей: “Ар пайгамбардын өзгөчө бир дубасы бар. Мен бул дубамды иншаллах, акыретте үммөтүмө шапаат кылуу үчүн колдонууга калтырдым.”⁹⁸

Акыретте пайгамбарлардын баарынын өз үммөтүнө Алла Тааланын уруксаты менен шапаат кылуу үчүн дуба кылуусу акыйкат. Шапаат бул, күнөөкөр мусулмандардын күнөөсүнүн кечирилиши, күнөөсү жоктордун дагы да жогору даражага көтөрүлүүсү үчүн дуба кылуусу дегенди билдирет.

Каапыр жана мунафыктар үчүн шапаат болбойт.

“...Анын алдында Өзүнүн уруксатысыз ким колдоочулук кыла алат?!” (Бакара, 2/255)

“...а алар кудайдын алкышына татыгандардан башка, эч кимге ортомчу боло алышпайт.” (Анбия, 21/28) аяттары шапаатты түшүндүрүп турат. Пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) да:

شَفَاعَتِي لِأَهْلِ الْكِبَائِرِ مِنْ أُمَّتِي

“Шапаатым, үммөтүмдөн чоң күнөө кылгандар үчүн” деп айткан.⁹⁹

Пайгамбарыбызга (*саллаллаху алейхи васаллам*) таандык жалпыга шапааты да бар (шафаату-узма деп айтылат). Бул мындайча болот:

Алла Таала адамдарды кенен жана түздүк болгон бир жерде мизан жана эсеп-кысап үчүн чогултат. Ал жерде адамдар абдан кыйналышат. Ошондо кээ бир адамдар кээ бирлерине айтат: “Абалыңарды көрдүңөрбү? Силерге шапаат кыла турган бирөөгө баргыла” – деп. Анда адамдар алгач Азирети Адамдан (а.с.) тартып Нух (а.с.), Ибрахим (а.с.) Муса (а.с.)

97. Бухари, Азан 129, Рикак 48-52; Муслим, Ыйман 81; Ибн Мааж, Зухд 33.

98. Бухари, Даават 1; Тавхид, 31; Муслим, Ыйман 86.

99. Абу Давуд, Сүннөт 21; Тирмизи, Кыямат 11; Ибн Мааж, Зухд 37.

жана Иса (а.с.)га келишет. Кимисине барса экинчисине жиберешет. Ошентип аягында пайгамбарыбыз Мухаммед Мустафага (*саллаллаху алейхи васаллам*) келишет. Мухаммед (*саллаллаху алейхи васаллам*) Алланын Аршынын астында саждага барат да дуба кылат. Аллага шүгүр кылат. Ошондо, Алла Таала тарабынан ага шапаат кылуу акысы берилет. Мусулмандардын кээ бирлери пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) шапааты менен тозок отунан кутулушат. Артынан пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*) дагы саждага барып, бир канча жолу Аллага шүгүр кылып, аны даңазалайт. Мунун артынан Алла Тааланын уруксаты менен мусулмандардын көпчүлүк бөлүгү шапаат аркылуу тозок азабынан кутулушат. Азирети пайгамбарыбызга (*саллаллаху алейхи васаллам*) гана берилген бул шапаат макамына “Макаамы-Махмуд” – деп айтабыз.¹⁰⁰

Ошондой эле пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) шапааты менен эч бир сураксыз бейишке кирүүчүлөр да болот.¹⁰¹

Канткенде да шапаатка ишенүү момундарды жалкоолукка алып барбашы керек. Шапаатка ишенип, диний негиздерди аткарбай койуудан алыс болуу керек. Шапаатка татыктуу болуу үчүн аракет кылуу керек. Албетте, ал күнү, кыяматта Алланын элчисинин үммөтү экенибиздин билинип турушу үчүн анын жолунан ээрчүү керек. Ага болгон сүйүүбүздү жана ыйманыбызды бекем кармануу шарт.

7. СЫЙЛЫК ЖАНА ЖАЗА

Адамбаласы бул жашоодо кылган амалдарынын сыйлык же жазасын толук ала албайт. Бул дүйнөдө кылынган амалдардын акыбетин акыретте көрөбүз. Чыныгы сыйлык же жаза тапшырылуучу жай – акырет болуп саналат. Бул жашоодо кандай жашап өтсөк, кабырдан тартып ошого жараша натыйжасын алып баштайбыз. Балким, азап, балким жыргал... Адамзаты акыреттеги ар бир этапта, кыямат башталганда, кабырда, махшарда, суракта, эсеп-кысапта, мизанда жана сыратта, кылган амалдарына жараша сыйлык же жазасын алып турат. Бейиш жана тозок акырет жашоосунун акыркы жана түбөлүк калуучу этабы болуп саналат.

7.1. Бейиш (Жаннат)

Сөздүктөгү маанилери: бакча, өсүмдүк жана бак-дарактуу аянт дегенди билдирет. Терминологиядагы мааниси болсо, “түрдүү нээматтар менен курчалган жана момун мусулмандардын түбөлүк кала турган жери (акыреттеги журту)” дегенди түшүндүрөт. Бейиш жана бейиштеги жашоо чексиз, түбөлүк калуучу.

Куранда бейиш жана анын даражалары төмөнкүдөй айтылган. Жаннатул-маъваа (шейиттердин жана момундардын бейиши), жаннатул-адн (түбөлүк жашап калынуу-

100. Ибра сүрөсү, 79; Бухари, Тавхид 24; Муслим, Ыйман 84.

101. Бухари, Тафсир 18-сүрө; Муслим, Ыйман 84.

чу бейиш), даарул-хулууд (түбөлүктүү мекен), Фирдавс (баарын каптап, курчап турган бейиш бакчасы), дарус-салаам (тынчтык мекени), дарул-мукаама (түбөлүк кала турган жер), жаннатун-набийм (нээматтарга толгон бейиш), аль-макааму-амиин (ишеничтүү жай).

Куранда бейиш төмөнкүчө сүрөттөлөт:

Бейиш – кенендиги асмандар менен жердей, тагыраак айтканда өтө чоң жана аябай ыссык же кычыраган суук жана тынчынды алган ашыкча нерселер кездешпейт. Суусу тунук, таза жана сүттөн, балдан дарыялар аккан жер. Ошондой эле суусу имбир жыттанган булактары, ичкенден кийин мисктей жыт калтырган башка ичимдиктери бар. Бейиштин башты оорутпаган, мас кылбаган пайдалуу ичимиктери да бар. Түрдүү мөмө-жемиштерге бай бакчалары, хурма бактары, анар, жүзүм, банан бакчалары жана даамдуу эттерге бай.

Бейишке киргендердин өзгөчөлүктөрү тууралуу төмөнкүлөр айтылган:

Бейиши болгон мусулмандардын кийген кийимдери жука жана калың таза жибектен тигилген. Үйлөрү кооз жана алар үчүн кызмат кылган өлүмсүз жаш кызматчылары болот. Алтындан идиштерди ташыган бул жаш кызматчылар сулуулугунан улам маржан таштай баалуу көрүнүшөт. Бейиштик мусулмандар үчүн астынан дарыялар аккан көркөмдүү хан сарайлар курулган. Чарчоо, кыйналуу сыяктуу сезимдер, жалган жана болбогон сөздөр болбойт. Бейишке киргендердин жүрөгүндө кызгануу, өчөшүү сыяктуу жаман сапаттар алынып салынат.

Бейиштин нээматтары адам акылына сыйбас кооздукта экендигин билдирген пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) кудсий хадистеринин биринде мындайча айтылган: *“Алла Таала мындай дейт: Салих кулдарым үчүн бейиште эч бир кулак укпаган, эч бир көз көрбөгөн, эч бир адамдын көңүлүнөн да өтпөгөн нечен нээматтын түрлөрүн даярдап койдум.”*¹⁰²

Албетте, бейиштеги эң чоң нээмат Алланын ыраазычылыгына татыктуу болуу жана Анын жамалын көрүү. Бул тууралуу Куранда:

وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

“Бирок, Алланын ыраазалыгы – эң улуу! Бул – улуу ийгилик.” (Тавба, 9/72)

وَجُودٌ يَوْمَئِذٍ نَّاضِرَةٌ ﴿٢٢﴾ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ

“Кээ бир жүздөр ошол күнү албырып, Эгесине карашат.” (Кыямат, 75/22-23)

Ахлу сүннөт аалымдарынын пикиринде Алла Таала акыретте (бейиште) адамдарга (биз билбеген абалда) көрүнөт.

7.2. Тозок

Сөздүктө терең кудук деген маанини билдирген тозок (жаханнам), акыретте каапырлар үчүн түбөлүк калуучу жайы, күнөөкөр мусулмандар үчүн күнөөлөрүнө жараша азап

102. Бухари, Тафсир, Сүрө 32; Муслим, бейиш 1; Тирмизи, Тафсир, Сүрө 32.

тартуучу жайы. Куран Каримде тозоктун жети аты өтөт. Жаханнам (терең кудук), наар (өрт), жажим (өтө алоолонгон жалындуу өрт, түшүп кеткендер кайтып чыга албагандай терең жар), сааир (алоолонгон от), сакар (от, чок), хутама (ыссык чок). Бул жети аталыш тозоктун жети катмары катары да кабыл кылынып келет.

Тозок жана тозоктогу жашоо тууралуу Куран мындай баяндайт: Күнөөкөр адамдар тозоко жакындаганда алоолонгон оттун үнү угулуп, чок чачырайт. Каапырлар үчүн зындан болгон тозок, ичиндегилердин терисин шылып куйкалаган от, жүздөрүнө чок басылып күйгүзгөн чокко толгон чуңкур. Тозоктун отуну адамдар жана таштар. Тозок эч тойбойт. Ичине канча адам ташталса деле... Тозокулар ал жерде кайнак суу жана ириңден башка ичкенге эч нерсе таба алышпайт.

Күнөөкөр мусулмандар түбөлүк тозокто калышпайт. Пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) хадистеринде да айтылгандай эле азабын тарткан соң тозоктон чыгарылат.¹⁰³

Акырет этаптарынын баарында болгондой эле тозок жана бейиште да адамзаты денеси жана руху менен бирге болот. Тозоктогу азап бул дүйнө азабына окшобойт. Бирок, адамдар бул нерселердин акыйкатын биле беришпейт. Бир гана Алла Таала билет.¹⁰⁴

7.3. Аъраф

Тоо же дөбөнүн чокулары, бийик жерлери деген мааниге келген аърааф сөзү терминологияда бейиш менен тозоктун ортосундагы чептин же бийик тосмонун аталышы. Аърааф жана аъраафта калуучулардын кимдер экени тууралуу эки пикир айтылат. Кээ бир аалымдардын айтымында:

1- Эч бир пайгамбардын таблиги жетпей бул дүйнөдөн өткөндөр жана мушриктердин балагатка жетпей жаштайында көзү өткөн балдары аъраафта калат.

2- Жакшы жана жаман амалдары тең болуп калган момундар. Бул кишилер бейишке кирээрден мурда аъраафта белгилүү бир убакыт күттүрүлүп, андан соң гана Алланын лутфу, ырайымы менен бейишке киришет.

Куранда аъраафта калуучулар тууралуу мындай деп айтылган:

“Алардын ортосунда тосмо дубал бар. “Арааф” –тосмонун өйдө жагында баарын белгилеринен тааныган адамдар бар. Алар бейиш ээлерине: “Силерге Алланын тынчтыгы болсун!” – деп үн салат. Алар – али Бейишке киришкен эмес. Бирок үмүт кылып тургандар. Качан алардын көздөрү Тозок жакка бурулган кезде: “Оо, Эгебиз! Бизди заалым-каапыр адамдар менен чогуу кыла көрбө!” – дешет.” (Аърааф, 7/46-47)

7.4. Хавз

Кыямат күнү Алла Таала тарабынан пайгамбарларга багышталган атайын “хавуздар” (көлмө, суу сакталган чуңкур) болот. Момундар бул хавузду таза жана таттуу суусунан ичип чаңкагын кандырышат. Куранда өткөн **“акыйкатта Биз сага Кавсарды тартуу**

103. Бухари, Рикак 51, Тавхид 19; Тирмизи, Бирр 61; Ибн Мааж, Мукаддима 9.

104. Аърааф сүрөсү, 46-47-аяттар.

кылдык” аятындагы “кавсар” хавуз деп билинет. Ошол себептен пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) кыяматтагы хавузуна “хавзу-кавсар” аты берилген.

Хадистерде да өткөндөй эле кыяматта ар бир пайгамбардын бирден хавузу болот. Ар биринин үмөтү ошол хавуздардан суу ичишет. Пайгамбарыбыздын (*саллаллаху алейхи васаллам*) хавузу кенен, суусу сүттөн ак, жыты мисктен да жыттуу, суу ичүү үчүн коюлган идиштердин саны көктөгү жылдыздардын санынан көп. Ал хавуздан бир жолу суу ичкен эч бир киши эч качан суусабайт.¹⁰⁵

8. АКЫРЕТКЕ ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮНҮН ПАЙДАЛАРЫ

Акыретке ишенүү адамбаласынын жашоосун маанилүү кылган негизги нерселердин бири. Акыретке ыйман келтирүүнүн күнүмдүк жашоодо, жеке адам жана коом үчүн көптөгөн пайдалары бар.

- Акыретке ишенүү адамдын жашоосуна максат койот, багыт берет. Бул ааламга эмне максатта келгенин үйрөтөт. Инсандарын максатсыз жаратылбаганын жана ээн-эркин ташталбаганын үйрөтөт.

- Акыретке ишенген киши эки дүйнөнүн милдеттерин так аткарат. Анткени, акырет жашоосунун бар экенин билген ар бир инсан бул дүйнө жашоосунда кылган амалдарынан Алланын алдында сурака тартылаарын билип жашайт.

- Улуттар аралык жана башка эл аралык мамилелердин бекем болушуна себепчи болот. Акыретке ыйман адамдардын жүрөгүндө канчалык бекем жайгашкан болсо, элдердин ортосундагы байланыштар да бекемделет.

- Акыретке ишенүү адамдардын жүрөгүндө тынчтык жана адилеттүүлүк сезимдерин пайда кылат. Тынчтыкты эңсеген сезимге ээ адамдар адилеттүү болуудан тайбайт. Адилеттүү киши теңирий адилеттүүлүктүн да ишке ашаарына ынанат.

- Акыретке ыйман келтирген адамдар үмүтсүздүктөн алыс болушат. Кыйын кездерде сабыр кылат. Натыйжасында сыйлыгын алаарын билет. Акыретке ишенүү өлүм коркуусунан куткарат.

- Акыретке ишенген киши картайганда же ооруп калган кездерде өлүмдүн жакындаганын билип татыктуу кул катары жашоодон ырахат алат. Ал адам үчүн өлүм – түбөлүк жашоонун башаты.

- Акыретке ыйман келтирген киши бул дүйнөнүн нээматтарына терең байланып калбайт. Жалган дүйнөнүн акырет жашоосунун эгин талаасы экенин сезет жана эч бир мал-мүлк же шаан-шөкөткө алданып акырет жашоосун арзанга сатпайт.

105. Хавуз тууралуу хадистерди караңыз: Бухари, Рикак 53, Фитан 1; Муслим, Фадаил 9; Тирмизи, Кыямат 14, 15.

БӨЛҮМДҮ ЖЫЙЫНТЫКТОО

ТЕКШЕРҮҮҮҮЧҮН СУРООЛОР:

1. Акыретке ыйман келтирүү тууралуу Куран аяттарынан эки мисалды котормосу менен жазгыла.
.....
2. Акырет абалын адамдарга бир мисал менен түшүндүргүңүз келсе эмне деп айтмаксыз?
.....
3. “Акыретке ыйман келтирүү жараткандын адилеттүүлүгүнө ишенүүнү талап кылат” деген сөздөн эмнени түшүнөсүз?
.....
4. Акыретке ишенүүнүн кандай пайдалары бар?
.....
5. Кыяматтын алааматтарын бөлүмдөргө бөлүп түшүндүргүлө.
.....
6. Жаңыдан тирилүүнүн мүмкүн экендиги жана сөссүз түрдө болоорун айткан бир мисал келтиргиле.
.....
7. Сурнай жана сурнай тартуу тууралуу маалымат бергиле.
.....
8. Куранда кайра тирилүү (хашр) күнү кандай баяндалат?
.....
9. Хадисте да айтылгандай адамдар кайсы беш нерседен сурака тартылышат?
.....
10. Бейиш жана тозоктун ысымдарынан бештен жазгыла.
.....

ТӨМӨНКҮ СУРООЛОРДУН ТУУРА ЖООПТОРУН ТАПКЫЛА

1. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы акыретке тиешелүү эмес?
 - А) Адамдардын кайрадан тирилүүсү
 - Б) Адамдарга амал дептерлеринин берилүүсү
 - В) Азраилдин рух алуусу
 - Г) Адамдардын сурака тартылуусу
2. Төмөнкүлөрдүн кайсы бири акырет жашоосунун аталыштарынан эмес?
 - А) Явмул-азаб Б) Явмул-кыяма
 - В) Явмул-баъс Г) Явмуд-Дин
3. Кайсы бири акырет күнүнө ишенген адамдын өзгөчөлүктөрүнөн эмес?
 - А) Өлүмдөн коркот
 - Б) Башка бирөөнүн акысын жебейт
 - В) Милдеттерин так аткарат
 - Г) Жакшылыкка жанашат
4. Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам) дын айтымында төмөнкү кишилердин кимиси Арштын көлөкөсүндө эс алган 7 топтун ичине кирет?
 - А) Эч ким жок жерде Алланы эстеп ыйлаган адам
 - Б) Аллага ибадат кылуу менен жакындаган жаш
 - В) Садаканы көрсөтүп берген адам
 - Г) Бири-бирин Алла үчүн жакшы көргөн адамдар
5. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы бейиштин ысымдарынан эмес?
 - А) Жаннатул-адн
 - Б) Макам-ы Махмуд
 - В) Дарус-Салам
 - Г) ал-Макамул-Амин
6. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы тозоктун ысымдарынан эмес?
 - А) Каариъа Б) Наар
 - В) Сакар Г) Хутама
7. Төмөнкүлөрдүн кайсы бири кыяматтын чоң алааматтарынан бири?
 - I. Дааббатул-Арз
 - II. Зынаанын артуусу
 - III. Аз. Мусанын көктөн түшүүсү
 - IV. Дажжал
 - А) I, III, IV Б) IV, III
 - В) I, II, IV Г) IV

БӨЛҮМ VII

ТАГДЫР ЖАНА КЫРСЫКА БЙМАН КЕЛТИРҮҮ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ:

ТАГДЫР ЖАНА КЫРСЫКА БЙМАН КЕЛТИРҮҮ

ТАГДЫРГА ИШЕНҮҮНҮН ПАЙДАЛАРЫ

ТАГДЫР ЖАНА КЫРСЫК ТУУРАЛУУ АЯТ ЖАНА
ХАДИСТЕР

ЭРК-КААЛОО

ТАГДЫР ЖАНА КЫРСЫК ТУУРАЛУУ КӨЗ
КАРАШТАР

ТАГДЫР ЖАНА КЫРСЫК МАСЕЛЕСИНЕ
БАЙЛАНЫШКАН ТЕРМИНДЕР

1. ТАГДЫР ЖАНА КЫРСЫКА (КАДАР ЖАНА КАЗАГА) ЫЙМАН КЕЛТИРҮҮ

“Кадар” (قدر/тагдыр) сөзүнүн сөздүк мааниси өлчөм, ченем, бир нерсени белгилүү ченемге жараша кылуу дегенди түшүндүрөт. Ал эми терминологияда “Улуу Жараткандын эзелтен баштап түбөлүк боло турган нерселердин убактысын, жерин, өзгөчөлүктөрүн жана сапаттарын эзелки илими менен билип, тагдыр кылып жазуусу” дегенди түшүндүрөт. Алла Таала чексиз илими жана кудурети менен бүтүндөй ааламды, андагы бардык жан-дуу-жансыз заттарды белгилүү тартипте жана өлчөмдө жаратып, табият мыйзамдарын орнотуп койгон. Тагыраак айтканда, ааламда боло турган нерселердин убактысын жана жерин, сапаттарын Алла Тааланын абалтадан билиши жана жазып коюшу дегенди билдирет.

“Каза” (قضى/кырсык) сөзүнүн сөздүк маанилери буйрук, өкүм, бүтүрүү жана жаратуу дегенди билдирет. Диний терминологияда “Жараткандын эзелде каалап, тагдырыбызга жазган нерселердин убагы келгенде ар бир нерсенин Алланын чексиз илим жана кудуретине ылайык ишке ашуусу” деген мааниге келет. Тактап айтканда, Алла Таала тарабынан мурдатан жазылып коюлган нерселердин учуру келгенде жазмышка жараша ишке ашышы дегенди түшүндүрөт.

Башкача түшүндүрө турган болсок, тагдыр – Алла тааланын мыйзамдары, өлчөмдөрү, ал эми кырсык – иштердин ошол мыйзам жана өлчөмдөргө жараша ишке ашышы. Ааламдагы бардык нерсенин баасын бычып жараткан – Алла Таала. Анткени Андан башка жаратуучу жок. Алла Таала болуп өткөн жана боло турган бардык нерсени абалтадан билет. Убагы келип жеткенде алар да Анын жазганы жана белгилегени боюнча ишке ашат. Анын жазганы жана белгилегенинен сырткары эч нерсе ишке ашпайт. Ыйык Куранда мындайча баяндалат:

“Китепте алдын ала жазылып койулгандай жерге да, силердин жаныңарга да, кайгы Биз белгилеп койгондон мурда келбейт. Чындыгында бул – Аллага жеңил.”
(Хадид, 57/22)

Мына, тагдыр жана кырсык ушул. Кырсык жана тагдыр делгенде акылга Алла Тааланын илими, эрки жана жаратуу сапаттары келиши керек. Алла таала билет жана жаратат. Бардык нерсе Алла тааланын каалашы жана жаратышы менен болот, мында эч кандай күмөн жок. Бирок ойго мындай бир суроо туулушу мүмкүн: “Эгерде бардык нерсе Алланын эрки менен жаратылса, анда бизге буюрулган нерселерди аткарбай, кылынбашы керек болгон нерселерди кылганыбыз үчүн эмнеге жооптуу болуп жатабыз? Анткени, биз буларды Алла Тааланын каалашы менен кылып же кылбай жатабыз.

Эми, бул суроого жооп берели: Алла Таала адамдарды жаратып, аларга акыл, эрк жана күч берген. Адам акылы жана эрки менен жакшы болгон нерсени тандап, жаман болгон нер-

седен сактанышы керек. Адамдын бул тандоо жана сактануу күчүнө “Ирадаи жузиййа” деп айтылат. Бул эрк жана каалообузду кайсы нерсеге коротуп, кайсы нерсени тандасак, Алла Таала да аны эрк жана каалообузга ылайык түрдө жаратат. “Алла Таала ушинтип буюруптур, мен эмне кыла алмак элем? – деп күнөө болгон бир нерсени кылууга далалат жасабайбыз. Ошондой эле бир жаман ишти кылгандан кийин (мисалы, киши өлтүргөндөн кийин) “Мен эмне кылайын, Алла тааланын жазганы ушундай экен” деп шылтоо айта албайбыз. Анткени биз кылган иштерибизди кылардан мурун да, кылгандан кийин да кырсык жана тагдырга шылтай албайбыз. Биз эрк жана каалообузду ал багытка коротконубуз менен Алланын жазганынын бул калыпта пайда болушуна себеп болгонубуздан улам жооптуу болобуз.

2. ТАГДЫРГА ИШЕНҮҮНҮН ПАЙДАЛАРЫ

Кырсык жана тагдырга ишенүүнүн адамдын турмушуна абдан маанилүү таасирлери бар. Тагдырга ишенген киши сабырдуу болот. Колунда болбогон себептер менен туш болгон кырсык жана апааттардан улам өтө эле кайгырып капаланбайт. Бул Алла тааланын жазганы дейт жана сабыр кылат. Ошондой эле өз катасынан улам башына келген иштерге өкүнүп, жаңылыш жүрүм-турум жана кыймыл-аракеттерден баш тартып, Алла таалага сыйынып, Андан жардам тилейт, үмүтсүздүккө кабылбайт.

3. ТАГДЫР ЖАНА КЫРСЫК ТУУРАЛУУ АЯТ ЖАНА ХАДИСТЕР

Куранда тагдыр Алла Таала тарабынан абалтан билингендиги үчүн белгиленип жазылып коюлгандыгын баяндаган жана тагдыр маселесин ар тараптуу ачыктаган көптөгөн аяттар бар:

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَاهَا إِنَّ
ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٢﴾ لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَيْكُمْ وَاللَّهُ لَا
يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

“Китепте алдын ала жазылып койулгандай жерге да, силердин жаныңарга да, кайгы Биз белгилеп койгондон мурда келбейт. Чындыгында бул – Аллага жеңил. Өткөндөргө кайгырбагыла жана келгендерге сүйүнбөгүлө! Алла – бардык текебер, мактанчаактарды жакшы көрбөйт.” (Хадид, 57/22-23)

وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ

“Алла ар бир ургаачынын курсагындагыны жана анын канчалык кемип, же өсүп жаткандыгын билет. Анын алдында баарынын өлчөмү бар.” (Раад, 13/8)

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ

“Биз ээлик кылбаган эч бир казына жок. Биз андан белгиленген өлчөмдө гана түшүрөбүз.” (Хижр, 15/21)

إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

“Чындыгында биз баарын өлчөм менен жараттык.” (Камар, 54/49)

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

“Бизге Алланын жазганы гана болот. Ал – Биздин Эгебиз. Момундар Аллага тобокел кылышсын!” – дегин.” (Тавба, 9/51)

Бул аяттар менен бирге Алла Тааланын бардык нерселердин жаратуучусу экенин, каалаганын туура жолго багыттап, каалаганын адашууда калтырган, өмүрдүн да өлүмдүн да Анын айтуусу менен болоорун айткан аяттар да бар.¹⁰⁶

Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам) “жибрил” хадиси деген ат менен атактуу болгон хадисте да тагдырга ыйман келтирүүнүн ыйман шарттарынын бири катары эсептеген. Бул хадисте Жабраил периште пайгамбарыбыздан (саллаллаху алейхи васаллам): “Ыйман деген эмне?” – деп сураган. Жооп иретинде пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам): “Аллага, периштелерине, китептерине, пайамбарларына, акырет күнүнө, жакшылык жана жамандыктын тагдырдан экендигине ыйман келтирүү” – деген.¹⁰⁷

Тагдыр маселесинин теңирий сыр экендигин, эл арасында талаш-тартыш менен чечиле турган маселе эместигин түшүндүрүү максатында пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам) сахабаларды эскерткен: “Силерге ушул нерсе буюрулду беле? Же мен ушул себептен силерге пайгамбар болуп жиберилдим беле? Билип жүргүлө! Силерден мурда келген коомдор ушул сыяктуу маселелерде талаш-тартышка киргендиктен Алланын каарына калып кыйроого учурашкан. Силерди дагы бир жолу эскертип кетейин! Мындай тартыш маселелерге экинчикирбегиле.”¹⁰⁸

Башка хадистердин биринде, өз кылган иштеринин жоопкерчилигине кутулуу үчүн тагдырга шылтагандарды эскертип кеткен. Күндөрдүн биринде пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам) куптан намазынан кийин уктоого даярданып жаткан Азирети Алинин жанын барып мындай деген:

“Түнү тахажжуд намазын окуп жатасыңбы?”

Азирети Али:

“Оо Алланын элчиси! Өмүрүбүз Алланын колунда. Кааласа берет, кааласа кайтарып алат. Кааласа бизди ойготот.” – деп жооп берет. Жообун уккан пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам) эки колу менен тизесин чаап:

106. Зумар сүрөсү 62; Саффат сүрөсү, 96; Аъраф сүрөсү, 178; Ваакиъа сүрөсү, 60.

107. Муслим, Ыйман 1; Абу Давуд, Сүннөт 15; Ибн Мааж, Мукаддима 9.

108. Тирмизи, Кадыр 1.

“Негизи адамбаласы аябай аракетчил келет..” – деп, Азирети Алинин тагдырга шылтоологон жообуна канааттанбаганын көрсөтүп, бөлмөдөн чыгып кетет.

4. ЭРК-КААЛОО

“Ираада” сөзүнүн сөздүк мааниси “тандоо, каалоо, багыт алуу, бирөөсүн тандоо жана чечим чыгаруу” дегенди билдирет. Терминдик маанисине келсек, “алдындагы тандоолордун бирин өз каалоосу менен тандоосу” дегенди түшүндүрөт.

Ахлу сүннөт аалымдарынын пикиринде тагдыр “мутлак” (жалпы) жана “мукаййад” (жеке/чектелүү) деп экиге бөлүнөт. Мутлак – Алла Тааланын каалоосу менен ишке ашкан тагдыр. Мукаййад – кулдун жоопкерчилигинде, каалоосу менен ишке ашкан тагдыр. Мукаййад тагдырда кул каалайт, аткарат, Алла Таала жаратат.

4.1. Алланын жана инсандын каалоосу

Ахлу сүннөттүн пикиринде Алланын ирадасы (каалоосу) эзелки, чексиз жана түбөлүктүү. Алланын ирадасы эч нерсеге байланган эмес. Ал эми адамдын ирадасы чектелген. Адамдын каалоосу нерселерге байланышкан жана алар менен чектелет. Ошондой эле, инсан каалоосу нерселер менен бирге инсандардын каалоосунан да таасирленет. Ааламда болуп жаткан окуялардын баары Алланын каалоосу менен гана ишке ашат. Кулдун каалоосу Алла Таала сызган чектин ичинде ишке ашат. Инсан иш-аракеттерин жасоодо эркин каалоосу менен аткарат.

4.2. Инсандын каалоосу жана кыймыл-аракетиндеги ролу

Ахлу сүннөттүн көз карашында адамдар кылган иштеринде толугу менен эркин каалоого ээ.

Улуу Жараткан Алла адамдарды өз эрки менен эркин каалап иш кыла турган макулук кылып жараткан. Ошондуктан адамбаласы тандоо укугуна ээ жана каалаган нерсесин өз эрки менен гана тандап аткарат. Өз эрки менен аткаргандыктан жоопкерчиликти да өзү алат. Жакшыны каалап жакшылык кылса сыйлыгын, жаманды тилеп жамандык кылса, жазасын алат. Адам өз кыймыл-аракетин өзү каалаганы үчүн Алла Таала тарабынан жаратылат. Бул, Алла Таала кул каалагандыгы үчүн жаратууга мажбур болду дегенди билдирбейт. Алла Тааланын бул ааламга койгон мыйзамы ушуну талап кылгандыктан кулдун жакшыбы, жаманбы бардык кыймылдарын жаратат.

Адамдын эркин каалоого ээ макулук экендигин айткан аяттарды көрүүгө болот:

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّيَهَا ﴿٧﴾ فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا

“Напсыга жана аны жайгаштырганга ант! Напсыга бузулууну да, такыба болууну да илхам салды.” (Шамс, 91/7-8)

وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ

“...жана ага эки жолду (жакшы, жаман) көрсөттүк” (Балад, 90/10)

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا ﴿٩﴾ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا

“Кимде ким аны тазаласа, ал ийгиликке жетишет. А кимде-ким аны адаштырса, зыйян тартат.” (Шамс, 91/9-10)

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

“Ким жакшы иштерди жасаса, ал – өзү үчүн. Ал эми ким жаман иштерди жасаса (да) өзүнө. Эгең – пенделерине зулумдук кылуучу эмес.” (Фуссилат, 41/46)

Демек, адамбаласы Алла Тааланын кулу катары моюнуна жүктөлгөн жоопкерчиликти сезип, жакшы, кайрымдуу иштерди жасап, жаман жана Аллага жакпаган иштерден алыс болуу менен акыреттеги сыйлыгын алууга даярдануусу керек.

5. ТАГДЫР ЖАНА КЫРСЫК ТУУРАЛУУ КӨЗ КАРАШТАР

Адамдын каалоосу маселесинде Ахлу сүннөт аалымдары орто жолду тандашкан. Жабрийя агымы болсо, адамда өзүнүн эркин каалоосунун жоктугун, шамалда учкан жалбырактай экендигин, адамдын каалоосунун Алланын каалоосунун натыйжасында ишке ашып жаткандыгын айтышат. Исламда жоопкерчилик маселесине дал келбеген бул көз караштын тушунда, жабрийлерге карама-каршы пикир билдирген экинчи бир агым бар. Алар муътазила жана кадарийя агымдары. Бул агымдардын пикиринде инсан өз эрки менен каалаган нерсесин, өз кыймылын өзү жаратат. Өз кыймылдарын өзү жаратат деп айткандыгы үчүн бул агымдар аша чапкан деп билинет. Натыйжада жабрийлер тагдырды кабыл кылып, толугу менен тагдырга моюн сунса, кадарийя жана муътазила четке кагышат.

Инсандын кыймылдары мажбур жана ихтийаари (каалоого байланыштуу) болуп экиге бөлүнөт.

Дем алуу, жүрөктүн согушу, ашказандын иштеши, сиңириши сыяктуу мажбур кыймылдар сыяктуу жана рефлекстүү кыймылдарга мажбур кыймылдар дейбиз. Бул кыймылдардын аткарылышында адамдын каалоосу же кандайдыр бир ролу жок. Алар өзүнөн өзү (Алланын кудурети менен) ишке ашкан кыймыл-аракеттер. Бул кыймылдардын Алланын кудурети, жаратуусу менен ишке ашып жатканын бардык агымдар бирдей кабыл алышат.

Жазуу, отуруу, туруу, намаз окуу, жакшылык же жамандык кылуу сыяктуу инсан ираадасы менен ишке ашкан кыймылдарга ихтийаари кыймылдар дейбиз. Ахлу сүннөттүн пикиринде бул айтылган кыймылдарды аткарууда эч кандай мажбурдук жок. Кандай гана болбосун, бизди жана биз аткарып жаткан иштердин баарынын жаратуучусу бир гана Алла Таала. Муну, Куран аяттарынан ачык-айкын көрүүгө болот:

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ

“Алла силерди да, силер жасап алгандарды да жараткан”. (Саффат, 37/96)

اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ

“Алла бардык нерсенин жаратуучусу” (Зумар, 39/62). Инсандын кыймыл-аракеттери да нерсе (макулук) болуп саналат. Кыймылды тандоо кулдан, жаратуу Алладан.

Матуридий жана ашъарий агымдары Ахлу сүннөттүн итикадий эки мазхабы. Жабрийя, муътазила жана кадарийя агымдары Ахлу сүннөттүн сыртындагы итикадий агымдар.

6. ТАГДЫР ЖАНА КЫРСЫК МАСЕЛЕСИНЕ БАЙЛАНЫШКАН ТЕРМИНДЕР

6.1. Тобокел деген эмне?

Тобокел – адамдын Алла таалага ишениши жана Ага байланышы. Бул адам үчүн бир руханий кубат болуп саналат.

Адамды жараткан жана ага көптөгөн ырыскыларды берген – Алла таала. Адам бардык ишинде Ага ишенип, өз мойнуна түшкөн милдетин аткаргандан кийин натыйжасын Андан күтүшү керек. Мунун эң мыкты үлгүсү – дыйкан. Ал убактысы келгенде өзүнүн жол-жобосу менен жерине үрөнүн сээп, андан кийин Алла таалага тобокел кылат. Мындай кылган учурда Алла таала ал кишиге ырыскы берет. Чындыгында пайгамбарыбыз: *“Силер Аллага керек болгондой тобокел кылсаңар, (эртең менен) ачка кетип, (кечинде) ток болуп кайткан куштарга ырыскы бергендей силерге да ырыскы берер эле,”* – деп буюрган.¹⁰⁹ Бул сөздөр тобокел кылуу үчүн өз мойнуна түшкөндү аткаруу менен эмгектенүүнүн шарт экенин ачык-айкын көрсөтүп турат. Анткени жөн эле жата бергенде куштардын ырыскылары алдына келбейт. Курсактарын тойгузуш үчүн Алла тааланын жараткан ырыскысын издеп табышат. Андай болсо, тобокел адамдын өзүнө көңүл бурбашы жана эмгектенүүнү таштап коюп, “эмнеси болсо да Алла таала менин ырыскымды берет” дегендик эмес. Бардык маселеде болгондой эле тобокел маселесинде да эң мыкты үлгү – пайгамбарыбыз (*саллаллаху алейхи васаллам*). Ал бардык ишинде өз мойнуна түшкөндү аткаргандан кийин Алла таалага тобокел кылган.

Пайгамбарыбызга (*саллаллаху алейхи васаллам*): “Төөмдү байлап туруппу, же бош коё бергенден кийин Алла таалага тобокел кылайынбы” – деп сураган кишиге: *“Алгач төөңдү байла, андан кийин тобокел кыл,”* – деп буюрган.¹¹⁰ Ушундай кылган, башкача айтканда, иштин бардык чарасын көргөндөн кийин Алла таалага тобокел кылган киши каалаган

109. Тирмизи, Зухд 33.

110. Тирмизи, Кыямат 60.

натыйжасын ала албай калса, кайгырбайт. “Мен колумдан келгенин кылдым, Алла таала буйруган жок,” – деп өзүн жубатат. Ал эми мындай ишенимге ээ болбогон киши бардык иште арсар болуп, эч бир ишти баштай албайт.

6.2. Эмгектенүүнүн мааниси

Алла Таала ар бир жандуунун ырыскысын бере турганына убада берген жана бул ырыскыга ээ болуу үчүн да көптөгөн себептер жараткан. Бул себептердин артынан түшүү жана Алла тааланын буюрган ырыскыларын издеп табуу адамдын милдети болуп саналат. “Ырыскым болсо, өзү келет” деп отура берүү, андан кийин “Мен Алла Таалага тобокел кылып койдум, менин ырыскымды берет” деп айтуу жаңылыштык. Алла таала өз ырыскысын издеп мээнет жумшаганга гана аны буюрат. Кырсык менен тагдырга ишенип, эмгектенбей коюу жана зарыл болгон чараны көрбөө туура болбойт. Ошондой эле себептердин артынан түшүп чара издөөнү тобокелге тоскоол деп эсептөө да жайыз эмес. “Эмгектенүү бизден, берүү Алладан” деген сөз тагдырга ишенүүнүн толук маанисин билдирет. Негизинен, адам үчүн бир гана мээнетинин акыбети бар. Ыйык Куран ушундай буюрган.

6.3. Ырыскы

Алла Тааланын жандууларга азыктануу жана өмүрлөрүн сүрдүрүү үчүн ыроологон нерселерине ырыскы деп айтылат. **“Ырыскыны жараткан да, берген да бир гана Алла таала. Анткени Андан башка ырыскы берүүчү жок”** (Худ, 11/6). Адам ырыскысынын кандай жол менен табылышын тилесе, Алла таала ошол жол менен берет. Бирок адал болбогон жолдорго жана чараларга кайрылса, күнөө иштеген болот. Анткени Алла таала ырыскы үчүн адал жана мыйзамдуу жолдордун тандалышын буюруп, мындай деп айткан:

“Оо, адамдар! Жер жүзүндөгү нерселердин адал жана таза болгондорунан жегиле.” (Бакара, 2/168) Ар бир киши өз ырыскысын жейт. Эч ким башка бирөөнүн ырыскысын жей албайт, ошол сыяктуу эле башка бирөөлөр да анын ырыскысын жей албайт.

6.4. Ажал

Алла таала жараткан ар бир жандуусу үчүн белгилүү бир жашоо мөөнөтүн белгилеп койгон. Бул мөөнөттүн, башкача айтканда, өмүрдүн аякташы ажал делет. Кандайча жана качан болсо да, ажал деген белгиленген мөөнөт келгенде өлүм көрүнүшү пайда болуп, бир мүнөт да кийинкиге калбайт. Жараткан жана жашаткан – Алла таала, ошондой эле өлтүргөн да, б.а. өлүмдү жараткан да – Ал. Андан башка жараткан жана өлтүргөн жок. Ажал бирөө гана. Өлтүрүлгөн же кандайдыр бир кырсыктан улам өмүрүнөн ажыраган киши да ажалы жеткен болуп эсептелет.

✧ ————— ✧ **БӨЛҮМДҮ ЖЫЙЫНТЫКТОО** ————— ✧

ТЕКШЕРҮҮҮҮЧҮН СУРООЛОР:

1. Ахлу сүннөттүн пикиринде тагдыр түшүнүгүн айтып бергиле.
.....
2. Тагдырга ыйман келтирүү тууралуу Куран аяттарынан мисал келтиргиле.
.....
3. Алла Тааланын ираадасы менен инсандын ираадасын салыштыргыла.
.....
4. Тобокел түшүнүгүнө мисал келтиргиле.
.....
5. Ахлу сүннөттүн ырыскы маселесинде пикирин түшүндүрүп бергиле.
.....
6. Кээ бир ибадат жана амалдардын өмүрдү узартары тууралуу хадистер менен ажалдын белгиленген жана өзгөрбөй тургандыгын айткан аяттарды мисал келтирип түшүндүргүлө.
.....

ТӨМӨНКҮ СУРООЛОРДУН ТУУРА ЖООПТОРУН ТАПКЫЛА

1. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы тагдыр сөзүнүн сөздүк маанилеринен эмес?
А) Жаратуу Б) Белгилөө
В) Ченөө Г) Өлчөм
2. Төмөнкү сыпаттардын кайсынысы тагдыр менен байланышы жок?
А) Кудурет Б) Илим
В) Ираада Г) Басар
3. Адамдын өз каалоосунун жоктугун, шамалда учкан жалбырактан айырмасы жок деп айткандар кимдер?
А) Ахлу сүннөт Б) Жабрийя
В) Муътазила Г) Кадарийя
4. “Кул өз кыймыл аракеттеринин жаратуучусу” деген көз караш кимдерге таандык?
А) Муътазила Б) Жабрийя
В) Харижийя Г) Ахлу сүннөт
5. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы исламдагы тобокелдик түшүнүгү менен дал келбейт?
А) Уругун эгип, жакшы карап, суугарып, андан соң Аллага тобокел кылган дыйкан
Б) Дарыгер берген рецептке көңүл бурбай Алла Таала кааласа айыгып кетем деген киши
В) Сабагын даярдап, тапшырмасын аткарган соң жакшы баа алууну Алладан үмүт кылган окуучу
Г) Дүкөнүн “бисмиллах” деп жарык маанайда ачкан соодагер
6. Төмөнкү маалыматтардын кайсы бири ката берилген?
А) Матуриди жана Ашъари Ахлу сүннөттүн ичиндеги мазхаптар.
Б) Адамдын тандоосу Алланын илиминде маалым.
В) Муътазиланын пикиринде арам нерселер ырыскы болуп саналбайт.
Г) Инсан акылын жакшы колдонсо тагдыр темасын толук түшүнө алат.

ТЕСТТЕРДИН ТУУРА ЖООПТОРУ

БИРИНЧИ БӨЛҮМ

1. В) Ибадаттардын түрлөрү
2. Б) II, V
3. В) Алланын бар экендигине аклий далилдерди келтирүү
4. Б) Моюн сунуу
5. А) Тахкикий ыйман
6. Б) Ыйман шарттары / Сапаты
7. Б) I, II, III, IV, V
8. В) коркуу / үмүт
9. Б) Алла Таалага жана элчисине (саллаллаху алейхи васаллам) ыйман келтирбесе да ишенемин деп айткан адам
10. А) I, III

ЭКИНЧИ БӨЛҮМ

1. Г) Аллага ишенген адам, ибадат кылууга муктаж болбойт.
2. Б) Ихлас сүрөсү
3. Г) Баары
4. А) Низам далили
5. Г) Баары тең
6. Б) Кудрет

ҮЧҮНЧҮ БӨЛҮМ

1. А) Элчи
2. А) 1,2 жана 4
3. Б) Адамдардын каалоосун каалаган тарапка багыттай алат
4. В) Адамдын көзү аларды көрө ала тургандай кылып жаратылбагандыктан
5. В) Малакул-Мавт
6. А) Ааламдагы табият кубулуштарын жана жандыктардын ырыскыларын жөнгө салат
7. А) 1, 2, 4
8. Г) Аны коргоп турган периштелер бар деген ойдо адам каалаганын кылат.
9. Б) Аз. Сулайман
10. В) Периште – Жин

ТӨРТҮНЧҮ БӨЛҮМ

1. В) Христиандар жана иудейлер
2. Б) Калам
3. Г) Адамдардын жашоосун дайыма көзөмөлгө алуу
4. Б) Аз. Идрис
5. Б) Аз. Исага жана Инжилге ишенген алгачкы он эки киши
6. В) Аз. Осмон
7. Г) Жиндер

БЕШИНЧИ БӨЛҮМ

1. В) Падыша
2. А) Жашоо
3. А) Жамаат менен жашаганды үйрөнүү
4. Б) Фатанат
5. А) Хатамул Анбия – Хабибуллах – Расулус-Сакалайн
6. В) Аса таяк

АЛТЫНЧЫ БӨЛҮМ

1. В) Азраилдин рух алуусу
2. А) Явмул-азаб
3. А) Өлүмдөн коркот
4. В) Садаканы көрсөтүп берген адам
5. Б) Макам-ы Махмуд
6. А) Каариъа
7. В) I, II, IV

ЖЕТИНЧИ БӨЛҮМ

1. А) Жаратуу
2. Г) Басар
3. Б) Жабрийя
4. А) Муътазила
5. Б) Дарыгер берген рецептке көңүл бурбай Алла Таала кааласа айыгып кетем деген киши;
6. Г) Инсан акылын жакшы колдонсо тагдыр темасын толук түшүнө алат.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]